

NC-9.7. Elementen van cultuurfilosofie.

NC-9.7.2. p. 106 tot p. 212.

Steekproef 35.-- Tragiek of verlossing. (106/107)

Wanneer men een werkje als dat van *Karl Jaspers* (1883/1969; arts, psychiater, existentieel denker) - *Ueber das Tragische*, München, 1952 - leest, dan ziet men 'tragiek' definiëren als volgt.

Telkens wanneer er vergankelijkheid, ja, feitelijke ondergang (radicale mislukking) is en deze uitzichtloos is, dan is er een tragische situatie. Tragiek wordt ten volle tragiek voor zover die situatie tot het bewustzijn doordringt: het besef dat de situatie uitzichtloos is, definieert de tragiek ten volle. Aldus Jaspers, o.c., 18.

Wanneer er echter verlossing uit die tragiek opdaagt, dan houdt de tragiek op. Zodat tragiek en verlossing uit tragiek nooit samengaan.

Zodat nl. de heidense religies, voor zover zij uitmonden in tragiek, zonder uitzicht op verlossing blijven. Daar waar het christendom echter doordat het verlossing biedt, tragiek overwint.

Camus (*CF/CS 104*) is tenslotte een tragisch denker die telkens weer de vraag ziet opdagen: voortleven in zinloosheid (absurdheid) of zelfmoord plegen?

Kafka.

Max Brod, september 1967, te Brussel, in een voordracht, hield staande dat "Kafka enkel streefde naar een rein wereldbeeld en een mooiere toekomst".

Schoeps, o.c., 140, vat samen: "In Kafka leefde de messiaanse hoop. Weliswaar in een tragische situatie: "De mythe van het geloof in een tragische positie"

Zolang er hoop is, is er verlossing in zicht en is de situatie, hoe mislukking bevattend ook, niet (radicaal) uitzichtloos en dus niet radicaal tragisch.

Terloops: het gevaarlijkste was het (mogelijke) ongeloof van Kafka waardoor de oudtestamentisch-Bijbelse verlossing een vraagteken wordt.

Heilsgeschiedenis die onheilsgeschiedenis wordt.

Schoeps, o.c., 125.-- "De afval (der mensen) van de wet der openbaring maakt de geschiedenis tot de geschiedenis van het menselijke onheil.

Dit maakt zich kenbaar als toenemende verwijdering van de wereld van haar geopenbaarde bestemming weg. Dit door één enkele zich naar het einde toe haastende reeks vernielingen die, door de menselijke verblinding beoordeeld, juist als "hogere ontwikkeling en opbouwende vooruitgang" moet beschouwd worden".

Opm.-- Dit is bij Kafka het betwijfelen van de moderne gedachte van "de vooruitgang op grond van de rede". Wat hem tot postmodern maakt.

De reden of grond van het radicale onbehagen.

Schoeps, o.c., 125."Het is dus schuld,-- in haar wezen weliswaar niet meer kenbare schuld, die de wereld heeft verduisterd. Dermate dat haar bestel het ware woord niet meer kan grijpen. Dit doordat de druk der eeuwen dat woord reeds te vast en de 'honden' te 'honds' (*CF/CS 100: "hondse cultuur"*) gemaakt heeft".

Opm.-- Het is én een Bijbelse én een occultistisch voorstelling dat "het kwaad" (in zijn diepste zin vooral) zich in de loop der eeuwen 'opstapelt' en "een druk der eeuwen" laat voelen.

Een parallel.

Zoals reeds even aangemerkt, vergelijkt Schoeps Kafka met Nietzsche. Ook Nietzsche ziet "een druk der eeuwen" (vanaf Platon (beweert hij)) die doorweegt op de ontaarde westerse cultuur. Ook Nietzsche, zoon van een dominee, heeft het over een religieus-christelijk gebeuren: "De belangrijkste gebeurtenissen vinden het moeilijkst tot het gevoel toegang.-- Zo b.v. het feit dat "de christelijke God dood" is. Het feit dat, in wat wij beleven, niet meer hemelse goedheid en leiding, niet meer een goddelijke gerechtigheid en - over het algemeen gezien - zelfs niet een immanente moraal bemerkbaar is.

Dat is het verschrikkelijke nieuws dat nog een paar eeuwen nodig heeft om bij de Europeanen in het gevoel door te dringen. Dan zal het een tijd lang schijnen alsof "alle gewicht" uit de dingen verdwenen is". (*Fr. Nietzsche: Morgenröte (1882)*). - Aangehaald in Schoeps, o.c., 119..

Opm.-- Zoals "de wet" der joden 'dood' is - behalve bij de adel -, zo is de God der christenen 'dood' in onze westerse cultuur.

Zelfs de atheïsten beseften, ten tijde van Nietzsche, nog niet hoe grondig de dood van God al aanwezig was. Nietzsche verwijt hen dit onbegrip der dingen in onze cultuur.

'Atheïsme' is veel meer dan het wegcijferen uit de redeneringen der mensen van de term 'God' ("hemelse goedheid en leiding", "goddelijke gerechtigheid" e.d.m.): "het gewicht" der dingen (d.i. de rijkdom aan zingeving te midden van de narigheden van het dagdagelijkse leven) dat staat of valt met Gods 'aanwezigheid', staat op het spel!

Wanneer het gewicht uit de dingen is, worden zij zinloos, -- ongerijmd, onrijmbaar zelfs, -- 'absurd'. Onder dat oogpunt zijn Kafka en Nietzsche het eens. Alleen dat Nietzsche totaal zijn protestants geloof verloren was.

Steekproef 36.-- “De dood van God” volgens J.-P. Sartre. (108/110)

Jean-Paul Sartre (1905/1980) was, gedurende minstens twee generaties een gevierd denker. Met internationale weerklank.

Wij staan even stil bij één aspect van zijn zeer veelzijdige persoonlijkheid, nl. de duiding van Sartre inzake onze diepe cultuurkritiek. Zijn interpretatie is nog steeds actueel want zij is één der vele vormen van ‘afbouw’ ‘deconstructie’) en afrekenen met wat na die afbouw der grote traditie nog rest aan menselijke mogelijkheden.

Wij nemen als *bibl. st.* zijn *L’existentialisme est un humanisme*, Paris, Nagel, 1970, en laten hem daarin zoveel mogelijk zelf aan het woord.

Kritieken.

Op zeker ogenblik was het Franse existentialisme onderhevig aan heftige kritieken.

a. Zowel katholieken als communisten verwijten Sartre’s uitgangspunt, nl. het cogito, ik denk, van Descartes (*CF/CS* 97), de mens louter als individu en dan nog in diens innerlijk leven (“sens intime”) te beschouwen. Waardoor - zo beweren zijn tegensprekers - iedere menselijke solidariteit ondergraven wordt: de sociale dimensie van het feitelijk bestaan in deze wereld (= ‘existentie’) wordt ofwel van meet af aan vooropgesteld ofwel achteraf als een betekenisloos aanhangsel afgedaan.

b.1. De christenen verwijten Sartre de afbouw van de “Tien geboden” als samenvatting van de eeuwige waarden,-- afbouw die niets overlaat tenzij totale afwezigheid van verrechtvaardiging van ieder gedrag.

b.2. De communisten verwijten hem het ‘quietisme’ (totale berusting) eigen aan zijn wanhoopsdenken, dat zij duiden als een laatste rest van bourgeoisdenken. Wie wanhoop preekt - sommige studenten van Sartre pleegden zelfmoord (*CF/CS* 104; 108) onder invloed van zijn desperate filosofie - , berust en wordt niet actief.

De voldoende reden of grond: de dood van God.

Hoe paradoxaal ook: Sartre’s denken heeft als vooropstelling “de afwezigheid van een God als laatste reden of grond”. Hij balt dit samen in een term die hij aan M. Heidegger ontleent, “le délaissement”: “God bestaat niet”. Daaruit trekt men de uiterste gevolgen. Die uiterste gevolgen heten “er alleen voor staan”. “Godverlaten leven in deze wereld”. Cfr o.c., 33 (*Angoisse et responsabilité*).

Twee types van lekenmoraal.

Sartre, o.c., 33/37, typeert zijn positie d.m.v. een tegenmodel, nl. het Franse radicalisme met zijn klassieke lekenmoraal.

A. -- *Het tegenmodel.*

Wij halen zo letterlijk mogelijk aan. De existentialist(e) is de radicale tegenstand(st)er van dat soort “morale laïque”, lekenmoraal, dat stelt dat God als fundament van iedere moraal uitschakelen zo goed als geen nadelen behelst. Wanneer - rond 1880 - Franse professoren een lekenmoraal trachtten ineen te steken, beweerden zij zowat het volgende.

1.-- *Atheïsme.*

God is een onbruikbare en bovendien veeleisende hypothese. Dus wij laten ze vallen.

2.-- *Axiologie (waardenleer).*

Met het oog op een moraal, een samenleving, een beschaafde wereld is het noodzaak dat sommige waarden ernstig opgenomen worden en als a-priori bestaande opgevat worden.

Opm.-- In Sartre’s taalgebruik betekent ‘a-priori’ hier door een goddelijk bewustzijn gedacht voordat er mensen zijn”. Dit is zijn verwoording van het traditionele christelijke platonisme dat beweert dat Gods ideeën én reden of grond én norm of ideaal zijn van al wat geschapen is.

Zo moet b.v. eerlijk te werk gaan, niet liegen, niet zijn vrouw aftroeven, kinderen verwekken, enz. enz. a-priori verplichtend zijn. Wij, Franse radicalen, gaan dus eventjes aantonen dat die waarden toch bestaan, “In een in het denken bestaande wereld (“ciel intelligible”), niettegenstaande God niet bestaat”.

Opm.-- Typisch voor het radicalisme is dus dat zij wel Gods denken voordat er wat ook bestaat, verwerpen maar “een denken voordat er wat ook bestaat” wel voor opstellen. Een rest van theologie dus, -- nodig om een a-priori te bewaren. Een a-priori of voldoende reden of grond van gewetensvol handelen. “Anders uitgedrukt: niets zal veranderd zijn indien God niet bestaat” (o.c., 35).

B.-- *Het model.*

O.c., 35ss.. -- De existentialist(e) is daarentegen van mening dat het zeer vervelend is dat God niet bestaat. Want, met Hem, verzwindt iedere mogelijkheid om “een denken dat bestaat voordat wat ook feitelijk bestaat” voorop te stellen en daarin waarden aan te treffen.

Opm.-- Voor Sartre zijn ‘waarden’ wezenlijk vooraf bestaande waarden.

Sartre: “Een a-priori is onmogelijk aangezien er geen oneindig en volmaakt bewustzijn meer is om dat a-priori te denken” (o.c., 35s.). Het staat immers nergens geschreven dat b.v. “het goede” bestaat,-- dat men eerlijk moet zijn,-- dat men niet mag liegen. “Wij bevinden ons immers in een levensruimte waarin enkel nog mensen bestaan” (o.c.,36).

Dostoievski (1821/1881; Russisch romanschrijver).

Sartre: “Dostoievski schreef: “Indien God niet bestond, dan zou alles toegelaten zijn”.

Opm.-- Men versta Dostojewski goed: hij beweert niet dat, doordat God uitgeschakeld is, alles in feite toegelaten is, want b.v.de medemensen - denk aan politie en gerecht b.v. - zijn daar om aan een godverlaten vrijheid paal en perk te stellen; hij beweert wel dat in beginsel alles toegelaten zou zijn indien God als wetgever en rechter “tussen haakjes gezet” zou zijn.-- Het is overigens ook zo dat Sartre Dostoievski wil begrepen zien.

Definitie van het existentialisme.

“Welnu, uitgerekend dat is de vooropstelling van het existentialisme”. O.c., 36.

Inderdaad: indien God er niet is, dan is alles toegelaten. Bijgevolg: de mens is ‘délaisé’, staat er alleen voor, aangezien hij/ zij noch in zich noch buiten zich enige vooropstelling aantreft waaraan hij/zij een houvast heeft.

1.-- Enerzijds treft de mens geen verontschuldigen meer aan. Indien immers de ‘existentie’ (de feitelijke mens in deze wereld zonder God) aan de ‘essentie’ (de a-priori bestaande waarde) voorafgaat, zal men b.v. nooit meer een feitelijke en onveranderlijke menselijke natuur kunnen aanwenden om b.v. iets te verklaren. Anders gezegd: determinisme bestaat niet. De mens is vrij. De mens is vrijheid.

2.-- Anderzijds, indien God niet bestaat, worden wij niet geconfronteerd met waarden of bevelen die ons gedrag verrechtvaardigen.

Gevolg.

Wij staan er alleen voor, zonder verontschuldigen o.g.v. waarden. “Dàt druk ik uit als volgt: “De mens is ertoe veroordeeld ‘vrij’ te zijn”. O.c., 37.

Opm.-- Sartre’s begrip ‘vrijheid’ is de vrijheid van de godverlatene. ‘Determinisme’ gebruikt hij in een hem alleen eigen zin, nl. om de ‘karkas’ aan te duiden waarin Gods denken de mens ertoe noodzaakt met waarden en geboden die er voor de mens zijn, rekening te houden.

Steekproef 37.-- Het wezen van het christendom. (117)

Sartre's typering van Gods rol in de cultuur is niet zo ver verwijderd van de grote traditie inzake het wezen van het christendom. Daarom het volgende over dat wat het christendom doet verschillen van de rest.

O. Willmann, Geschichte des Idealismus, II (Der Idealismus der Kirchenväter und der Realismus der Scholastiker), Braunschweig, 1907- 2, 8, typeert het christendom als volgt: de gewijde of heilsgeschiedenis voor Jezus, in Jezus, na Jezus heeft als oorsprong (reden) de eeuwigheid, die die is van God (Jahweh / H. Drie-eenheid).

Willmann verwijst daarbij naar *2 Timoth. 1 :9 / 10*.

A. De oorsprong.

Het 'raadsbesluit', d.i. Gods wil die ons lot bepaalt, is de 'oorsprong' van alles dat geschapen is,-- o.m. van het feit dat God ons roept tot een gelukkig lot ('heil').

Dat raadsbesluit is er "in den beginne en nu en altijd" als een aanwezige, geldige macht. Voor Jezus, in Jezus, na Jezus.

B. De openbaring van de oorsprong.

Doorheen de mond van profeten, door die van Jezus, door die van de apostelen b.v. openbaart God zijn raadsbesluit. Zij openbaren (apocalyptiek) en brengen tekens voor (aretalogie).

Dezelfde basisgedachte komt voor *Hebr. 11:1*-- "Dankzij het geloof zien wij in dat dankzij een woord van God de werelden ('aiones') tot stand kwamen. Zodat uit het onzichtbare het zichtbare ontstaan is".

Opm.-- "Woord van God" betekent "het scheppend verwoorden van werkelijkheid": wat God 'wil' en zodoende 'uitspreekt', wordt werkelijk.

Christelijk platonisme.

La Bible de Jérusalem, Paris, 1978, 1738, zegt bij Hebr. 11:1: "Het geloof in Gods scheppen van de werelden is een mooi geval van inzicht in "het onzichtbare": voordat zij geschapen werden, bestonden de werkelijkheden in God uit wie alles voortkomt". Cfr. CF/CS 71; 75.

Albinos van Smurna (+-100/ +-175), een laat platonieker, is de eerste die de wezensvormen (die maken dat zij zijn wat zij zijn) der dingen situeert in Gods ideeën terzake. Zien wij een boom, dan weten wij dat in Gods geest die boom "reeds van alle eeuwigheid" bestaat. Zo met alles wat geschapen is.

M.a.w.: Platon zette op weg; Albinos situeerde in de Godheid; het christelijk platonisme werkte dit op rein Bijbelse wijze uit.

Steekproef 38.-- Goddelijke idee en menselijke vrijheid. (118)

Atheïsten o.m. hebben het moeilijk met het feit dat wij, als autonome mensen, geschapen zijn volgens een goddelijke idee. Dat komt doordat zij, onbewust, menselijke denkbeelden en ontwerpen projecteren in de ideeën van God als schepper. Dat komt vooral doordat zij geschapen zijn en vrij zijn niet kunnen ineendenken.-- Doch laat ons de Bijbel terzake beluisteren.

1.-- Het oude testament.

Genesis 1:26v. -- God te midden van zijn scheppingsact wordt als volgt gekenmerkt.-- “God zei: “Maken wij de mens naar ons beeld, naar onze gelijkenis en dat (zodoende) de mensen heersen over de vissen in de zee, de vogels in het luchtruim, het vee, alle wilde dieren en al wat als beestjes over de aarde kruipt”.

“God schiep (daadwerkelijk) de mens naar zijn beeld. Naar zijn beeld schiep hij hem. \Man-en-vrouw schiep hij hen”.

Opm.-- Herlees *CF/CS 71/75 (Toonbeeld / afbeelding; vrl. CF/CS 74)* en de zo-even aangehaalde tekst zal overduidelijk worden.

Ben Sira (Ekklesiastikus) 15.:11/20.-- Deze tekst vervolledigt de vorige: behalve de godgelijkenis inzake beheersing der lagere wezens is er de godgelijkheid inzake vrijheid. Aldus *Ben Sira 15:14vv.*:

“De Heer, in den beginne, schiep de mens en liet hem daarbij aan zijn vrijheid over. - Indien gij wilt, zult gij de geboden onderhouden om hem in een goede verstandhouding trouw te blijven. Voor u legde hij ‘vuur’ en ‘water’: volgens uw verlangen steek er uw hand naar uit. Voor de mensen bevinden zich ‘leven’ en ‘dood’: zoals zij het verkiezen, krijgen zij of het ene of het andere”.

Psalm 62 (61):13 bevestigt: “Gij, Heer, betaalt de mens volgens zijn werken”. Zie ook *Ezek. 14:12 b.v.*.

2.-- Het nieuwe testament.

Galat. 6:7/8.-- “Vergist u niet: met God spot men niet! Want wat men zaait, oogst men wie in het ‘vlees’ zaait, zal o.g.v. dat ‘vlees’ verderf oogsten; wie in de ‘geest’ zaait, zal o.g.v. die ‘geest’ het eeuwig leven oogsten”.

Vgl. *Matth. 16:27; Apoc. 2:23.*-- ‘Vlees’ = “godvervreemde menselijkheid”; ‘geest’ = “goddelijk levensbeginsel”.

Besluit.-- In de idee ‘mens’ in Gods geest is de idee ‘vrijheid’ inbegrepen. Maar niet zonder de idee “Tien geboden”. De kosmos is een ordentelijk opgevatte werkelijkheid, geen ‘wilde’.

Steekproef 39. -- Een onjuiste godloochening. (119/120)

Blijven wij voorlopig in de vorige gedachtegang, nl. de verhouding “goddelijke idee/ geschapen vrijheid”.

‘Theodicee’ (gr.: theos + dikè), d.i. aan God zijn recht laten wedervaren, is een term ingevoerd door Leibniz. Het gegeven : het brutale feit van het fysische maar vooral morele kwaad in de ‘schepping’, enerzijds, en, anderzijds, het bestaan van een almachtige en goede God. Cfr .G. W. Leibniz, *Essais de théodicée* (1710). Cfr CF / CS 104 (Camus’ opinie).

A. -- De omgangstalige verwoording.

Regel: “Indien gij dat beweert, dan volgt daaruit wat u weerlegt”.

Voorzin 1.

Indien God bestaat, dan is hij almachtig - en - goed.--

Maar ofwel, indien God het kwaad kan beletten maar niet wil, dan is hij niet goed ofwel, indien hij het kwaad wil beletten maar niet kan, dan is hij niet almachtig.

Voorzin 2.

Welnu, het kwaad kan enkel bestaan ofwel indien God het kan beletten maar niet wil, ofwel indien hij het wil beletten maar niet kan.

Voorzin 3.

Welnu, het kwaad bestaat.

Nazin.

Dus God bestaat niet.

Opm.-- Dat ziet er een perfecte redenering uit indien de drie voorzinnen, dan de éne nazin!

B.-- De logisch-syntactische herschrijving.

‘Syntaxis’ in de logische zin let op de zinnen voor zover onderling (logisch of niet) verbonden. Daartoe worden de zinnen in symbool-verkorte vorm herschreven.

a.1.-- Herschrijving der zinnen.

“God bestaat” = p. “God is goed” = q1. “God is almachtig” = q2. “God kan het kwaad beletten” = r1. “God wil het kwaad beletten” = r2. “Het kwaad bestaat” = s.

a.2.-- Herschrijving der voegwoorden.

De behelzing (implicatie: indien, dan) =). (Peano’s pasigrafische wijze).-- De contradictie = w (wat aan het Latijnse ‘aut’ beantwoordt: of (dilemma)).-- De ontkenning = - (b.v. het negaat p: niet p).-- Ziedaar de connectieven.

b.-- De logische syntaxis van de redenering.

Het geraamte der redenering.-- Wij noteren eerst afzonderlijk om reden van klaarheid. Wij voeren meteen het voegwoord ‘en’ in: ‘en’ = ^.

VZ 1. -- p). q1 . ^ q2 ^ r1 ^ negaat r2.) . negaat q1 w r2 ^ negaat r1) . negaat q2

VZ 2.-- r1 ^ negaat r2 ^r2 ^negaat r1). s

VZ 3.-- s

NZ -- negaat p

De hele redenering : VZ 1 ^ . VZ 2 ^ . VZ 3). NZ.

C.-- De ontologische doorlichting.

Zinnen aaneenrijgen is één. Maar op de waarheid dier zinnen ingaan is twee!

1.-- De slagader, Godgelovig gezien,

Deze is: de autonomie van het schepsel. God kan het kwaad beletten maar hij wil dit niet zonder meer omdat hij de autonomie of vrijheid van het rationele schepsel eerbiedigt. God wil het kwaad beletten maar, in de mate dat hij de autonome vrijheid van het met geest begaafde schepsel eerbiedigt, kan hij dit niet zonder meer.

M.a.w.: de redenering vertrekt van een verkeerd geduide idee “schepping van vrije wezens” (zoals hiervoor gezien). Cfr *CF/CS 112*: de idee mens is een samengestelde idee! Mens zijn, in Gods idee, omvat vrijheid èn beslissing m.b.t. de tien geboden.

2.-- Argumentum ad hominem.

Voor de Godgelovige die de idee van God inzake de mens in het heelal goed begrijpt, is God niet de oorzaak van het kwaad. Hij duldt het uit respect voor ‘s mensen autonomie.

M.a.w.: de voldoende reden of grond van het kwaad ligt totaal buiten God.

Paradoxaal: de atheïst, uitgerekend o.g.v. zijn atheïsme, is het daarmee radicaal eens! Inderdaad: voor hem bestaat God niet. Maar het kwaad bestaat wel! Dus ligt de voldoende reden of grond van dat kwaad zeker niet in God, rechtstreeks of onrechtstreeks, maar in de geschapen, ervaarbare wereld zelf.

M.a.w.: de voldoende reden of grond van het kwaad ligt totaal buiten God.

Opn.-- De buiten-Bijbelse religies kenden het probleem zeer goed: *W.B. Kristensen, Verzamelde bijdragen tot kennis van de antieke godsdiensten*, Amsterdam, 1947, zegt dat, voor de antieke theologen, de voldoende reden of grond van het kwaad weliswaar in de mens ligt maar minstens evenzeer in de godheden die thuis zijn in goed-en-kwaad. Wat Kristensen heet “de harmonie (ineenvoeging) van goed-en-kwaad” (zoals de Bijbel wellicht bedoelde in *Genesis 2:17* (kennis van goed en kwaad)) alsook *Genesis 3:5* (*kennis der godheden van goed-en-kwaad*).

Steekproef 40.-- Het lot en de inductieve rede. (121)

Lotsanalyse. lotskunde.

Bibl. st.:

- Lili Foldes, *Léopold Szondi et l'énigme du destin*, in: *Sélection (Reader's Digest)* (Zurich) 1986: juillet, 98/104;
- R. Guardini, *Vrijheid, genade, lot*, Antwerpen, 1950;
- Daniel-Rops, *Eléments de notre destin (Essai)*, Paris, 1943.

Lot heeft altijd iets te zien met al wat feitelijk gebeurt. Het aandeel aan de feiten dat ons toegemeten wordt. Ziedaar wat 'lot' is.

1.-- Tijdelijkheid (tijdgebondenheid).

Het bestaan, zowel kosmisch als b.v. menselijk, verloopt binnen het prangend keurslijf van de drie tijdsmomenten.

- a.** Vanuit het verleden - denk aan "de druk der eeuwen" (*CF/CS 107*) - dat soms zeer zwaar 'naweegt', ervaren wij onszelf als geworpen in situaties.
- b.** Actueel leven wij binnen het zeer smalle en vluchtige 'nu' of 'heden'.
- c.** Voor ons ligt de toekomst, d.i. wat op ons toekomt, -- mèt als opdracht er een ontwerp van te maken.

2.-- Inductieve kennis.

Inductie is gebaseerd op steekproeven. Meer niet. De totaliteit (behalve in de summatieve inductie) ontsnapt aan onze rede.

- a.** Een uiterst groot deel van het verleden, zeker cultuurhistorisch gesproken, dat ons gemaakt heeft, kennen wij niet,-- vermoeden wij niet eens,-- vergeten wij (soms bewust onderdrukkend of veeleer on(der)bewust verdringend).
- b.** Het grootste deel van de elementen die onze actuele situatie uitmaken, ontsnapt aan onze rede: b.v. wat weten wij van wat ons nog rest aan levensdagen? Nu? Onze gezondheid nu behelst elementen die soms verraderlijk zijn. Elementen die pas later of zelfs nooit tot ons doordringen.
- c.** Wat de toekomst brengen zal, weten wij meestal niet. Tenzij gissend.

Besluit.

Als ergens de onmacht van de rede, of zij nu algemeen of verlicht-rationalistisch opgevat wordt, blijkt, dan wanneer zij met het lot, het aandeel van de feiten dat ons aanbelangt en toegemeten wordt, geconfronteerd wordt.

De reden.

De ware reden is het enorme aantal elementen dat de feiten die ons lot uitmaken, bepaalt. Het aantal factoren - parameters - die het lot behelst, is dermate groot dat alleen een transcendent-goddelijke geest ze alle exhaustief kan kennen.

Terloops: dit is de doorslaggevende reden waarom gelovigen bidden: om de steekproefmatige kennis aan te vullen!

Steekproef 41.-- “God is er niet. Alles is toegelaten” (Sartre). (122/123)

Zomer 1995.—Engeland

Grote opschudding.-- Frisdranken-met-alcohol volop op de markt voor jongeren. Ingevoerd door volwassenen.

1.-- De oorsprong.

a. De producenten van alcoholische dranken doen een studie maken over het alcohol verbruik bij jongeren. Resultaat: veel tieners drinken heel wat minder dan hun ouders. In gelegenheden waar ecstasy of cannabis ‘in’ is, wordt zo goed als geen alcohol gedronken.

b. De producenten, na dat ‘wetenschappelijk’ onderzoek - het werd in ieder geval door zichzelf als wetenschappers betitelende volwassenen uitgevoerd “in opdracht van” -, voeren gedragsverandering in door gewoon alcoholische frisdranken op de markt te brengen.

2.-- Het resultaat.

Groot succes! “De producenten” kunnen de vraag nauwelijks aan! -- Gevierd is ‘Hooch’, een limonade van Bass. Gevraagd is ook Cola Lips (een cola met 5% alcohol), een cola van de Lanchester Group. Het succes van Cola Lips is het grootst bij jongeren tussen 18 en 20.

3.-- De kritiek.

Britse lerarenorganisaties klagen erover dat “heel wat kinderen dronken naar school komen doordat zij te veel limonades binnen hebben”.

De Sunday Times deed een onderzoek doen: de meeste jongeren beseffen helemaal niet dat zij alcohol drinken maar vinden de frisdranken “erg lekker”.

De gezondheidsorganisaties noemen die marketing- of verkoopstechniek ‘cynisch’ en schaamtevrij. Want - zo zeggen zij - jongeren onder de achttien, die in pubs geen bier krijgen, krijgen nu de smaak te pekken via ‘onschuldige’ frisdranken.

Wat zei Sartre weer? “Aangezien God niet bestaat, is alles toegelaten” (in onze cultuur na “de dood van God”).

VSAa.-- zomer 1995.

In Oklahoma werd een officieel gebouw door een aanslag vernield. Heel Amerika was geschokt.

Een tijd later meldt *The Washington Post*: William Pierce, de leider van de antisemitische “National Alliance” (in West-Virginia), beschreef in zijn *The Turner Diaries*, een roman, terroristische verzetsdaden tegen een ingebeelde, door zionisten’ (joodsgezinden) beheerste Amerikaanse regering. Amerikaans uiterst-rechts beschouwt het boek als “een bijbel”.

Welnu, het boek beschrijft een aanslag “die als twee druppels gelijk op de aanslag in Oklahoma City”.

Redenering: gezien de sterke gelijkenis is het zeer waarschijnlijk dat de daders het boek als toonbeeld voor de ogen gehouden hebben.

Zodat de schrijver van het boek medeverantwoordelijk is voor wat zijn werk veroorzaakt.

J.-P. Sartre: “In onze cultuur is “God dood”, zoals Nietzsche verleden eeuw zei : dus is alles toegelaten”.

Herfst 1995.

ARD (Erstes deutsches Fernsehen) om 20.15 h., op 04. 10.1995.

Wilde Herzen: Kinder des Satans.-- Een tv-film.-- In de dagbladen “Een meisje rent in paniek door de straten. Zij is bezeten door angst voor een onzichtbare vijand die alleen zij lijkt te zien”.

In feite was het volgende te zien.-- Een drietal meisjes kent van nabij een ongure kerel die in zijn vrije uren, weggenesteld in zijn hok, toverboeken leest en geesten oproept. Meisjes zijn zijn geliefde vertrouwelingen terzake.

Plots, natuurlijk, is er vooral ééntje dat mantische begaafdheid ontwikkelt door de bizarre ritens mee te maken (o.m. bloed drinken en zich naakt stellen om seks te plegen). Het ‘ziet’ een schim. De schim van een overleden meisje. Haar dood was omgeven door bizarre omstandigheden.

Dit alles in het dagdagelijkse kader van een Duitse middelbare school.

De film is tweeduidig.

a. Hij kan geduid worden als een verwittiging: solide informatie omtrent wat inderdaad - men moet het niet willen verdoezelen - gebeurt in onze huidige westerse cultuur, o.m. onder invloed van New Age (Nieuw Tijdperk, Nouvel Age) dat behalve gewoon alternatieve denkbeelden ook een duidelijk bizarre inslag vertoont.

b. Maar de beelden zijn dermate filmisch meeslepend, vooral voor naturen die reeds op zoiets afgestemd zijn, dat dezelfde informatie aanzet tot navolging (mimetisme, nabootsingsdrang). Dit laatste niettegenstaande het feit dat er in de film zelf duidelijk voorbehoud blijkt uit het gedrag van minstens het grootste gedeelte van de actanten.

Sartre.-- “Sedert de dood van God is de mens ‘vrij’. Hij/ zij is ‘vrijheid’ ”.

Journalistiek, media, lobby’s e.d.m. gebruiken die ‘vrijheid’ ten goede en ... ook ten kwade.

Steekproef 42.-- Nazi narrativisme. (124/125)

De verhaalkunde heeft de laatste jaren, onder nominalistische invloeden, een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Het extreem: de stelling dat de termen van een verhaal niets te zien hebben met feiten onafhankelijk van die termen. De termen - woorden, zinnen, paragrafen, hele teksten - zijn 'auto-referentieel', d.i. zij verwijzen (referentieel) enkel naar zichzelf (auto-)!

M.a.w.: een nominale toetsing is altijd mogelijk (teksten toetsen aan de hand van andere teksten); reële of zakelijke toetsing (teksten toetsen op hun waarheid aan feiten) is zo goed als uitgesloten. -- Ziedaar wat een narrativist(e) van zuiver allooi kenmerkt.

'Revisionisme'.

'Revisionisme' (letterlijk: herziening van wat men verteld heeft en nog beweert inzake de nazi concentratiekampen als politiek gewilde en georganiseerde uitroeiingskampen) is één vorm van radicaal narrativisme. Tegen sterke evidenties in - deze nemen toe dankzij onderzoek - houden revisionisten staande dat Hitler's systeem nooit politiek gewilde en georganiseerde uitroeiingskampen gekend heeft. Wat men ervan zegt is "van horen zeggen ('teksten') zelf verder zeggen ('teksten')".

M.a.w.: teksten die teksten 'voortbrengen'! Waarbij de mensheid nooit uit het gesloten systeem van teksten die teksten uitlokken, geraakt. Auto-referentieel systeem.

Bibl. st.:

J. Koechlin, Auschwitz (La mécanique du génocide), in: Journal de Genève/ Gazette de Lausanne 28.10.1993.

Koechlin geeft een verslag van *Jean-Claude Pressac, Les crématoires d'Auschwitz (La machinerie du meurtre de masse)*, Paris, 1993.

Dit werk doorbreekt het radicale narrativisme der neo-nazi's op een eigen manier, nl. door de mechanica (de machines, degenen die de machines maken e.d.) aan de hand van onweerlegbare documentatie bloot te geven. Hij bewijst dat i.p.v. ingebeeelde (fictieve) verhalen te zijn de bewering dat de nazi kampen werkelijk politiek georganiseerd werden, historische verhalen zijn. Niet eens gemengde verhalen (een romance-ring van historische feiten)! Vandaar de titel die Koechlin geeft: "la machinerie".

Pressac.-- Geboren uit ouders - onderwijzers in 1944, stelt hij zeer vroeg passioneel belang in al wat militair is. Naar de militaire school van Saint-Cyr weigert hem. Hij wordt apotheker.

In zijn vrije tijd echter verdiept hij zich in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (1939/1945). Leest o.m. de gedenkschriften van Rudolf Höss, hoofdkommandant van het uitroeiingskamp Auschwitz.

Uit nieuwsgierigheid bezoekt hij de kampen van Auschwitz en Treblinka: van dan af bijt hij zich vast in de analyse van de structuur van de nazi massamoord. Rond 1982 - zonder de vorming van een historicus - vat hij zijn onderzoek aan,-- enkel voorzien van kaarten en foto's.

Onderwijl is hij thuis in de Franse revisionistische middens Faurisson, het kopstuk, trekt het bestaan van uitroeiingskampen in twijfel.

Na meerdere maanden trekt hij eruit, walgend van de blinde loochening van de brutale feiten: "Lange tijd heb ik in de modder van dat revisionistische moeras geploeterd. Nu ben ik eruit".

Pressac.-- "Faurisson weet b.v. niet eens dat de éne Franse term 'désinfection' (*opm.* : gewoonlijk vertaald door 'ontsmetting') door drie Duitse termen weergegeven wordt.

1. 'Desinfektion' (microbendoding, van ongedierte ontdoen);
2. 'Entlausung' (ontluizing);
3. 'Entwesung' (**a.** van ongedierte ontdoen, **b.** Iets van zijn wezen ontdoen, in Casu uitroeiing van mensen).

Welnu, in de verslagen van het kamp van Auschwitz waarvan ik inzage had, zijn die drie termen beslissend want zij bewijzen dat de uitroeiing gepland was".

Het boek.

Pressac's werk is een dor boek. Massa's schema's, cijfers, technische verklaringen, tabellen! O.m. gehaald uit de koerier tussen de twaalf firma's die de verbrandingsovens bouwden, en de 'Bauleitung' (de SS-lui die de leiding hadden).

Kurt Prüfer.

Eén figuur - de Duitse ingenieur Prüfer – wordt door Pressac betiteld als "een schitterend en vindingrijk magiër inzake lijkverbranding". Wanneer Adolf Hitler in 1933 aan de macht komt, wordt Prüfer overtuigd nazi. Mettertijd wordt hij specialist in verbrandingsovens (Dachau (1940),-- later Buchenwald, Mauthausen, Auschwitz).

Pressac's werk heeft één hoofdwaarde:

Het bewijst onweerlegbaar dat vanaf 1942 de 'Endlösung' (definitieve oplossing van het rassenvraagstuk) van regeringswege gepland werd. Dat wat de revisionisten juist loochenen! Zoals *Le Nouvel Observateur* zegt: "De gaskamers hebben werkelijk bestaan".

De occulte achtergrond.

De dood van God heeft de XX-st' eeuwse mens van (de slavernij van) de Tien geboden van God vrijgemaakt. Het nazisme is daarvan één der vele fenomenen.-- Daarom een korte uitweiding omtrent de achtergronden van dat nazisme.

1.-- *Het sociaal-darwinisme.*

Onmiskenbaar is het nazisme een biologisme: het definieert de mens "in termen van" biologie. Maar dan biologie in een verdiepte zin. Zo b.v. onderscheidt het in de mens "Körper, Seele und Geist", "getragen von tiefer Gottglaubigkeit" (R.Benze).

Het racistisch geduide biologisme wordt b.v. uiteengedaan door *H. Jans*, "*Mein Kampf*" was niet origineel (*Sociaal-darwinisme en nazisme*), in: *Streven* 1983: juni, 797/809. *Mein Kampf*, *Hitlers'* hoofdwerk, was geïnspireerd door voorgangers. Jans situeert die voorgangers vooral bij de (Duitse) intelligentsia. Wat natuurlijk een bewezen feit is.

2. -- *Het nazistisch occultisme.*

Toch is dat racistisch biologisme slechts een oppervlaktefenomeen.

a. *L. Rasson*, *Robert Brasillach Literatuur en fascisme (Hitler, de laatste der magiërs)*, in: *Streven* 1985: april, 533/541, schetst de denkbeelden van Brasillach (+1945) die Hitler duidelijk occultistisch duidt.

b. Veel overtuigender echter is *N. Goodrich-Clarke*, *Les racines occultistes du nazisme (Les Aryosophes en Autriche et en Allemagne (1890/1953))*, Puiseaux, Pardès, 1989 (// *The Occult Roots of Nazism*, Wellingborough (Nath.), The Aquarian Press, 1985).

Het is een strikt wetenschappelijke analyse van de occultistische stromingen en figuren die het racistisch nazisme, op occult gebied, hebben voorbereid en begeleid,-- vooral dan het nazisme der SS. Gnosis en racisme ineen hadden het lang voor Hitler over "een hoger ras".

Opm.-- Dat de Duitse intelligentsia een belangrijke rol gespeeld heeft, blijke o.m. uit de rol van de magiër, Dr. Faust, in het Duitse geestesleven.

P. Leemans, *Het Faustische (Ideologie en mythe)*, in: *De Maand* 5 (1962): 10 (dec.), 580/587, knoopt aan bij *H. Schwerte*, *Faust und das Faustische*, Stuttgart, 1962, en zegt: Goethe's Faust is het hoofdwerk van de hele Duitse letterkunde. Faust is daarenboven een nationale heldenfiguur geworden. Faust was nog meer: hij was de hoofdinhoud van de overheersende Duitse ideologie van voor 1914 en van de Hitlertijd.

Met name: Faust is de mens in zijn door niets te remmen dadenwil!

“Im Anfang war die Tat” (vers 1237). De term ‘daad’ betekent hier dat men handelt “door dik en dun”, zonder veel nadenken en zeker zonder veel gewetensvragen. Vrij! In die zin staat die ideologie dicht bij het Franse radicalisme zoals Sartre het schetst (*CF/CS 109*) en nog meer bij de existentialistische regel “l’ existence précède l’ essence” (ibid.). Want de faustiaanse mens scheidt zelf, autonoom, zonder de Tien geboden, zijn ‘waarden’.

Men denke toch even na: hoe konden Duitse burgers, weliswaar geïndoctrineerd door een nazistische ideologie, het zover brengen dat men koel miljoenen joden en zigeuners doodde? Er moet toch een rem weggevallen zijn! De rem van “Wat doe ik eigenlijk?” (nadenken) en van “Hoe is dat met geweten overeen te brengen?” (gewetensvraag).

“Het nieuwe tijdperk”.

De occultistische gronden van het nazisme zijn te situeren in een breder stroming, nl. het neo-paganisme.

J.P Van Term, Van heidendom tot paganisme (Studiën over vrijmetselarij), Hilversum, Brand, 1915, 377, schetst als volgt.

De brede geestesstroming, die o.m. gnosis, kabbala, tempeliers, alchimisten, een gedeelte der vrijmetselarij omvat, is **a.** uit het heidendom gesproten, **b.** tegen het christendom gekant.

Zij loopt noodzakelijk uit op het neo-paganisme, d.i. een nieuw tijdperk waarin het aloude heidendom zich reorganiseert maar zo dat rekening gehouden wordt met wat de beide cultuurstromingen - het oude heidendom en het christendom - hebben bereikt. “Dat zal la terza età zijn” waarover *Giuseppe Mazzini* (1805/1872; Italiaans strijdend patriot) het had (*Opere XIV, 246*).

Zo’n derde tijdperk beoogden de nazi’s ook.

Ten bewijze: *R. Benze/ G. Gräfer, Hrsg., Erziehungsmächte und Erziehungshoheit im Groszdeutschen Reich, Leipzig, 1940,-- vrl. o.c., 1/26 (Die deutsche Erziehung und ihre Träger).*

Eerst het Germaans-Duitse oude heidendom,-- dan het intermezzo van christendom (‘Rom’) en Aufklärung,-- nu eindelijk het heroplevend Germaans-Duitse neo-paganisme, waarin de voor- en buitenchristelijke elementen in geactualiseerde vorm heropdagen.

Waarbij Hitler zelf nooit verborg dat zijn ‘*Nationalsozialismus*’ eigenlijk “*Magischer Sozialismus*” moest heten (*Gesprekken met H.Rauschnig*).

Wat tot de mythische “harmonie der tegengestelden”, eigen aan het heidendom, terugleidt, zoals *CF/CS 114*, onderaan, kort werd aangeduid. De oud Germaanse ‘godgelovigheid’ behoort tot die mythische ‘harmonie’.

Steekproef 43.-- Het narrativisme van Margaret Mead. (128/131)

Beschrijven, resp. verhalen en verslag geven is de existentie (hoe werkelijk is iets?) en de essentie (hoe is dat iets werkelijk?) weergeven in een langer uitgesponnen definitie.

In 1925 (31 augustus) zet Margaret Mead, toen 23, voet aan wal in Pago Pago, de haven-hoofdstad van Amerikaans Samoa. Om er juist geteld negen maanden te verblijven. Om een pleidooi op te stellen: aan de hand van het leven van de jonge eilanders bewijzen dat er tussen mensen geen aangeboren verschillen (erfelijkheids-determinisme) bestaan maar dat deze verschillen bewerkstelligd worden door de cultuur (cultuurdeterminisme).

M.a.w.: in welke mate wordt het opgroeiende meisje (ja, de adolescent(e) over het algemeen) beïnvloed door de cultuur waarin zij terecht komt? Meer nauwkeurig: “Zijn de conflicten - die wij in onze westerse beschaving kennen tussen ouderen en jongeren - eigen aan de ziel zelf van de adolescent(e) of niet?”.

“Zo niet, is de cultuur dan een element van conflictstichtende aard?”. -- Prof. Franz Boas (1858/1942), Columbia University, stuurde zijn studentin, Margaret Mead, naar Samoa om bewijzen te vinden voor zijn cultuurdeterminisme.

Mead's culturomgeving.

Haar vader was prof in economie. -- Haar grootmoeder was onderwijzeres, aanhangster van “de nieuwe opvoeding” (Maria Montessori; Friedrich Fröbel). Haar moeder was een sociologe en feministe. Daarvandaan haar “vrije opvoeding”. Zij groeide daarbij uit tot een ‘progressiste’: haar hele leven lang voelde zij zich “een tijdvak voor” tegenover de rijzende generatie.

Dit weerspiegelt zich en in haar vorsing en in haar verhandeling, nl. *Coming of Age in Samoa (A Study of Adolescence and Sex in Primitive Society)*,-- later omgewerkt tot *A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization*.

Mead's steekproeven.

Zij nam haar intrek bij een Amerikaans gezin, in een bijgebouw dat als poly-kliniekje dienst deed. E.R. Holt, apotheker bij de Amerikaanse marine, was haar gastheer.

Bij haar aankomst kende zij de inlandse taal niet. Wel leerde zij er de elementaire woorden van gedurende negen weken.

Ter aanvulling verbleef zij nog tien dagen bij een stamhoofd in Vaitogi wiens dochter een “ceremoniële maagd” was die een beetje Engels kende.

Met haar bracht M. Mead de nachten door onder eenzelfde muskietent.-- In Holt's kliniekje ontmoette zij een zestigtal Samoaanse meisjes met wie zij lange gesprekken voerde over de betrekking "ouders/ kinderen", "jongens/ meisjes" en over het opvoedingssysteem.

De thesis of stelling.

Boas, met zijn *De geest van de primitieve mens* (1900), verdedigde de stelling dat de geslachtsrijping met haar puberteitscrisis zoals het westen ze kent, niet een biologische noodzaak maar een cultuurfenomeen was.

Gevolg: geslachtsrijping is vatbaar voor 'engineering', manipulering, wijziging. Ziedaar Boas' culturalisme,-- dat staande hield dat een waardensysteem 'relatief' is (relativisme). -- Boas verwachtte van Mead een bevestiging van die thesis.

Mead's karakteristiek.

'Karakteristiek' is een weergave die de hoofdzaken weergeeft.

A. Het feit.

Mead: "Op Samoa bestaat geen adolescentiecrisis. De existentiële vraag wordt negatief beantwoord.

B. De verklaring.

Mead: "Het opvoedingssysteem, in het kader van de gehele cultuur, is anders dan in het westen". "The Culture Pattern" is anders.

Elementen van verklaring.

1. De mensen op Samoa kennen "geen diepgaande bindingen aan juist één persoon": echte, diep gemeende waardering én voor ouders én voor seksuele partner(in) is zeldzaam.

2. Gevolg: de verhoudingen - indien deze zoal bestaan - zijn 'vrijblijvend'. Vrije liefde is algemeen aanvaard. Deze is "een lichte en plezierige dans".

Praktisch gesproken: de meisjes gaan met een zo groot aantal mogelijk naar bed dermate dat "diepe betrokkenheid" t.o.v. juist één jongen zeldzaam is.

3. De nadruk ligt daarbij op de virtuositeit in de erotische technieken.

De aanvalsdrijf, tweede element van belang in het westen, is onbestaande: wedijver en prestatiedrang zijn afwezig. "Samoa is een plek waar het nooit om een hoge inzet gaat. Niemand staat er onder spanning om het beste resultaat uit het leven te halen". (S. Clapier Valladon).

Opm.-- *The Coming of Age in Samoa*, New York, 1927, werd gevolgd door vele andere teksten (boeken, artikels). Zo o.m. *Culture and Commitment (A study of the Generation Gap)* New York, 1970,-- in 1971 al in het Frans vertaald (*Le fossé des générations*). De term 'generatiekloof' is ondertussen, bij vooral links gerichte tijdgenoten, én een feit én een soort dogma geworden.

“De godin van de antropologie”.

Het onthaal was verpletterend,-- althans in sommige westerse middens.

a. Het primitivisme.

Allerlei medemensen willen “terug naar het primitieve leven” (met zijn exotisme en naturisme). Waarbij J.-J. Rousseau (1712/1778; cultuurkritiek met “Le retour à la nature”), Bernardin de Saint-Pierre (1737/’1814; Paul et Virginie (1787) e.a. waren baanbrekend.

Opm.-- De Beatniks (1955+), de Hippies en de (politiek gerichte) Yippies (1962+), -- onze reisbureaus staan in die traditie.—

b. Het anti- taboeïsme.

Bertrand Russell (1872/1970),

Met zijn afschaffingsdrang inzake alle taboes, onthaalde Mead’s werk met grote geestdrift. “Eindelijk de feiten!”. Feiten die aantonen dat onze morele wetten en instellingen o.m. inzake seksualiteit cultuurproducten zijn, door mensen gemaakt,-- zonder universele en objectieve waarde. Cfr. *CF/CS 84 (Protosofistiek); 110 (Sartre’s existentialisme)*. Het nominalisme viert hoogtij in zulke denkrichtingen.

“Een astronomische vergissing”.

Ondertussen is M. Mead geschrappt uit de aanbevolen lectuur aan de Amerikaanse universiteiten. Immers *Derek Freeman* (1916/2001.), Nieuw-Zeelandse etnoloog, publiceert zijn *Margaret Mead and Samoa (The Making and the Unmaking or an Anthropological Myth* (1983).

De New York Times verwoordde Freeman’s stelling als volgt:

1. Mead’s stellingen werden door de intelligentsia aanvaard (alle leerboeken en encyclopedieën weerspiegelen dit);
2. zij zijn onwaar: de werkelijkheid op Samoa is grondig anders.

Derek’s methode.

Hij leefde op Samoa, was actief in het onderwijs -- leerde de taal der inwoners grondig kennen (examen inbegrepen), werd door een samoans gezin geadopteerd, nam zelfs deel aan de zittingen van een groep stamhoofden (die zo’n grondige invloed uitoefenen).

Freeman beoogt een uiterst gedetailleerde weergave van de fenomenen. Hij is streng wetenschappelijk.

Karakteristiek.

Ziehier de hoofdzaken.

1. -- De feiten.

a. De vrije liefde waarover Mead het heeft, is onbestaande. Zo is o.m. maagdelijkheid in de plaatselijke mentaliteit een hoge waarde.

b. De wedijver - o.m. op erotisch terrein - is er even veelvuldig als in een westers cultuurmodel. Meer nog: de aanvalsdrift is er zeer sterk: moord komt veelvuldig voor; Samoa prijkt vooraan in het percentage verkrachtingen.

Besluit.

Mead heeft “een verhaal” narrativistisch geconstrueerd zij brodeert voort op wat haar prof gezegd heeft, -- zonder grondig te toetsen aan de feiten. M.a.w.: woordelijke definitie wel; zakelijke definitie niet of althans veel te weinig

2.-- De verklaring.

Mead verklaarde vanuit de opvoeding.-- Freeman stelde vast dat, niettegenstaande Amerikaanse aanwezigheid, de opvoeding op Samoa voorvaderlijk-autoritair is.

Dit is o.m. vaststelbaar in sommige uitwerkselen ervan, nl. psychische problemen zoals neurosen(o.m. histerie) en zelfmoord.

Leemte.

Mead verwaarloosde b.v. de politieverlagen in haar tijd. Zij had ze grondig moeten raadplegen. Welnu, zij weerspreken haar thesis. Freeman: sedertdien is er niet veel veranderd.

Misverstand.

Veldwerk verrichtende etnologen ondervinden vaker dat, bij het aanknopen van gesprekken,

a. in dienst van een hypothese (Boas' stelling b.v.),

b. archaische wellevendheid antwoorden geeft die niet de objectieve feiten weergeven maar de wil om in de smaak te vallen van een westerse gesprekspartner(in). Samoaanse meisjes wilden zo ‘wellevend’ overkomen (en dus naar de mond praten).

Zelfs diegenen die na Freeman's werk toch nog Mead's boek trachten te verdedigen, geven toe dat Mead mogelijkwijze die fout beging de meisjes te geloven.-- Wat dus een tweede methodefout behelst.

Axiomatische inductie.

Inductie, indien zij wetenschappelijke waarde wil hebben, moet:

a. kwantitatief zo groot mogelijk zijn (steekproeven: hoe meer hoe beter) en

b. kwalitatief “at random”, onbevooroordeeld, lukraak, zijn.

De “vrije opvoeding” van Mead thuis, waar zij zo groot op ging,-- samen met de axiomatic van haar prof Boas, hebben de keuze van haar steekproeven dermate beïnvloed dat zij niet meer lukraak zijn maar selectief.

Haar axioma's van haar thuis en haar culturalistische prof hebben haar steekproeven dermate beïnvloed dat haar inductie gedeeltelijk minstens bedorven werd. Te weinig zakelijke toetsing en definitie!

Steekproef 44.-- Communistische ‘retoriek’ (132/134)

Definiëren wij ‘retoriek’ als de theorie omtrent de taal vaardigheid als verstandhoudingsmiddel. Men spreekt, geeft tekens, om medemensen te ‘overtuigen’ van het eigen ‘standpunt’ (stelling, thesis).

N.a.v. een boekje met als titel “*Sensitivity Training*” (Leven en Actie, Gent) staan wij stil bij één overredingsmethode tussen vele andere omdat zij zo brutaal is.

‘Training’ vertalen wij door ‘inoefening’ en ‘sensitivity’ door ‘waardeaanvoelen’. Zodat “sensitivity training” samenvalt met “inoefening in het aanvoelen van waarden”.

Groepsdynamica.

Sensitivity training neemt gemakkelijk de vorm aan van ‘groepsdynamica’. ! ‘Dynamica’ slaat op “al wat in een groep - een soms radicaal gesloten groep dan - leeft” (vgl. *CF/ CS 84*). Onder de leiding van voortrekkende mannen en vrouwen – wordt:

a. een (soms radicale) afbouw of ‘deconstructie’ gepleegd van al wat tot dan toe voor de leden van de training als waarde gold,

b. om tegelijkertijd een opbouw of reconstructie inzake waarden-aanvoelen te bevorderen. -- Brutaal gezegd: a. hersenspoeling, b. heropvoeding.

Het communistisch model.

Het boekje, *Sensitivity Training*, verwijst hierbij naar *Eugene Kinkead, In Every War But One*. Gedurende de oorlog in Korea (1950/1953) werd de communistische ‘hersenspoeling’ op Amerikaanse krijgsgevangenen toegepast.

Omdat deze rauwe vorm van overreding nadien meermaals, in linkse middens vooral, tot toonbeeld diende, weliswaar in gemilderde vormen, staan wij even stil bij de structuur ervan.

Opm.-- Sommigen onder ons hebben opgemerkt dat juist dezelfde methodes door nazi’s (of fascisten van ander type) uitgevoerd, op geen enkele genade kunnen rekenen, terwijl die methodes, indien van linkse zijde toegepast, wel “door de beugel lijken te kunnen”. Twee maten en twee gewichten dus bij de intelligentsia.

Karakteristiek.

Om het in twee woorden te zeggen: niet de traditionele - politionele of militaire - foltertechnieken, wel de groepsdynamica. Daarbij valt het narrativisme op: van voorpraten naar napraten, zonder zakelijke toetsing en definitie, binnen het domein van het agressieve retorische woord. Woord dat hier ‘beschuldiging’ en ‘schuldbekentenis’ is. Door ‘biechtvaders’ en ‘biechtelingen’!

Wij zeggen wel “biechtvaders/ biechtelingen”, want wat nu volgt inzake “human engineering” (gedragwijziging), is pas mogelijk wanneer “God dood is” -- wanneer zijn stem in de diepten van het geweten gesmoord - vermoord - is.

Terloops: wanneer men *A. Danet, trad., Henry Institoris (Kraemer)/ Jacques Sprenger, Le marteau des sorcières (malleus maleficarum)*, Brignoud, J. Millon Ed., 1990, leest, dan wordt men reeds maar in klerikaal kader geconfronteerd met het schema “biechtvader (inquisiteur)/ biechteling(e) (heks)”, waarbij het voorpraten (in naam van Jezus) het napraten verwekt in belijdenissen, gepaard met foltering. -- Reeds toen was “God dood”!

De (maatschappij)kritische methode.

De trainer kent het enig goede systeem (versta: cultuur maar met de nadruk op de sociologische onderdrukingsstructuur). Hij praat het voor aan degene die het boze en slechte systeem aanhangt. Deze praat hem na afbouw van het eigene na.

Inderdaad: onmiddellijk na hun gevangenneming werden de Amerikaanse krijgsgevangenen in ‘groepen’ (denk aan de groepsdynamica) ingedeeld. Het waren ‘kritiek-groepen’. De kritiek stond of viel met ‘verhalen’.

Zo kreeg geen enkele groep tot eten b.v. de toestemming zolang niet alle leden:

- a. een ‘autokritisch’ verhaal hadden voorgebracht waarin zij iets verkeerd - schuld - opbiechtten, of
- b. een (hetero)-kritisch verhaal hadden uitgesproken waarin aanmerkingen - kritiek - op medegevangenen verwoord werden.

Gevolg: om dus b.v. te kunnen eten oefende uiteindelijk de groep zelf druk uit op “de afwijkelingen” die het nog niet tot zo’n (maatschappij)kritisch verhaal hadden gebracht. Dezen werden tot “zwarte schapen”, indien zij bleven weigeren.

‘Participatie’.

‘Meedoen’ - participatie - was de boodschap. Ieder gevangene diende mee te doen aan de groepsbiecht. Wie weigerde, werd tot ‘reactionair’ (‘individualist’, ‘dissident’). Werd het zwart schaap.

Terloops: Angelsaksische geleerden heten dat ‘scapegoating’ (verzondebokking). De groep reageert zijn onbehagen en uitsluiting af op “de zondebok” (zoals de Israëlieten de zondebok in de woestijn joegen,-- “beladen met al de zonden van (het daardoor gereinigde) Israël”. -- Fenomeen dat volgens R. Girard het grondfenomeen, althans een basisfenomeen van menselijke groepen - sacrale of profane - uitmaakt. Althans voor zover het ‘ware’ christendom nog niet doorgedrongen is.

Model van een 'biecht'.

Een krijgsgevangene kon 'bewijzen' dat hij het communistisch systeem aanvaardde - en dus tot goede verstandhouding (doel van het voorpraten) bereid was - door een onbenulligheid te belijden.

Zo verhaalde iemand "dat hij er niet in gelukt was zijn tanden te poetsen". Op de slag was "de groep" tevreden in de persoon van "de leider" die vaststelde dat - door die belijdenis - "tot het systeem was bijgedragen". Immers door openlijk op te biechten dat zijn tanden niet gepoetst waren, had hij zich én aan de groep én aan de leider onderworpen.

Het wantrouwen van allen t.o.v. allen.

Brutaal marxistisch en leninistisch-maoïstisch is zo'n methode. Maar doeltreffend was zij.-- Zo b.v. kon geen enkele gevangene ooit ontsnappen. Want, pas indien er groepswork is, kan b.v. de tunnel daartoe nodig gegraven worden.

'Kanaries'.

Doordat de gevangenen getraind waren - 'opgevoed' - in kritiek op medegevangenen, kweekte men in Korea informanten. Dezen werden, binnen de groep, tot een subgroep,-- b.v. een drie- of viertal. Zij verrieden alles. -- Men heette ze 'kanaries': de leider hoorde ze graag 'zingen' (verraden).-- Zodoende lekte iedere vluchtpoging uit.

Opm.-- Bij de heropvoeding, na de oorlog, bleek hoe doeltreffend dat type van onderling en wederzijds wantrouwen ontwikkeld was en hoe 'vrienden' of 'kameraden' tot 'vijanden' omgevormd waren.

Epiloog.

In de week Van 19 tot 24 juni 1989 was de Socialistische Internationale (meer dan 80 partijen) in Stockholm bijeen om de honderdste verjaardag te vieren (1889/1989).--

1. Onverdeeld positieve waardeoordelen over de liberale markteconomie en

2. afdoende kritieken inzake de rollen op economisch terrein én van de staat én inzonderheid van de nationalisering en werden in het programma opgenomen. De sociaaldemocratische partijen van Noord-Europa waren reeds grotendeels marktgezind. De houding van de andere partijen was tweeslachtig (de Franse socialisten en een aantal derde-wereldse socialisten).

Globaal genomen werd de radicale economische mislukking van het socialistisch model aangenomen.-- Maar dat o.g.v. zakelijke toetsing-en-definitie die pas de ware inductie ter zake vertegenwoordigt. - Voorpraten was in het Sovjetblok in 1986 (Gorbatsjov) al opgegeven o.g.v. feiten.

Steekproef 45. -- Progressisme. (135/137)

De term 'vooruitgang' is een opvallend moderne term. De grote denkers - vanaf Galilei tot Einstein - der moderne natuurwetenschappen waren ervan overtuigd dat zij de panacee, het wondermiddel, gevonden hadden in de exacte natuurwetenschappen.

Die vooruitgang nam vooral de vorm van de moderne technieken aan die, inderdaad, zeer veel problemen hebben opgelost en nog steeds oplossen.

'Progressisme' is de overtuiging dat dergelijke vooruitgang zinvol is en blijft.

Maar het is overduidelijk: de 'vooruitgang' is tweesnedig. De ecologische reactie op die vooruitgang is daar om de schaduwzijde bloot te leggen.

Meer nog de term 'vooruitgang' dekt meermaals dingen die slechts in schijn vooruitgang, d.i. probleemoplossing, vertegenwoordigen.-- Aan zo'n type van 'progressisme' besteden wij nu een aantal zinnen.

Menselijk opzicht.

In het Frans "respect humain". 'Opricht' betekent "letten op (met de schrik voor dat waarop men let)". "Menselijk" betekent twee dingen:

a. het feit dat zoiets aan 'zwakke' mensen overkomt en dus 'menselijk' is (begrijpelijk);

b. het feit dat men op mensen, medemensen dan, let met een zekere schrik voor hun reacties.

In wat volgt - weerom een vorm van sensitivity training of waarden-inoefening - komt dat fenomeen zeer duidelijk tot uiting. Men denke aan het zinnetje: "Wat gaan de mensen daarvan zeggen?" Of: "Wat zal men daarvan zeggen?"

Bibl. st.: *Sensitivity Training*, Gent, s.d., 23.-- Een vrouw werd ertoe aangezet eens per week zo'n training door te maken.

Pavlov.

Ivan Pavlov (1849/1936) was Russisch arts en fysioloog. De speekselklierwerkingen b.v. - als vorm van "geconditioneerde reflexen" - werden door hem geanalyseerd. Nobelprijs geneeskunde en fysiologie 1904. Zijn strekking loopt, tot op zekere hoogte, parallel met het behaviorisme (studie van het uitwendig waarneembare gedrag).

De vrouw.-- "Onze leider fascineerde ons met zijn weergaven van Pavlov's theorie. Zij werd door hem toegepast in werkgroepen voor menselijke betrekkingen".

Opm.-- De zgn. trainingsgroepen steunen meestal op een of andere 'theorie' (versta: axiomatic die de bril uitmaken waarmee de werkelijkheid bekeken, versta: (om)geduid, wordt).-

Terloops: dat de leiders/ leidsters van zo'n systeem-veranderende groepen wel weten wat zij doen, nl. subversie (afbouw), blijke uit de deknamen waarmee het bedrijf dat zij uitoefenen, opgeluisterd wordt: groepsdynamica, groepsdiscussie, groepsevaluatie,-- integratietraining, "human relations", tussenmenselijke betrekkingen, -- ontmoetingsgroepen, interpersoonlijke deskundigheid,-- vergaderingen zonder klassenonderscheid, democratisch denken, zelfkritiek, groepsbelijdenis, -- ja, gebedstherapie.

De vrouw.

"Toen de leider klaar was om de zitting te beginnen, vroeg hij iemand uit de groep om zijn indrukken en duidingen over een ander lid uit de groep weer te geven.-- Dit behelsde dat wij over een algeheel vreemd mens dienden te spreken over wie wij niets afwisten.

Opm.-- De traditionele term om zoiets weer te geven luidt "lichtvaardig oordeel" (een oordeel dat zonder veel informatie van objectieve aard vaardig is).-- Meteen is duidelijk dat wij hiermee het analogon hebben van de (hetero)kritiek in het communistische systeem (*CF/CS 127*).-- Wat nu volgt, is autokritiek met belijdenis.

De vrouw.

"Een kunstenaar beschreef zijn huwelijk dat noch buitengewoon gelukt noch buitengewoon mislukt was: "Hij had hoogten en laagten zoals de meeste mensen". -- Na tien minuten besliste de groep dat de man diende te scheiden. Een wisseloplossing kreeg niet eens de kans".

Opm.-- Wat op een collectief lichtvaardig oordeel neerkomt.

Emotionalisme.

Niet de rede noch de logica maar de gevoelens, emotionele op de eerste plaats, overheersen.

De vrouw.

"Naargelang de tijd verstreek, leerden wij elkaar beter kennen en deden wij actief en intens aan onderlinge gevoelsuitwisseling".

"Een hete zitting".

De vrouw.-- "De sensitivity training evolueerde snel naar een hete zitting.-- Voortdurend werd op mijn persoon kritiek uitgeoefend doordat ik bepaalde morele waarden bleef verdedigen. Een uitzonderlijk hinderlijke, negativistische stemming vloeide daaruit voort. Zodat wij niet de onderlinge genegenheid en vooral niet de liefde welke wij aanvankelijk dachten te zullen aantreffen, benaderden.

Wel gingen wij in op het verzoek tot 'openheid' en 'eerlijkheid' zoals aanvankelijk beloofd".

Opm.-- Hier tast men de ware aard van dergelijke sensitivity trainingen: systeemverandering, met name: waardenverandering, cultuurrevolutie.

De vrouw.

“Met welk doel echter? Alleen maar om erg emotioneel te snikken en allerlei bizarre bewegingen te maken?”.

De vrouw uit kritiek: “Het systeem van de ruw-emotionele belijdenis veroorzaakt een verergering van de eigen problemen. Men bekent immers dingen waaraan men zich nooit schuldig maakte. Enkel maar om de leider tevreden te stellen”.

Opm.-- Vergelijk met het communistisch toonbeeld: een analoge druk en onvrijheid die ‘biecht’ afperst.

Algehele verdachtmaking.

Nu volgt wat typisch is voor meer dan een maatschappijkritisch ingesteld mens.

De vrouw.-- “Indien men slechts dingen bekent die niet erg verloederend zijn, wordt men ervan beschuldigd “zichzelf te bedriegen” of “te weigeren de eigen valse maskers af te werpen”.

Na dergelijke aanmerkingen komt men automatisch tot het besluit “ieder mens is ziek, gewetenloos, verdorven”.

Opm.-- Wie herkent hierin niet de mening van vele intellectuelen die, door Marx, Nietzsche, Freud beïnvloed, enkel nog mensen zien met een vals masker die zichzelf bedriegen omtrent hun ware, versta: verdorven, aard? De drie ontmaskerende materialisten - zoals Ricoeur ze heet - hebben een mentaliteit ontwikkeld die diametraal staat tegenover het oude adagium “Nemo malus nisi probetur” (Niemand is slecht tenzij daartoe een bewijs voorligt). Diametraal ook tegenover het adagium van New Age “Denk positief”.

Maatschappijkritiek.

De vrouw.-- “Sensitivity training stuurt erop aan om haat tegen de samenleving bij alle deelnemers te wekken. In zo’n sensitivity training moet men niet trachten te bewijzen dat nog vele mensen oprecht, eerlijk en goed zijn”.

Ziedaar wat één type van progressistische groepen uitwerkt.-- Het kan zijn dat de vrouw een getuigenis aflegt dat gedeeltelijk onjuist weergeeft. Een ‘getuigenis’ is één vorm van waarheid bloot trekken, nl. zonder enige wetenschappelijke pretentie ervoor uitkomen dat men iets beleefd heeft en zo juist mogelijk omschrijven wat men beleefd heeft .

Eén ding staat vast: wat de vrouw zegt, beantwoordt aan werkelijkheid.

Steekproef 46.-- Bestandheid tegen 'indoctrinatie'. (138-141)

'Indoctrinering'-- 'Doctrina' (lat.) is 'leer(stelsel)'. Indoctrinatie is dan ook "het inprenten van een leersysteem". Heel wat intellectuelen, heden, die "zich kritisch opstellen", zitten op de loer om het minste teken van leer, doctrinevastheid, indoctrinatie e.d. aan te klagen en uit te roeien. Om zo iets te 'ontmaskeren'. En wel als 'integrisme', 'fundamentalisme', 'foundation(al)isme', woorden die betekenen dat men grondslagen vooropstelt om te denken en te leven.

In vorig hoofdstukje stootten wij op een vrouw die - uit menselijk opzicht - door de knieën ging en zelfs dingen 'biechtte' die zij nooit bedreven had "om de leider tevreden te stellen". -- Nu staan wij stil bij een sterke persoonlijkheid - "de enkeling" (zou S. Kierkegaard zeggen) - , een studentin van 21 (Sensitivitytraining, 24).

De studentin.-- "Ik volgde een tijdlang sensitivitytraining. Deze term werd echter niet gebruikt, maar wel 'spreekcursus'. In de grond kwam het op sensitivitytraining neer. Om echter studerenden te lokken hadden de leiders de term vermeden".

De afbouw.

(Hetero)kritiek! De studentin.-- "Tijdens "de cursus" werd ik door de leider voortdurend aangevallen. Ook door de andere leden van de groep.-- Eenvoudig omdat ik hun zogeheten "nieuwe moraal" verwierp.

De leider weigerde uiteraard mijn "zuivere gevoelens" en mijn "morele en godsdienstige overtuiging" als echt en waarachtig te aanvaarden: ik werd ervan beschuldigd niet oprecht en eerlijk te zijn betreffende mijn houding inzake voorhuwelijkse betrekkingen (die ik in geen geval aanvaard).

Ik werd bespot en grondig vernederd. Ik ondervond dat (...) de enkeling met hoge moraal moet gekraakt worden en van de rest van de groep gescheiden. Ik werd niet gewaardeerd om mijn wilskracht inzake kuisheid. Integendeel: ontzettend veel blaam werd mijn deel!

De spot en de vernederingen werden door mijn professor-groepsleider uitgelokt: ik werd afgeschilderd als 'conservatief', 'achterlijk', 'voorbijgestreefd', 'vals', 'huichelachtig' enz."

Opm.-- Men ziet het: het voorpraten van de progressistische leider en zijn napratenden! Vgl. *CF/CS 122*: M. Mead voelde zich haar hele leven lang als een tijdvak voor! Al wat 'anders' is, wordt met scheldproza beladen!

Schelden dat teken van onmacht is en de plaats van rustig en logisch streng redeneren en discussiëren inneemt. Emotionalisme!

Meteen komt even de cynische noot door: al wat mens is, is boos en huichelachtig; de 'goede' mens is hoogstens huichelachtig goed!

Terloops: deze tendens komt al duidelijk door in de antieke Kunieker: (Lat.: cynici) of "hondse denkers" (Cfr. *Maria Daraki, La sagesse des Cyniques Grecs*, in: *Cl. Mossé, prés., La Grèce ancienne*, Paris, 1986, 92/108). Zij waren nominalisten, natuurlijk. Cultuurpessimisten als zij waren, werden zij de traditionele cultuur als 'verdorven' af, - o.m. al wat schaamtecultuur was en huwelijksmoraal. Deze kuniekers zijn nog altijd actueel. Dit des te meer naarmate "God dood is".

De 'enkeling'.

Wij nemen deze term in de kierkegaardiaanse betekenis: "de individuele mens die zich schrap zet tegen al wat hem afbouwen kan in zijn overtuigingen".

De studentin.-- "Ik liet mij echter niet zomaar afmaken! Ik beschuldigde op mijn beurt de leider en mijn deelgenoten dat zij de waarden waaraan ik een houvast had, trachtten te breken. Enkel maar om af te breken".

Opm. -- De studentin doet als Socrates met de Eerste sofisten: hij zocht ze op hun eigen terrein op en weerstond ze met de hun eigen redeneervaardigheden.

'Democratie'.

Om goed te verstaan wat de studentin nu gaat zeggen, moet men weten dat de term 'democratie' en vooral 'democratisering' hier in een eigen betekenis voorkomen.

John Dewey (1859/1952), volgens *Time* "de voornaamste pedagoog van de XX-ste eeuw", materialist en atheïst ("Er is geen geest. Er is geen ziel"), is gekend om zijn *Human Nature and Conduct (An Introduction to Social Psychology)*, New York, 1922. Dit werk diende als axiomatic in dienst van "social engineering" en (manipulering van sociale processen), een merkwaardige vorm van retoriek.

'Democratisering' in dit verband behelst "stichting van een samenleving zonder algemene en gevestigde normen en waarden". Zo ondersteunde Dewey, B. Russell die in 1940, na zijn invoering op de school van de "vrije liefde" o.m., beschuldigd door "verontruste ouders", zijn leerstoel verloor.

Dewey wilde overigens iets analogs inzake school en onderwijs: zij zijn 'instrumenten' ('instrumentalisme') van zijn type van democratisering dat links met anti-taboeïsme combineert.

De studentin.-- “Indien de afbouw van mijn levensbeginselen voor de groep en vooral voor “de democratie” een overwinning betekende, dan maar liever naar de hel met “de democratie”! Ik verweet de groep dat zij over geen enkele waardevolle moraal beschikten,-- niets in de plaats konden stellen van alles waaraan ik waarde hechtte en waarvan ik werkelijk hield”.

Maatschappijkritiek.

De studentin.-- “De leider bekritiseert alles: gezin, familie, vrienden,-- vaderland,-- morele standpunten, godsdienst en geloof, versterving.-- En dit alles geschiedt met opzet: om alle leden de ziekelijke gewoonte bij te brengen die de naam ‘kritiek’ draagt. Daarmee wil hij een algehele wijziging in geest en mentaliteit bewerken.

In de maatschappij deugt niets meer. Dus laat ons alles afbouwen. Zo b.v. trouw aan de huwelijkspartner(in), familie, kinderen,-- vaderland, God en godsdienst. Al die dingen zijn larie. - Achteraf rijst de vraag: “Waar haalt de trainingsleider het lef vandaan om te doen alsof hij over alle kennis en wetenschappen beschikt?”.

Opm. -- In de platonische dialogen wordt stelselmatig aan kritiek gedaan, d.i. aan logisch strenge toetsing van beweringen op haar werkelijke en niet schijnwaarde. Alle meningen komen ‘democratisch’ (d.i. hier: met hetzelfde spreekrecht) aan bod voordat geoordeeld wordt.

In de door de studentin afgewezen ‘democratie’ worden de rechten van de mens (versta: de enkeling) verkracht op de wijze zoals hierboven beschreven: in naam van een massieve zelfzekere axiomatick.

Een vergelijking.

De media krioelen van mediamensen die zo’n democratisering beogen. Soms met heel veel verschalkingsmethoden. Radio, tv, film dienen axioma’s die op perverse en subversieve wijze opgedrongen worden.-- Eén voorbeeldje.

Bibl. st.: Joepie 31.08.1980, 64v.. - The Blue Lagoon wordt voorgepraat.-- Een veertienjarig meisje (Brooke Shields) en haar neef (Chris Atkins) lijden schipbreuk en spoelen op een paradijselijk eiland (Fidji) aan. Na een tijdje geraken zij schuldeloos-naïef op elkander verliefd. Met als resultaat: zwangerschap.

1.-- Deze film was ooit een gevierde film - een ‘hit’ - bij de VSA - tieners.-- Brooke Shields : “Men kan het een film over “de rechten van de tieners” heten. Het grondthema is immers een meisje en een jongen die buiten de ‘beperkingen’ - taboes - van “de maatschappij” die de onze is, opgroeien”.

Opm.-- Vergelijk hiermee *CF/CS 124* (“*De godin van de antropologie*”).-- De realisator van de film, Randal Kleiser, gaat nog een stap verder in ‘eerlijkheid’: “Al wat de film te zien geeft, wordt voor een tiener universeel en normaal. Wie zoiets als kunstmatig, onnatuurlijk of slecht aanvoelt, behoort dringend naar een psychiater verwezen te worden”. -- Men ziet dat dergelijke “democratiserende progressisten” niet aan overmaat van nederigheid lijden!

2.-- Dezelfde film lokte bij de gevestigde maatschappij een andere reactie uit: “Wat kan een veertienjarig ding met een baby aanvangen zonder de gevestigde maatschappij?”.

De enkeling, verloren in de massa.

De studentin. -- “Tijdens sensitivitytrainingen doen de meeste deelnemers volledig afstand van alle waarden waarvan zij tot nog toe oppervlakkig geleefd hebben zonder dieper beleving ervan. Het is dan ook begrijpelijk dat zij zich niet verdedigen tegen de vulgariteiten en buitenisigheden van een trainingsgroep..

Hogere moraal moet steeds verdedigd worden. De massa bezit geen hogere moraal.

Meestal doet men stap voor stap afstand om uiteindelijk te vervallen in de kleinste gemene deler van “de groep”. Als men dan weet wat voor soort mensen een trainingsgroep uitmaken, kan men zich goed voorstellen hoe groot deze kleinste gemene deler wel moet zijn”.

De studentin vertelt verder dat zij ondervond dat weinigen - bij jongeren praktisch niemand - van sterke overtuiging en karaktervastheid getuigen wanneer zij geconfronteerd worden met “absolute moraal en ethisch relativisme”.

Opm.-- Men lette op de beide uitersten:

- a.** absolute moraal, nl. die van de leider en de rest van de groep;
- b.** relativisering van alle andere - o.m. de gevestigde - moraalsystemen die - in tegenstelling schijnbaar tot die van de leider - slechts menselijke producten zijn en dus relatief, betrekkelijk, zijn, d.i. te duiden met inbegrip van degenen die ze ‘uitvonden’ en ‘opdrongen’.

Besluit.-- Men herleze nu *CF/CS 110* (*Sartre’s definitie van existentialisme*). Nu “God dood is”, is alles principieel toegelaten en komt een enorme ruimte vrij voor ‘leiders’ van groepen.

Steekproef 47 -- Constructionisme/ essentialisme. (142/144)

Wij staan nu stil bij een tegenstellingspaar “constructivisme/ essentialisme” omdat zij in de vorige bladzijden fundamenteel zijn.

Wij steunen ons daarbij op een kritiek terzake, nl. *E. Hulsens, Wat is lesbisch? (Een proeve van lesbogeschiedenis)*, in: *Streven* 62 (1995): 9 (oktober, 791 /803).

1.-- Myriam Everard,

Ziel en zinnen (Over liefde en lust tussen vrouwen de tweede helft van de achttiende eeuw), Groningen, 1994.

Everard onderzoekt de voorgeschiedenis van de XIX-de en XX-st'eeuwse lesbienne. Zij zoekt naar voorloopsters:

- a. zielsvriendinnen zoals Betje Wolff en Aagje Deken die liefdevolle betrekkingen onderhielden;
- b. vrouwen-in-mannenkleren die soms ook een huwelijk met een vrouw sloten;
- c. vrouwen die “om reden van liefkozeryen en vuyligheden” met andere vrouwen voor het gerecht kwamen.

Onderbrokenheid (discontinuïteit).

Als constructivisme en differenti(al)iste ziet zij een zeer radicale breuk tussen een vorige cultuur (1750+) en een volgende (1800+).

1. Zelfs weigert zij termen die later opduiken, te gebruiken om dingen uit een vroegere cultuurperiode te noemen.

Zo kan zij zelfs termen als ‘seksualiteit’ en ‘homoseksualiteit’ niet gebruiken voor de late XVIII-de eeuw doordat die woorden tussen 1750 en 1800 niet in voege waren. Het verschil of ‘differentie’ tussen de ‘constructies’ van de achttiende en de negentiende eeuwen is daarvoor te groot.

2. Meer nog: niet enkel het taalgebruik maar de werkelijkheden zelf verschillen dermate dat “voor wat aan het einde van de XIX-de eeuw “vrouwelijke homoseksualiteit” heet, in de XVIII-de eeuw geen equivalent bestaat.-- ‘Equivalent’ is “al wat gelijk op iets”.

Resultaat:

De cultuurgeschiedenis is geen ononderbroken of continu gebeuren. Zij is een opeenvolging van culturen die door radicale breuken of gapingen van elkander gescheiden zijn.

Hulsens: “M.a.w. dit is lesbogeschiedenis die zichzelf opheft” (a.c., 792), doordat geschiedenis’ als een reeks voortekens (VT) en vervolgen (VV) aaneen bestaat, niettegenstaande er breuken voorkomen. Deze zijn nooit dermate breuken, “anders zijn”, verschillen, dat er geen gelijkenissen zouden zijn.

2.-- Hulsens.

Hulsens zegt daarop dat de axiomatic van Everard de axioma's van Michel Foucault (1926/1984; *CF* 42 (deconstructionist) weergeeft. Foucault was ervan overtuigd dat homoseksualiteit iets 'geconstrueerd' is dat uit een samenleving stamt (constructionisme of constructivisme). Voor zover die samenleving met haar cultuur die zij zelf schept, 'construeert', aan breuken onderhevig is, zijn die constructies onderling dermate verschillend dat zij onvergelijkbaar zijn.

Hulsens haalt Everard aan: "Vrouwelijke homoseksualiteit - zo is mijn uitgangsstelling - is niet van alle tijden - de aloude Sappho ten spijt - en is geen 'natuurlijke' of desnoods 'tegennatuurlijke' geaardheid die zich - mits onbelemmerd - bij een vast percentage van de vrouwelijke bevolking uit".

Opm.-- M.a.w.: seksualiteit heeft geen 'natuur', d.i. een over een verzameling gespreide werkelijkheid en een beregeling die gedrag voorschrijft. Zo dat zeggen dat b.v. lesbisme 'natuurlijk' is (en dus regelmatig voorkomt) of 'tegennatuurlijk' is (en dus indruist tegen de beregeling of voorschriften in de natuur zelf van het seksuele leven gelegen) onbeantwoordbaar is.

Waardeoordelen zijn dus nergens verantwoordbaar. Men stelt gewoon empirisch, exemplaar na exemplaar, zonder gelijkenis, vast. In die zin is Everard een empiriste die materialen verzamelt maar geen enkele gelijkenis of samenhang ziet. En ook geen zedelijke, voorschriften afgevend wezenaard ontdekt. -- Wat op radicaal nominalisme neerkomt.

Everard.-- "(...) Wat de recente pathologisch-anatomische en genetische speurtocht naar de biologische basis van homoseksualiteit in dezen ook suggereren mag".

Opm.-- Zij is dermate constructiviste dat de vorsingswerken inzake een mogelijke biologische basis (als lemma) van b.v. lesbisme door haar afgewezen worden als zo goed als zinloos. Het is een 'sociaal' - versta: cultureel - verschijnsel.

Everard.-- "In de internationaal ter hand genomen geschiedenis van de homoseksualiteit is het pleit tussen essentialisme en constructivisme al lang geleden beslecht ten gunste van het constructivistische standpunt dat (beweert dat) homoseksualiteit een 'historische' categorie (grondbegrip) is van recente makelij".

Opm.-- 'Historisch' staat hier voor "cultuurhistorisch gegroeid".

Waarop Hulsens.-- Het boek waar zij naar verwijst, bevat bijdragen van een heel andere visie.

Zo schrijft *Jan Schippers, Homosexual Identity (Essentialism and Constructivism)*, in: *D. Altman e.a., Homosexuality (Which Homosexuality?)*, Amsterdam, 1989,144:

“Het is duidelijk dat zowel het constructionisme als het essentialisme enkele sterke en enkele zwakke punten hebben. Geen van beide theorieën is wetenschappelijk bewezen en waarschijnlijk zal dat nooit gebeuren. Op dit ogenblik zou het waarschijnlijk best zijn de beide theoretische systemen als twee verschillende manieren om vragen over homoseksualiteit te steller op te vatten,-- zonder ‘dogmatisch’ te worden over één van beide”. (A.c. 792);

M.a.w.: “gij evenmin als ik bewijst doorslaggevend” (Zenon v. Elea)

Opm.-- ‘Essentialisme’. -- De term ‘essentie’ wordt hier gebruikt als hetzelfde als de term ‘natuur’ van hierboven. ‘Essentie’ betekent niet ‘zijnswijze’ zonder meer (wat ook geldt van singuliere of particuliere gegevens) maar “universele of algemene zijnswijze”, d.i. gemeenschappelijke eigenschap aantrefbaar in een veelheid van exemplaren. ‘Essentie’ betekent tegelijk “wezensaard die regels voorschrijft”.

Die twee inhouden samen geven de juiste inhoud van ‘essentie’ gesteld tegenover ‘constructie’ weer. ‘Constructie’ betekent **a.** geen (universele) natuur of essentie en **b.** geen universele natuur of essentie waarin gedragsregels aanwezig zijn.

Opm.-- De definitie van Hulsens, a.c., 792, luidt: “Essentialisme is het aannemen, resp. vooropstellen van iets als een tijdloos verschijnsel dat alleen maar zichtbaar gemaakt en wetenschappelijk beschreven moet worden”, is zeker voor kritiek vatbaar.

De term ‘tijdloos’ lijkt erop te wijzen dat men met een “in een gedachtenhemel gesitueerd gegeven” te doen heeft, levensvreemd. De essentie bloot trekken van iets is meer dan louter “wetenschappelijk beschrijven en zo zichtbaar maken”. Maar het is wel juist dat Hulsens’ definitie in omloop is in de geest van menig hedendaags medemens.

Wij verwijzen naar *CF/CS 109*, waar de term ‘waarden’ in Sartre’s taalgebruik staat voor ‘essenties’. Doch ook Sartre is empirist, d.i. hij stelt nergens empirisch gegeven ‘essenties’ of ‘waarden’ vast. Net zoals Everard. Maar zijn aandacht gaat naar de godloze consequenties die daaruit kunnen getrokken worden, terwijl Everard de cultuurbreuken benadrukt.

Steekproef 48.-- Religieus nominalisme. (145/147)

Wij hebben het nominalisme voor het eerst duidelijk ontmoet *CF/CS 79 (Taal en cultuur)*. Later kwam het ter sprake *CF/CS 91 (Ontkrachting der traditionele metafysiek)*.-- Wat juist is nu ‘nominalisme’?

Het oudste nominalisme.

Bibl. st.: *W.B. Kristensen, Verzamelde bijdragen tot kennis der antieke godsdiensten*, Amsterdam, 1947, 231/290 (*Kringloop en totaliteit*).

1.-- ‘Totaliteit’

Die term betekent hier “harmonie (= ineenlopen) van tegengestelden”.

Kristensen haalt de Babylonische mythologie (= theologie) aan.

Anoe (= Anu) was gekenmerkt door ‘totaliteit’ in de religieuze zin: in zijn ziel en optreden, als veroorzaker (medeveroorzaker) van het lot der mensen, waren denkbeelden en energieën zichtbaar die zowel goed als kwaad, zowel heil als onheil betekenden. Alle - de totaliteit - denkbeelden, alle - de totaliteit - energieën of levenskrachten waren in hem ineen verweven

“Heil en onheil gingen van hem uit” zegt Kristensen (o.c., 272). Gezond maken/ziek maken, lukken en mislukken, waarheid zeggen en onwaarheid zeggen: alle types van handelen waren in hem verenigd. De ‘totaliteit’ van zijn wezen en werking omvatte contradicties. Hij was “een vat vol tegenstrijdigheden”. Het hele pantheon (godhedenstelsel) was van juist dezelfde aard.

Wat S. Paulus heet “de elementen van de kosmos”, d.i. alle lotbepalende wezens en werkingen die niet-Bijbels zijn, vertoonden en vertonen heden nog (in de niet-Bijbelse religies en magieën) de totaliteit der tegengestelden.

“Heil en onheil, ondergang en opgang waren van de antieke heidense godheden afkomstig. Die tegenstellingen die het blijvend leven van de wereld uitmaken en waarin de Babyloniërs “de goddelijke totaliteit” gezien hebben”. (O.c., 273).

2.-- Nihilisme.

Die totaliteit wijst erop dat de heidense godheden autonoom handelden. De ‘essenties’ der dingen zoals gezondheid en ziek te, waarheid en onwaarheid, heil en onheil, waren voor haar als waarde op zich, vooral als hogere waarde die in geweten bindt, ‘nihil’, niets, niets bindends.

God als opperwezen dat achter de essenties en de waarden staat, was ‘dood’. Die “dood van God en de hogere waarden” verklaart dat zij praktisch “vaten vol tegenstrijdigheden” waren.

Opm.-- *CF/CS 110* leerden ons het actuele nihilisme Dostojewski, in de hypothetische zin, Sartre in de feitelijke zin stellen dat, indien God, de God van de Bijbel die achter de essenties staat (in de Tien geboden volks verwoord) dood was (Dostojewski), dood is (Sartre), dan is de ‘totaliteit’ - ‘alles’ (zeggen Dostojewski en Sartre) - toegelaten.

Zodat het basisaxioma van het oude heidendom en dat van het atheïstisch existentialisme, in de grond, juist hetzelfde is. “Indien het moreel hoogstaande wezen en diens waarden (geboden) nihil, niets, zijn, dan is goed-en-kwaad toegelaten”, -- dan is de totaliteit toegelaten! De totaliteit of ‘harmonie’ der tegengestelden!

3.-- Demonie.

Onze - logisch rechtlijnige - begrippen (waarden, essenties) - zoals goed, onderscheidbaar van kwaad,-- lukken, onderscheidbaar van mislukken, -- waarheid zeggen, onderscheidbaar van onwaarheid zeggen,-- gezondheid, onderscheidbaar van ziekte - waren “voor Anoe “geen wet”. Anoe’s ‘natuur’ (*opm.* : eigen bestaanswijze) was demonisch in de godsdienstwetenschappelijke zin” (Kristensen, o.c., 272).

“Geen wet”, d.i. nihil, niets om zich aan te storen in de grond. Zodat men als “vat vol tegenstrijdigheden”, ofschoon men niet mocht, toch kon leven. De vrijheid van kunnen viel samen met die van mogen.

Wat behelst dat macht - kunnen - doorslaggevend was. Niet geweten. Kristensen, o.c., 273.

“De wil van deze goden was het noodlot, de moira (in antiek Grieks): goddelijk maar onmenselijk.-- ‘Rechtvaardig’ in de gewone zin van dat woord waren zij niet: door hun handelwijzen verloochenden zij “de wetten” die zij toch voor de mensen hadden vastgesteld.-- De ouden waren zich van deze tegenstrijdigheid in het goddelijke wezen volkomen bewust”.

Kristensen verwijst hierbij b.v. naar de Babylonische klaagliederen als bewijs.

4.-- Twee taalgebruiken.

Herakleitos van Efesos (-535/-465), thuis in de raadselachtigheden van de goddelijke totaliteit (“de duistere”), zei: “Bij ‘god’ is alles schoon en goed en rechtvaardig.

Maar de mensen vatten het ene als onrechtvaardig het andere als rechtvaardig op” (Fr. 102).

Zo ook hadden de Babyloniërs besef van twee taalgebruiken, zoals Kristensen, o.c., 273, zegt:

a. De Babylonische gelovigen hadden hun eigen, logisch rechtlijnige begrippen - ziekte/ gezondheid,

waarheid/ onwaarheid, heil/ onheil, recht/ onrecht - : in hun godsdienstige teksten weiden zij daar graag over uit. Aldus Kristensen.

b. Dezelfde gelovigen - net als later de Griekse denker Herakleitos - wisten dat hun logisch strenge onderscheiden binnen de 'totaliteit', 'nihil', niets, waren voor de godheden waarvan zij beseften dat zij mede de oorzaak waren ('Urheber' zegt N. Söderblom) van hun lotgevallen. Deze 'kosmische' (versta buitennatuurlijke, sacrale, 'goddelijke', heidense) betekenis der termen van de totaliteit maakte een tweede taalgebruik uit.

Religieus nominalisme.

Werden b.v. de antieke Babyloniërs ziek, dan was dit, in laatste instantie, 'goddelijk' veroorzaakt. De ene of andere godheid of entiteit of groep wezens, 'numina', waren mede - niet alleen - verantwoordelijk.

O.g.v. de regel dat "degene die ziek maakt, onheil sticht, ook geneest, herstelt", richtte men zich tot die entiteiten die mede verantwoordelijk waren. Een geneeskrachtige plant, ja, als natuurlijk middel b.v., maar ook en zelfs vooral het beroep op de 'demonische' entiteit(en) die mede het kwaad gesticht hadden: natuur én buitennatuur waren regel.

Mét in acht name van het demonisch onberekenbare, onvoorspelbare, dat dan kon opduiken. De godheden der 'totaliteit' der tegenstrijdige mogelijkheden waren immers zo dat men nooit wist hoe men ze vasthad!

Opm.-- Men leze b.v. *C.A. Meier, Antike Inkubation und moderne Psychotherapie*, Zürich, 1949, 17, erop na: "Ho trosas iasetai", die de kwaal aangezet heeft, zal ze ook herstellen. "De goddelijk arts is immers én de ziekte én het geneesmiddel".

Nominalisme.

Het goddelijke, in de heidense zin, duiden in zijn 'wezen' omvatte dus tegenstrijdige termen. De naam was dezelfde. De door die naam - nomen - bedoelde, aangeduide, weergegeven werkelijkheid was ineen gevoegde tegenstrijdigheid.

Het enig zekere was dus de woordklank. Al de rest moest afgewacht worden. Vandaar het "mysterium fascinosum (wat aantrekt) et tremendum (wat afstoot)" eigen aan de heidense religies. Hoe meer men zich waarnemend verdiepte (= theoria, Lat.: speculatio) in "het goddelijke" des te meer verviel men in een religieus nominalisme. De naam verwijst wel naar iets werkelijks, maar als naar "een vat vol tegenstrijdigheden"!

Steekproef 49.-- Een actueel nominalisme. – (148)

Staan wij even stil bij één type van nominalisme dat typisch modern is.

Bibl. st.: H. De Coninck, *Uren van bewondering: Leo Apostel*, in: *Humo* 29.09.1983, 50/53.

Leo Apostel (1925/1995; afgestudeerde van de ULB) was een internationaal erkend epistemoloog. Zie hier zijn filosofische ‘belijdenis’ in een vraaggesprek.

“De filosofie: dat is bijna religieus. Dat is het verlangen naar de eenheid van alles. - eens dat God weggevallen was, moet ik iets in de plaats hebben. Ik ben daar eigenlijk nog altijd mee bezig”. “Destijds heb ik een periode gehad dat ik dacht: “Als God niet bestaat, bestaat de wereld dan wel? Besta ik dan wel? Is het niet allemaal een droom?”. “Vida es sueno”. Als je dat existentieel beleeft, is dat een afschuwelijke ervaring. Vooral voor een jongen uit een niet te gecultiveerd milieu. Wat mij gered heeft, is dat ik het heb durven zeggen.

Ik zag de tafel nog wel voor mij staan maar ik was er niet meer van overtuigd dat zij reëel was. - Had ik dat luidop gezegd, dan had men mij waarschijnlijk gecolloqueerd. Na een tijdje is dat verdwenen”.

“Maar daar is nog altijd een intense belangstelling voor kennisleer en logica uit overgebleven: “Kan ik bewijzen dat die tafel echt bestaat?”. Dat is voor mij nooit een ‘academische’ (*opm.*: levensvreemde) problematiek geweest.

God blijkt er niet te zijn: maar dan moet de wereld toch op een andere manier verklaard kunnen worden. De religieuze ethiek valt dan ook weg: maar dan moet je toch ergens anders leefregels kunnen vinden”.

Opm.-- Vergelijk met *CF/CS 109*.

“Bovendien: je hebt nu eenmaal geen onmiddellijke toegang tot de extreme werkelijkheid.-- In de geschiedenis van de literatuur vind je nog wel voorbeelden van “verlies van het werkelijkheidsgevoel”. “Ik zie je wel zitten maar misschien ben je maar décor! Is het allemaal irreëel!”. Als je zeer moe bent, heb je dit vaak: het lijkt allemaal bordkarton. Dan moet je je werkelijk overtuigen: “Nee, er is een werkelijke wereld en ik ken er zelfs een stukje van”. Die kennisleer is dus echt wel het gevolg van mijn behoefte om bij de wereld te geraken, om bij de mensen te geraken”.

Opm.-- Apostel, op dat ogenblik 58, bekent dat hij dat probleem “nog steeds niet opgelost” heeft. Maar wel veel geleerdheid opgedaan heeft.

Steekproef 50.-- Nominalisme is vooreerst 'empirisme' (149/150)

Francis Bacon of Verulam (1561/1626) is de wegbereider van het moderne vakwetenschappelijk denken (*Novum organum sciëntiarum* (1620)). Het moderne wetenschappelijke denken typeert hij als volgt.

1.-- Empirisme.

Empiristen gelijken op mieren die er zich mee tevreden stellen

a. materialen (gegevens, informaties)

b. Zonder onderling verband (gelijkenis, samenhang) in te zamelen. 'Waarneming'.

2.-- Apriorisme.

De aprioristen gelijken op de spin die a. uit eigen wezen (in casu: de rede) b. prachtige netwerken uitwerkt waarin verfijndheid en symmetrie aantrefbaar zijn maar zonder degelijkheid of bruikbaarheid.

Bacon typeert daarmee de twee traditionele, moderne rationalismen (empirisme, intellectualisme) die éézelfde rede anders gebruiken. - John Locke staat model samen met René Descartes voor één van beide.

3.-- Experimentalisme.

De experimentalisten gelijken op de bij die:

a. uit de bloemen materialen voor haar honing puurt (// empirisme)

b. maar op haar wijze deze uitwerkt tot haar nectar (// apriorisme, intellectualisme).

In zijn *Novum organum* zegt hij: "Op die wijze kan men alles verwachten van het nauwe samengaan van waarneming en rede".

Typering van empirisme.

Wij deden dit eventjes *CF/CS 137*. Nu doen wij dit aan de hand van *R. Jolivet, Les sources de l'idéalisme, Paris* 1936, 24/30 (L'empirisme occamien).

Willem van Ockham (Occam) (1300/1349) was een franciscanermonnik met een heftig temperament die kerk en staat wou hervormen. Zijn variante van nominalisme heet 'terminisme' of 'ockhamisme'.

Opm.-- *R. Van Zandt, The Metaphysical Foundations of American History*, 's-Gravenhage, 1959, 124/156 (Realism versus Nominalism), zegt dat:

1. het nominalisme de grondslag van het empirisme is, waarvan materialisme en positivisme de afleidingen uitmaken samen met het seculaire denken (desacralisering);

2. het nominalisme van Ockham de middeleeuwse scholastiek (800/1450) ondermijnt, afbouwt, en het hele moderne denken sticht.

Van Zandt haalt *J. Feibleman, An Introduction to Peirce's Philosophy*, aan: "Er was een vloedgolf van nominalisme. Descartes was nominalist. Locke (en al wat uit hem voortkomt aan denkers Berkeley, Hartley, Hume en zelfs de commonsensist Reid) is nominalist.

Leibniz was een extreem nominalist. Kant was nominalist. Hegel was nominalist maar met realistisch heimwee.-- Zodoende - om het in één woord te zeggen -: “all modern philosophy” (de hele moderne filosofie) was nominalistisch.

De nominalistische Weltanschauung groeide uit tot - wat ik waag te heten - het ware vlees en bloed van de doorsnee moderne mentaliteit”.

Denkers als Dewey, Cohen, Randall, Burt, Dampier, Carré onderschrijven Feibleman's bewering. Zodat het ockhamisme “de stilzwijgende aanvaarde axiomatic” van de moderniteit uitmaakt.

Van Zandt zegt verder dat het nominalisme bij uitstek een Angelsaksische filosofie is. Ockham kwam uit Oxford. Het Engelse en Amerikaanse denken is door en door nominalistisch.

Jolivet over empirisme.

Ockham's ontologie staat of valt met het singuliere ‘ding’. Dat heet hij ‘reale’, het werkelijke. De rest lijkt hem ‘irreale’, onbruikbaar.

A.-- Het singuliere (individuele).

Neem “deze mooie meid”. -- Zij is slechts een stel losse, onderling verschillende en zelfs gescheiden ‘eigenschappen’. Indien wij er één mooi meisje in zien, dan is dit te danken aan ons ‘concept’ (begrip), in onze geest geproduceerd naar aanleiding van de waarneming van “die mooie meid”. Het is ons denkteken dat er één wezen in ziet. Op zich is zij “een stofwolk van afzonderlijke eigenschappen, waarvan het verband onbegrijpelijk blijft”.

B.-- De singuliere ‘dingen’ onderling.

De ‘realia’, de individuele ‘dingen’ (Jolivet spreekt van ‘chosisme’), zijn “een stofwolk van afgezonderde dingen waarvan het onderling verband onbegrijpelijk blijft”. “Een stofwolk van ‘fenomenen’, een discontinu (136) heelal van naast elkander bestaande ‘dingen’”.

Het moderne subjectivisme (142)

Verschillen en kloven beheersen de dingen. Door verschil en kloof is het nominalistische subject onderscheiden en gescheiden van “de dingen”.

Jolivet heet dat ‘immanentie-denken’ (immanentie = innerlijkheid).-- Tussen ons, het subject, en de dingen situeren zich afgesproken tekens, denktekens, onze concepten of begrippen in ‘termini’, termen (woorden) vastlegbaar. Deze verschillen van wat zij aanduiden en zijn er door een kloof van gescheiden.-- Het mentale, niet de buiten de innerlijkheid van ons bewustzijn bestaande dingen: ziedaar wat wij kennen.

Steekproef 51.-- Nominalisme. Sedert Ockham is conceptualisme. (151)

Staan wij nu stil bij wat Bacon ‘apriorisme’ (intellectualisme, idealisme) heet. De rede binnen de ‘immanentie’ of innerlijkheid van ons (modern) bewustzijn wordt nu onder één oogpunt beschreven.

J. Largeault, Enquête sur le nominalisme, Paris/ Louvain, 1971, in de préface van Poirier (o.c., Vss.), zegt dat de term ‘nominalisme’ “een eindeloze reeks dingen” aanduidt. Maar hij begint met hoofdzaken.

1.-- Afbouw der ‘essenties’.

‘Essentie’ betekent:

- a. de gemeenschappelijke eigenschappen (aantrefbaar dankzij inductie) in de gegevens,
- b. de algemene waardeoordelen stichtende eigenschappen in de gegevens. Universele en waardeoordelen stichtende begrippen: ziedaar wat essenties zijn. ‘Essentie’ wordt dus hier niet in de algemeen ontologische betekenis gebruikt (zijnswijze, gebeurlijk zelfs van singuliere gegevens), maar in een beperkte zin, nl. in de metafysische zin.

Nominalisten - voor Ockham (sedert de protosofisten) - zien in metafysische werkelijkheden (het universele en de (hogere) waarde) slechts hersenproducten, “loze namen of woordklanken”, waarvan men nooit echt te weten komt wat juist eraan beantwoordt in de werkelijkheid buiten (de immanentie of innerlijkheid van) ons subjectief bewustzijn.

2.-- Conceptualisme.

In de plaats van de ‘universalia’ (met waarde-aspecten geladen algemene begrippen) stelt Ockham ‘concepts’, concepten, begrippen.

a. Bestaat ‘werkelijk’ (d.i. empirisch of ‘positief’ (‘stellig’) waarneembaar (zie vorig kapittel)) enkel het singuliere ding. Niet het algemene wezen van dat ding met inbegrip van andere, ermee verbonden dingen. Niet het waarde-aspect in dat ding.

b. Op wat komt “het algemene” dat zelfs Ockham niet loochenen kan, dan neer? Wanneer hij b.v. een gemeenschappelijke eigenschap, met of zonder waardeoordeel, vaststelt in een veelheid van dingen, dan beperkt hij dit tot:

1. de naam (nomen, woordklank) zoals de antiek-middeleeuwse nominalisten dit deden,
2. het concept of begrip dat, n.a.v. iets dat waargenomen wordt, geconstrueerd (*CF/CS 137*), geconcipeerd, wordt. Dit concept vat samen maar op een informele manier, oppervlakkig, vanuit het concipiërende subject,-- niet vanuit het gemeenschappelijke of waardevolle in de dingen.

Steekproef 52.-- Nominalisme als experimentalisme (152/153)

Het typisch moderne ‘subject’, in zijn afgesloten ‘innerlijkheid’ of ‘immanentie: ontwikkelt **a.** Empirisme, **b.** Apriorisme, **c.** Experimentalisme. Staan wij stil bij dit laatste aspect.

Bibl. st.: *W. Fuchs, Denken met computers*, Den Haag, s.d., (// *Knauers Buch der Denkmaschinen*), vrl. 237v., geeft ons een praktisch voorbeeld van exactheid, d.i. proefneming en berekening.

A.-- De technicus,

net als de natuurkundige - wordt vaak gesteld voor het probleem van een ‘box’ (schakelkast),-- hetzij van natuurlijke het zij van kunstmatige aard. Kentrek: de box kan niet zomaar uit elkander gehaald worden om te kijken wat er in zit. Zij heet dan ook “black box” (zwarte doos).-- Ziedaar het gegeven.

Nu het gevraagde.-- Uit doelmatigheidsoverwegingen - aldus steeds Fuchs, o.c., 234. - duidt men het gegeven ‘ding’ als “zwarte doos” omdat zij voorlopig haar structuur verborgen houdt.-- De term ‘structuur’ - een woord dat heden voortdurend gebruikt wordt als basisterm of -concept voor ‘onbekenden’ - is niets anders dan het stel kentrekken binnen de doos.

Opm.-- Men ziet duidelijk dat de nominalisten hiermee een vervangproduct van het platonische lemma in een analyse (reductieve redenering) ingevoerd hebben.

Gedragsbeschrijvende of behaviorele methode.

Om de zwarte doos enigszins bloot te trekken dient men een (b.v. elektrische) prikkel toe (recentelijk ‘input’ of ‘toevoer’ geheten) om de doos te dwingen te reageren met een reactie (‘output’).-- Zo leert de nominalist - zonder “het binnenste” te kennen dankzij directe waarneming - proefondervindelijk of experimenteel of enige orde in de doos steekt (existentie) en welke die orde is (essentie).-- Fuchs: de zwarte - doosmethode ontstond in de elektrotechniek.

Fuchs.-- De exacte natuurwetenschappen hebben deze methode altijd al toegepast. Waarbij hij verwijst naar zijn werk “moderne natuurkunde” waar hij het heeft over het experimenteel onderzoek inzake atomen en atoomkernen.-- Tot daar het experimenteel aspect.

B.-- Het wiskundig aspect.

De zwarte-doomethode omvat ook een wiskundig ‘moment’ zo dat zij tot ‘exactheid’ kan komen.

(I) De huidige wiskunde ontwerpt - construeert - schemata (o.m. schematische bewerkingen) en regels zo dat daarmee structuren kunnen weergegeven worden.

(II) *Semiotiek (tekenleer).*

a. *Syntactisch gezien* - d.i. als combineren van tekens - ‘construeert’ de wiskundige tekens die dankzij een systeem van betrekkingen een syntaxis vormen.

b. *Semantisch en pragmatisch.* -- De wiskundige tekens kunnen aangewend worden om er iets in af te beelden (weer te geven, te beschrijven) dat niet-wiskundig is. Zo krijgen de tekens der syntaxis ‘betekenis’ (semantiek of betekenisleer) en ‘bruikbaarheid’ (pragmatiek).

Denk aan de einsteiniaanse formule “ $E = mc^2$ ” -- Op zich is die formule een wiskundige vergelijking. Meer niet. Dat is syntaxis.

Maar de dag dat Einstein de lege hulzen (platonisch lemmata) van die formule invult, d.i. duidt, interpreteert, worden zij beschrijvende termen: E = energie, m = massa, c = lichtsnelheid.-- Zo beschrijft Einstein dan de structuur van het stel elementen dat E , m , c^2 omvat

Modeltheoretisch uitgedrukt:

de syntactische maar lege formules of ‘hulzen’ krijgen semantische inhoud en worden pragmatisch, bruikbaar. Zij zijn fysicale modellen die informatie verschaffen omtrent fysicale of natuurkundige werkelijkheden.

“Fysicale modellen”.

Fuchs.-- Wanneer een bouwkundige een huis ontwerpt, verkrijgt hij meermaals informatie omtrent het te bouwen huis dankzij een model dat, in het klein (schaalverandering), met stukjes plank en zo (materieel model), inzicht verschaft.

Hoofdvoorwaarde: isomorfie, d.i. materieel model en origineel (het huis) moeten vormgelijk zijn, isomorf.

Men ziet de analogie tussen wiskundig model en materieel model: beide verschaffen informatie omtrent een origineel.-- Men ziet ook dat ‘model’ - of het nu wiskundig of niet-wiskundig is - de structuur weergeeft, de eenheid of het verband der onderdelen.

Besluit.-- Zo vervangt de nominalist de platonische lemmatisch-analytische methode. Beide gaan met onbekenden om. Maar de nominalist beperkt zich tot het domein van al wat empirisch en conceptueel toegankelijk is, terwijl b.v. Platon dat domein overschrijdt naar de metafysiek.

Steekproef 53.-- Nominalisme/ abstractionisme/ ideeënleer. (154/156)

Wij gaan nader in op wat de drie klassieke kennistheorieën scheidt.

1.--Nominalisme.

Wat is schoon? “Dit mooie meisje”. Deze protosofistische uitspraak is tekenend. Zij antwoordt op een universele vraag met een singulier model of exemplaar! Empirisch gezien is “een schoon meisje” een stel eigenschappen waarin onze concepten een structuur projecteren.

2. -- Abstractieleer.

Voor de aristotelische begripsrealist is het anders. Wat is schoon? ‘Schoon’ is een eigenschap die aangetroffen in werkelijke gegevens, dankzij inductie, verwoord wordt in een term, nl. het abstractum of soortnaam ‘schoon’. -- ‘Abstract’ betekent dat onze aandacht afziet van de rest der singuliere ‘dingen’ of beter gegevens.

Of het nu lichamelijke, geestelijke, artistieke, technische e.d.m. schoonheid geldt, - daarvan wordt abstractie gemaakt (dat wordt tussen haakjes gezet; daar let men niet op). Men beperkt zich tot wat streng genomen en algemeen gezien ‘schoon’ is (b.v.: “Is schoon al wat ons uit onze dagdagelijkse sleur haalt en be- -).

3.-- Ideeënleer (ideatie).

Platon is de stichter van een derde kennisleer.

Uitgangspunt zijn de singuliere gegevens, natuurlijk. De abstractie ziet in de singuliere gevallen (exemplaren) en in de types of soorten de ene en algemene schoonheid met uitschakeling, tussenhaakjeszetting, van de rest. Tot zo ver is Platon aristotelisch begripsrealist.

Maar hij gaat verder.-- Of er nu mooie meisjes in feite bestaan,-- of er schone kunstwerken bestaan, of niet: “het schone op zich” is er sinds altijd en zal er altijd zijn.

“ $2 + 2 = 4$ ” Of er nu twee plus twee appels bestaan of niet: “ $2 + 2 = 4$ ” zal altijd bestaan, onafhankelijk van de exemplaren waarin die formule werkelijkheid in de ervaarbare zin wordt.

M.a.w.: empirisch vaststelbare gegevens bevestigen slechts wat a-priori, van alle eeuwigheid tot alle eeuwigheid er al is! Voor de feitelijke gevallen (vooraf bestaand) en na de feitelijke gevallen, wanneer deze ophouden te bestaan (nabestaand), is er de idea of eidos ‘schoonheid’ of “twee plus twee is vier”.

Abstractie zou zonder die ideeën onmogelijk zijn: zij zijn het eeuwig licht dat voorlicht (lichtmetafysica). Tot daar de universalien.

Nu de transcendentaliën.

De traditionele, platoniserende metafysiek stelde alomvattende begrippen – universaliën van een zeer bijzonder soort - voorop. -- Het eerste is ‘zijn(de)’, d.i. al wat hoe dan ook iets is. ‘Werkelijkheid’ (in de allesomvattende zin).

Twee ‘essenties’.

De eerste essentie of idee in de streng platonische zin luidt: “Wat is, is”. Gebeurlijk “Wat zo is, is zo”. Dit is: al wat hoe dan ook existentie en essentie is, moet in geweten als zodanig erkend worden.

a. Dit is radicaal algemeen: enkel het absolute niets, dat absoluut niets is, valt daar buiten.

b. Daarin kondigt zich een hogere waarde aan die aanspraak maakt op onze eerlijkheid (indien wij eerlijk zijn, dan behoren wij dat ontologisch axioma te beamen) èn op onze eerbied (indien wij eerbied opbrengen voor het hogere dat ons in dat identiteits-beginsel aanspreekt, dan beamen wij het).

M.a.w.: zijn(de) is een essentie, een begrip dat waarde-geladen is en algemeen (ja, transcendentee).- Cfr. *CF/CS 94 (Identiteitsprinc.)*.

De tweede essentie of idee in de streng platonische zin luidt: “Al wat is, heeft hetzij in zich hetzij buiten zich een voldoende reden of grond”. -- Cfr *CF/CS 93v. (“Indien voldoende reden, dan iets begrijpelijk”)*.

a. Dat beginsel is eveneens radicaal algemeen.

b. Eveneens daarin maakt het hogere aanspraak op onze eerlijkheid (het willen geweten hebben) en onze eerbied (het hogere als boven ons staande beamen).

M.a.w.: én streng alomvattend én waarde-geladen (dus essentie)

De waarheid als essentie of idee.

Met de twee, maar vooral met het eerste axioma gaat gepaard “Wat waar is (zich toont, fenomeen is), is waar (toont zich, is fenomeen)”. De alètheia of ‘onverborgenheid’ van zijn(de).-- Dat is het derde transcendentale.

De eenheid als idee.

“Al wat verband (gelijkenis, samenhang) is, is verband”. Dit is: “een veelheid van zijnden wordt één o.g.v. gelijkenis of samenhang”. De basis van de verzameling en het systeem.

Het ideatief karakter.

Het algemene begrip ‘schoonheid’ of “ $2 + 2 = 4$ ” kan men nog abstractief verantwoorden (inductie). De transcendentaliën niet: men kan maar abstraheren voor zover voorgelicht door de transcendentale begrippen en axioma’s ,-- door ideeën.

Begrippen als ‘zijn(de)’ en de andere transcendenteliën waarover zo-even, komen door als een licht dat voorlicht,-- niet dankzij abstractie die vertrekt van singuliere gevallen.-- Zij worden zeker niet geconstrueerd zoals de nominalisten dit zouden durven opperen. Hoe zou het moderne subject zoiets als ‘zijn(de)’ kunnen uit eigen wezen construeren, ‘concupiëren’?

M.a.w.: wanneer de alomvattende begrippen aan bod komen, raken de nominalistische en de abstractieve theorieën aan haar zeer duidelijke grenzen. Enkel ‘ideatie’ d.i. het doorkomen van een eigenaardig licht dat gegevens belicht “in het licht van” alomvattende begrippen als zijn(de), waarheid en begrijpelijkheid, waarde en eenheid (verband), kan een voldoende reden of grond geven waardoor wij als bewuste wezens samenvattend denken op absolute schaal.

Opm.-- Hier raken wij aan de wortel der metafysiek. Aan de wortel van “de essenties” of “de hogere waarden” die het essentialisme in zijn onweerlegbare en gezonde kern funderen.

Herlezen wij *CF/CS 139 (Nihilisme)*: de heidense godheden, juist doordat zij het licht der ideeën van transcendentele aard - denk b.v. aan “wat is, is” of “Wat waar is, is waar” - als ‘niets’ beschouwen, zijn “vaten vol tegenstrijdigheden”!

Zij construeren, concipiëren, inderdaad, een autonome wereld die maar denkbaar - begrijpelijk - is voor zover de essenties van transcendentele aard verdrongen, onderdrukt, ‘geloochend’ worden. Dan komt men inderdaad in een heelal “waarin God (als degene die het licht der essenties doorgeeft in het bewustzijn) dood is en alles, de ‘totaliteit’, toegelaten is”.

Besluit.-- *R. Van Zandt, The Metaphysical Foundations of American History*, ‘s Gravenhage, 1959, 125, haalt Feibleman aan: “Een overzicht van de filosofiegeschiedenis onthult het feit dat - vanuit een welbepaald oogpunt - er slechts drie radicaal verschillende metafysische stellingnamen bestaan die door iedereen, op om het even welke plaats of op om het even welk tijdstip, kunnen ingenomen worden.

Er zijn er natuurlijk meer dan drie. Doch alle zijn slechts varianten op de fundamentele drie”. Van Zandt noemt ze uitdrukkelijk: nominalisme, abstractionisme, ideeënleer.

De eerste twee zijn geldig maar beperkt en worden ideologieën indien zij de ideeënleer niet integreren.

Steekproef 54.-- De moderne nominalistische cultuur. (157/159)

Steken wij van wal met een semasiologische opmerking.

E. De Strycker, S.J., Beknopte geschiedenis van de filosofie, Antwerpen, 1967, 95, n. 39, zegt wat volgt.

“De termen ‘eidos’ (aanzijn) en ‘idea’ (idee) - bij Platon en in het platonisme - duiden op een objectieve ‘structuur’-- niet op een voorstelling in onze geest.

Deze structuur is volmaakt wat zij is. Zij is m.a.w. het ideale type van haar afbeeldingen in de concrete wereld.

Wil b.v. een vakman “goed werk” leveren, dan moet hij naar de idee ‘kijken’; zij moet hem “voor de geest zweven”; zij moet in zijn geest aanwezig zijn. -- Zo kwam men er toe in de XVI-de eeuw de term ‘idee’ voor een “ideale voorstelling” in de geest te gebruiken en later voor “ieder begrip”.

Dit is echter nooit het geval geweest in de oudheid”.

Terloops: in die subjectivering, d.i. verplaatsing in het moderne subject met zijn constructieve geest, ligt een heel stuk woordgeschiedenis en mentaliteitsgeschiedenis. Men heeft, in de XVI-de eeuw, nog wel begrip voor het ideale in de rein platonische idee maar door ‘idee’ te vereenzelvigen met ‘begrip’ in onze geest verraadt men grondig het platonisch begrip ‘idee’. Ja, het moderne subject of ik dat zich vanuit een innerlijke wereld een wereld rondom zich ‘construeert’, komt door,-- eerst aarzelend, later radicaal.

Ockhamisme als uitdrukking van de tijdsgeest.

A. Weber, Histoire de la philosophie européenne, Paris, 1914-8, 234, zegt wat volgt

“Willem van Ockham was er in zichzelf dermate van overtuigd dat hij het met de Kerk goed meende.-- Doch in de grond is zijn nominalisme - zoals alle filosofie - de spiegel waarin zich de hoofdbekommernissen van zijn tijd afbeelden, nl. het afschudden van het juk van het christelijke Rome, de grote bekommernis van al wat in de macht van leken was: de verstandelijke vorming, de wetenschappen en de kunsten, de filosofie,-- de staten en de volkeren.

Zodra inderdaad het nominalisme weerom opduikt, stelt men de eerste ontwikkeling vast van het nationale leven en van de moderne talen. Deze zetten zich af tegen de eenheid die Rome, de erfgename van de traditie der Romeinse keizers, aan Europa had opgedrongen.

Het nominalisme, onder het masker van “diepe gehechtheid” aan de Kerk en van een “extreme vroomheid”, dekte in feite een menigte tendensen die het katholicisme vijandig gezind waren”.

Ockham werkte zelf geen ‘systeem’ uit, wel een kennistheorie die tot ‘grondslag’ of ‘fundament’ kon dienen voor een menigte strekkingen die er de consequenties uittrokken.

‘Wetenschappen’.

A. Boulenger, *Le Moyen âge (De Clément V à la Réforme (1305/1517))*, Lyon/Paris, 1936-4, 343/346 (*L’école occamiste*), schetst het demarcatie- of afbakeningsprobleem bij Ockham als volgt.

(a) Ontologie.

“Entia non sunt multiplicanda sine necessitate” (Entiteiten moeten niet zonder noodzaak vermenigvuldigd worden) is het grote economie- of besparingsaxioma (dat reeds Petrus Aureoli (1250/1322), een franciscaan, had ingevoerd uit nominalistische overwegingen).

Toegepast: “de essenties” der traditionele metafysiek zijn overbodig als empirisch oncontroleerbare ‘entiteiten’. Want ‘werkelijk’ in de nominalistische zin zijn enkel de singuliere ‘dingen’ die wij in denktokens, concepten of begrippen, in termen vastgelegd, weergeven, doordat wij als kennende wezens ze willen (voluntarisme) aannemen als ‘werkelijk’ (wij geloven erin), vooral op grond van experiment.

(b) Vakwetenschappen.

In de geest van Oxford, zijn bakermat, verklaarde Ockham de experimentele methode als de enige die tot apodictische (onweerlegbare) zekerheden kan komen. Cfr *CF/CS 146 (Experimentalisme)*.

“Onweerlegbare zekerheden” in de empiristische zin! Zijn experimenteel onbewijsbaar de scholastische metafysische ‘begrippen’ als daar zijn God (bestaan en wezenseigenschappen), de ziel (haar bestaan, haar wezenseigenschap ‘onsterfelijkheid’), de vrijheid (haar bestaan en wezenseigenschappen). Die ‘entiteiten’ der metafysiek zijn ‘rationeel’ (experimenteel) onbewijsbaar.

Fideïsme.

Maar “het geloof” (‘fides’ = geloof) redt als “willen inzien” (voluntarisme). Indien men nog van ‘metafysiek’ kan gewagen, dan o.g.v. de vrij gewilde overtuiging (‘geloof’) dat God en ziel (vrijheid) ergens ‘werkelijk’ zijn. Het vrij willende subject geeft de doorslag.

(c) Ethiek.

De ziel is vrij willend subject. Het onderscheid tussen gewetensvol en gewetenloos berust niet op een onderscheid “in de essentie zelf” van het goede en het kwade enkel een vrije wilsact van God als autonoom subject op hoogste niveau sticht dit onderscheid

M.a.w.: nominalistisch gezien zijn de dingen en de daden ‘neutraal’ - noch goed in zich noch kwaad in zich - . “Dermate beslist God over goed en kwaad dat, indien Hij zijn waardeoordeel inzake goed en kwaad verandert, wat tot nog toe ‘heilig’ en ‘rechtvaardig’ is, omslaat in ‘onheilig’ en ‘onrechtvaardig’”. Ziedaar hoe Ockham het zegt.

De stelling der begripsrealisten - abstractionisten en ideatieven - is dat zelfs God, hoe almachtig ook, het wezen of de essentie van goed en kwaad niet kan veranderen. De eigenschap ‘goed’ en ‘kwaad’ is in vele gevallen iets objectiefs, eigen aan het gegeven zelf.

Men vergelijk Ockham’s ‘voluntarisme’ met *CF/CS 140*: Anoe, net als alle heidense godheden, kent geen wezensonderscheid, in de essentie zelf gelegen, tussen goed en kwaad, gezondheid en ziekte, waarheid en onwaarheid, heil en onheil. Deze onderscheiden waren voor hem “geen wet”, ‘nihil’, niets bindends in geweten. Autonoom als zij zich gedroegen waren de “elementen van de kosmos” (S. Paulus) degenen die eigenmachtig vastlegden wat goed en kwaad was. Als “autonome subjecten”

(d) Bijbelse theologie.

‘Wetenschap’ in de experimentele zin en ‘bovennatuurlijke’ theologie (niet verwarren met de ‘rationele’ theologie van hier boven) zijn in Ockham’s mentaliteit streng gescheiden. In de plaats van de “ijdele aardse wetenschap der natuurlijke of rationele theologie” der scholastici dat de Kerk zich houde aan de Bijbel en haar eigen leergezag voor zover gesteund op Bijbels geloof, dat niet te verwarren is met het ‘natuurlijke’ geloof van hierboven.

Hier, in de openbaringssfeer, horen ‘begrippen’ als God, de ziel, de vrijheid thuis. Wanneer de Bijbel en het leergezag ons voorhouden dat God, ziel, vrijheid bestaan, dan is dit inzicht gewaarborgd niet dankzij natuurlijke ervaring maar dankzij openbaring.-- Wat natuurlijk steunt op “de blinde sprong” van het Bijbelse geloof, -- ‘blind’ want niet gesteund op natuurlijke waarnemingen.-- Wat ons een Bijbels fideïsme geeft.

Opm.-- Dat het politiek en economisch liberalisme een zoveelste uitloper waren van het autonome subject van Ockham, is evident.

Steekproef 55.-- De term 'modern' (160)

Men onderscheidt een premodern, modern en postmodern taalgebruik.

(A). Premodern.

Hierin zijn twee fasen.

1.-- Antiek taalgebruik.

Het Latijnse 'hodiernus' (terloops: 'hodie' betekent 'heden') was een woord dat, vanaf ±500, ook als 'modernus' uitgesproken werd. Het betekende "huidig/ actueel/ hedendaags". Wij zouden o.m. maar niet alleen kunnen vertalen door "wat in is".

2.-- Middeleeuws taalgebruik.

Vanaf +900 wordt de term in kerkelijke middens - de clerus begint de cultuur als "culturele voorhoede" te beheersen - tweesoortig gebruikt.

a. Melioratief.-- Ondernemend,-- op de hoogte van de nieuwste gegevens (feiten, denkbeelden) en dus "bij zijn". Open van geest. Soms: vrijzinnig.

b. Pejoratief.-- Belust op al wat nieuw is of lijkt omdat het nieuw is of schijnt. Modieus. Actualistisch (op het voorbij ijlende ogenblik gesteld), gedragen door de vaart van actuele, voorbij rennende stromingen. Lichtvaardig (niet diep op de zaken ingaand).

(B) modern.

Tussen 1520 en 1650 vooral wordt de term 'modern' voor het eerst aangewend op bewust wijze om "niet-middeleeuws" ('postmiddeleeuws') aan te duiden.

De term, melioratief aangewend, betekent

- a.** Huidig, actueel, 'in';
- b.** Vooruitstrevend, progressistisch.

Opm.-- Dit staat in verband met de moderne ideologie van "de vooruitgang". I.p.v. de als achterhaald afgeschreven metafysiek komt immers de nominalistische (empirische, conceptualistische en experimentele) vooruitgangsfilosofie: vakwetenschappen en technieken zijn de instrumenten van een grondige levens- en wereldverbetering.-- De geschiedenisfilosofie stelt i.p.v. de gewijde geschiedenis de cultuurgeschiedenis die als "één groot verhaal van vooruitgang" geschetst wordt.

(C). Postmodern.

Juist tegen dat "grote verhaal" van louter vooruitgang gaat het post modernisme in: de empirische, conceptuele en experimentele rede immers vertoont schaduwzijden (sociale kwestie, oorlogen, milieuvervuiling).

Steekproef 56.-- Het grote verhaal der rede. (161)

Nogal vaak vat men de vooruitgangsideologie der moderne tijden als volgt samen.

1. De nominalistische rationaliteit met haar empirisme, conceptualisme en experimentalisme construeert wetenschappen en technieken.
2. Zodoende duidt zij de wereld als een maakbare wereld, d.i. een levens- en werkruimte die kan rationeel omgevormd worden.
3. Die omvorming wordt verwoord in een collectieve ideologie, nl. de gedachte van de vooruitgang die de hele planeet omvormt.
4. Die omvorming wordt waar gemaakt in een opvoedings- en onderwijssysteem dat rationaliteit, wetenschappen en technieken, omvorming van de planeet, in het alomvattende licht van het concept 'vooruitgang', inprent.

1.-- Premoderne cultuur.

Soms met soevereine minachting blikken de rationelen der moderniteit neer op al wat primitief (archaisch), antiek en middeleeuws is. Dat heet 'onderontwikkeld'.

Zelfs de tweehonderd miljoen primitieven die nu, na de planetaire modernisering, resten, zijn aan het verdwijnen.-- De klassieke oudheid leeft voort meer "en mineur". -- De middeleeuwen smelten weg.

2.-- Moderne cultuur.

Met het begin der moderne tijden (1450/1640) komt de moderniteit van de grond.-- Opgang der moderne natuur- en menswetenschappen (Galilei; Hume). Ontdekking der boekdrukkunst. Ontdekking van de hele planeet (het begint met Amerika in 1492). Opgang der moderne staten (op machiavellistische basis: rationele wetenschap en techniek, economie, oorlogsmachine).

Op de achtergrond: het moderne individualisme (denk aan Humanisme en Renaissance,-- later aan Verlicht Rationalisme).-- De dragende klasse bij uitstek is de 'bourgeoisie', de burgerij die in de laatmiddeleeuwse steden opkomt.

De vooruitgang.

Vanaf de overgangstijd (1450/1640) lukt de moderne cultuur erin een economische, militaire en politieke superioriteit te ontwikkelen: de hele planeet komt onder - wat de Franse positivist Auguste Comte (1798/1857) heet - "de Westerse overheersing".

Resultaat. -- De vorming van een planetaire unicultuur die alle vorige culturen, die een veelkleurig panorama uitmaakten, van langs om eenvormiger maken. Met als probleem: de identiteitscrisis der vele culturen die de multicultuur in stand houden maar steeds meer verwestersen.

Steekproef 57.-- modernisering is revolutionering. (162/164)

De term ‘revolutie’.

De Latijnse term ‘revolutio’ was oorspronkelijk een astronomische en astrologische term.-- Denk aan de titel van het werk van één der grondleggers van de moderne exacte methode, de Poolse kanunnik *Nikolaas Copernicus* (1473/1543): “*De revolutionibus orbium coelestium libri sex*”, Norimbergae, 1543.

Of denk aan een vroeger werk van Geoffrey Chaucer (1340/1400), Engels dichter, die in 1391 enkel de sterrenkundige zin van de term ‘revolutie’ kent.

Moderne betekenis.

Zodra de moderne periode aanbreekt, verbreedt de betekenis. ‘Revolutie’ wordt ‘omwenteling’ in de culturele zin. Zo zijn er wetenschappelijke revoluties. Zo zijn er politieke revoluties: Engelse revolutie (1642/1688); Amerikaanse revolutie (1776/1783); Franse revolutie (1798+); Sovjet revolutie (1917); Chinees-communistische revolutie (1949); Gorbatsjovs revolutie (1986). Daarin ging het telkens weer om de ene of andere vooruitgang die dankzij omwenteling doorgedrukt werd.

De revolutie van humanisme naar verlichting.

Dit is de axiomatische revolutie.

Zoals *G. Vanheeswijck*, *De vele gedaanten van de moderniteit*, in: *Streven* 61 (1994):11 (dec.), 1009/1014, uiteendoet, zien Milan Kundera en Stephen Toulmin een ontstaan in twee tijden van de moderniteit: eerst is er het twijfelzuchtig - verdraagzame humanisme der zestiende eeuw; daarna is er het ‘abstracte’ verlichte rationalisme der achttiende eeuw. *Louis Dupré*, *Passage tot Modernity*, spreekt in een analoge zin:

a na 1350 het vroege humanisme;

b. in de XVIII-de eeuw volop het verlichte rationalisme dat het menselijk ‘subject’ als enige bron van rationaliteit vooropstelt.

Gelijklopend is *G. und I. Schweikle*, *Hrsg., Metzler Literaturlexikon*, Stuttgart, 1984, 200/201 (*Humanismus*); 29/31 (*Aufklärung*):

“In tegenstelling tot vroegere stellingen (J.Burckhardt): het denken van het Humanisme (en de Renaissance) is nog niet ‘verlicht’ (‘aufklärerisch’) en vertegenwoordigt geen breuk met de traditie van de middeleeuwen” (o.c., 201). Wel bereidt het de weg naar de verlichting door de nadruk op het uit de greep van de middeleeuwse clerus losgeweekte individu en door de opkomst van de moderne intellectuele en artistieke voorhoede die hoofdzakelijk uit leken bestond.

De overgang, in Frankrijk, van de XVII-de naar de XVIII-de eeuw.

Van het christelijk humanisme naar verlichte vrijzinnigheid.

P. Hazard, La crise de la conscience européenne (1680/1715), Paris, 1935, 3/29 (De la stabilité au mouvement).

Waar de nominalistische revolutie zich echt doorzet, zich van de traditie radicaal ontdoet, dààr beweegt alles.-- Hazard.-- “Wat een tegenstelling! Welke plotselinge overgang”.

Tussen 1680 en 1715.

1. Rangorde, tucht, orde (waarvan het gezag de verzekering op zich nam), dogma's die op stevige wijze het leven beheersen. Ziedaar wat de XVII-d' eeuwers vooropstelden.

De meerderheid der Franse bevolking dacht als *Bossuet* (1627/1704; bisschop van Meaux, bekend om zijn geschied-theologisch hoofdwerk *Discours sur l'histoire universelle* (1681)).

2. Dwang, gezag, dogma's: ziedaar wat degenen die daar onmiddellijk op volgden, de XVIII-d' eeuwers, uitspuwen.

Plots denkt Frankrijk als *Voltaire* (1694/1778; bekend om zijn *Candide ou l'optimisme* (1759; bespottelijk maken van Leibniz' optimisme); *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations* (1760; de tegenvoeter van Bossuet's geschiedenisopvatting)). -- “met andere woorden: een revolutie”.

Een omslag in het tegendeel

(1). De XVII-d' eeuwers zijn gevestigde christenen: zij stellen een op de godheid gegrondveste orde inzake recht voorop; zij weten zich geborgen in een samenleving waarvan klassen ongelijk berechtigd zijn.

(2). De XVIII-d'eeuwers zijn tegen het gevestigde christendom: de louter menselijke natuur is voor hen grondslag van iedere rechtsordening. Zij dromen enkel van één ding: “égalité (gelijkberechtiging)”. Vgl. *CF/CS 109 (Lekenmoraal)*.

Een algemene menselijke natuur

zo dachten de verlichte geesten - is de grondslag of fundament van een 'rationele' samenleving. In Frankrijk spelen, in de XVIII de eeuw behalve humanisten, libertijnen en materialisten een belangrijke rol. Een agressief atheïsme - gemengd met een even agressief antiklerikalisme - neemt de intelligentsia of voorhoede in. Zij bereidt de Franse revolutie voor, die veel meer was dan een louter politieke revolutie. “La république” wil een gelaïciseerde staat, -- tot op heden. La république bouwt radicaal - zo radicaal mogelijk - de premoderne religie, wetenschap, kunst, staat af en 'moderniseert' ze.

De overgang.

H.Barth, *Revolution und Tradition (Ein Versuch zur Selbstverständigung der Philosophie)*, in: *Saeculum (Jahrbuch für Universalgeschichte* (München)), 14 (1963): 1/10, stelt de Franse revolutie centraal.

a.-- Tussen de Renaissance (°Francesco Petrarca (1304/1374; humanist) en 1789 (Fr. rev.) situeren zich axioma-revoluties.

Fénelon (1651/1715; aartsbisschop van Cambrai)

Hij brengt in zijn *Télémaque* (1699) genadeloze kritiek uit op de sociale mistoestanden binnen de toenmalige sacrale monarchie ("l'Ancien régime"). Van christelijk-humanistisch standpunt.-- In zijn staatsfilosofie stelt hij niet de monarchie, ook niet "de wilde massa" maar het soevereine volk voorop.

Rousseau (1712/1778)

Le contrat social (1762); *Émile ou sur l'éducation* (1762) - is voorstander van drie revoluties.

1. Een opvoedkundige die het traditionele gezag en orde en allerlei tradities ontkracht om "een terug naar de (louter menselijke) natuur" aan te prijzen (*Emile*).

2. Een politieke die traditioneel vorstendom met zijn gezag en orde op losse schroeven zet (*Contrat social*).

3. Een religieuze die de 'positieve' (versta: op openbaring gesteunde) religie in twijfel trekt om terug te keren naar de 'natuurlijke' (pre- en extrabijbelse) religie. Niet zonder sentimentalisme.

Rousseau.

"Gij vertrouwt u op de huidige gevestigde orde. Zonder er aan te denken dat die orde onderhevig is aan onvermijdelijke revoluties (...). De rijksgrote wordt een kleine man. De rijke mens wordt een arme. De alleen heersende vorst wordt een onderdaan.(...). Wij naderen "l' état de crise" (de kritische fase) en de eeuw der revoluties'. (*Emile*).

b.-- Na de Franse revolutie.

Barth.-- Alexis de Tocqueville (1805/ 1859; *L' ancien régime et la révolution* (1856)) in 1850: "Op dit ogenblik is het duidelijk: "de vloed stijgt". Wij zullen niet het einde van de ongehoorde revolutie te zien krijgen".

Maurice Joly, in zijn *Gesprek in de onderwereld tussen Machiavelli en Montesquieu* (1854): "*L'ère indéfinie des révolutions*" (*Het eindeloze tijdvak der revoluties*).

J. Burckhardt (1818/1897; *Die Kultur der Renaissance in Italien*) verwoordt het als "die ewige Revision" (het eeuwig herzien).-- Modernisering is, volgens die denkers, voortdurende revolutie.

Steekproef 58.-- Het dialectische rationalisme. (165/167)

Vatten wij samen: het nominalisme is de kennisleerstellige wortel van het moderne rationalisme. Dit neemt bezit van de westerse intelligentsia of voorhoede vooral vanaf 1750. Modernisering is ‘rationalisering’. Maar dat is ‘revolutionering’ en wel revolutionering zonder einde. Het statisch beschrijvend rationalisme schoot te kort in zijn concepten. De revolutionaire vooruitgang had een verhalend dynamisch rationalisme nodig om zijn ideologie, d.i. zijn conceptenstel, te verwoorden.

Bij dat aspect staat *H. Barth, Revolution und Tradition (Ein Versuch zur Selbstverständigung der Philosophie)*, in: *Saeculum* 14:1/10, stil. Na de empirische vaststelling de conceptualisering (in begrippen omzetten van wat de feiten te zien geven).

Barth ziet twee types van filosoferen.

A -- Het ‘dogmatisme’.

gebaseerd op de traditionele metafysiek, weigert de kritiek der nominalisten en steunt zich op de eeuwige grondslagen.

B.-- Het criticisme,

dat vooral met *Die Kritik der reinen Vernunft* (1781) van I. Kant zijn verwoording vindt, bouwt de ‘dogmatiek’ der traditie af.

I. Kant.-- “Kant had al gezegd dat men niet van iets vaststaands kan uitgaan maar dat “het ware en rechte” pas aan het einde komt”.

Aldus G. Van den Bergh van Eysenga, *Hegel*, Den Haag, s.d.,81, die daarmee het revolutionaire van de Aufklärung (Verlichting) in Kant zeer duidelijk formuleert.

G. Hegel.

Dezelfde steller, o.c., *ibid.*: “Ook Hegel wil niets weten van een opperste grondstelling waaruit al het andere moet afgeleid worden. In een brief aan Sinclair (1811) zegt hij over het begin van de filosofie: “Op dwaze wijze eisen vooral niet-filosofen een begin dat iets absoluuts is waartegen zij niet dadelijk kunnen aanblaffen,- een onomstotelijk eerste. (...). Zij die dadelijk aan het begin al de idee der filosofie zelf - nl. het absolute en Onze Lieve Heer met zijn ganse heerlijkheid vooropstellen, hebben in elk geval weinig benul van (dialectische) filosofie”.

Waarin bestaat ‘filosofie’ dan wel?

Hegel: “Het begin, juist doordat dit het begin is, is onvolkomen: de hele filosofie zelf is niets anders dan een bestrijding, weerlegging en vernieling van het begin”.

Barth beschrijft het als volgt.-- Er is in Hegel's taalgebruik een tegenstellingspaar "positief / negatief" dat de stelling belicht.

a. *Het positieve.*

Dat is al wat feitelijk bestaat (gevestigd, traditioneel) voor zover het aanspraak maakt op onvergankelijkheid, onschendbaarheid, 'absoluutheid', 'heiligheid'. -- Niet enkel al wat premodern is (primitief, antiek, middeleeuws) maar zelfs de statische axioma's der XVIII-d'eeuwse rationalisten en materialisten,-- m.a.w. al wat vooroordelen, bijgeloof, wijsgerige dogmatismen allerhande is, is 'positief'.

b. *Het negatieve.*

Dat is al wat op losse schroeven zet en wel grondiger dan de rationalisten voor Hegel.

Barth.-- De filosofie als kritiek onderwerpt "al het positieve" aan een kritische evaluatie.-- Niet dat het positieve, dat wat er al is, zonder meer waardeloos is! Neen!

De kritiek zet in daar waar het positieve of gevestigde 'onwerkkelijk', niet meer redelijk of rationeel verantwoordbaar, niet meer noodzakelijk is. En dus dient te verdwijnen om plaats te maken voor iets dat redelijk is geworden door de evolutie der dingen.

Het grote verhaal van Hegel.

Friedrich Engels (1820/1895), denkgenoot van Karl Marx, in zijn *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*, IV, verwoordt schitterend: "De grote grondgedachte dat de wereld niet als een complex van afgewerkte dingen te duiden is maar als een complex van processen, is sedert Hegel dermate in het bewustzijn van de doorsnee mens getrokken dat zij met die graad van verspreiding ternauwernood nog tegengesproken wordt.

Daarin maken de stabiel lijkende dingen, evenals de begrippen die de afbeeldingen ervan zijn in onze denkwereld - een ononderbroken proces van worden en vergaan door, waarbij, niettegenstaande schijnbare toevalligheid en alle kortstondige achteruitgang ten spijt, zich uiteindelijk een vooruitschrijdende ontwikkeling doorzet".

Dat is de vooruitgangsgedachte van het rationalisme maar in de vorm van een verhaal verwoord.

Abstract rationalisme en dialectisch rationalisme.

'Abstract' betekent hier "al wat niet beweging, ontwikkeling, vooruitgang behelst". 'Dialectisch' betekent "al wat beweging, verandering, ontwikkeling, revolutionering en revolutie, vooruitgang behelst". Zo zijn er twee types van concepten of begrippen, abstracte en dialectische.

Zoals P. Foulquié, *La dialectique*, PUF, 1949, 51, zegt: “Er zijn twee soorten rede:
a. de abstracte rede, zoals b.v. de wiskundige rede die abstracte gegevens bewerkt en juist daardoor buiten “de werkelijkheid” blijft;

b. de ‘concrete’ rede, zoals b.v. die van de natuurkundige of de geschiedschrijver die “de werkelijkheid” zelf bewerken, door in die werkelijkheid onder te duiken, methodisch, om het worden ervan van dichtbij na te gaan”. Zo typeert Foulquié de dialectische rede.

Deze dialectische rede bewerkt de feiten d.m.v. ‘contradictie’, d.i. kritiek. Men lette op: ‘contradictie’ betekent, in hegeliaans en marxistisch taalgebruik (in dialectisch taalgebruik), niet de absolute strijdigheid van de traditionele logica maar wel het bloot trekken van het achterhaalde in het gevestigde d.m.v. kritisch onderzoek. Het ontbloten van het ‘unwirkliche’ in het feitelijke is de contradictie beoefenen. Contradictie zou men door ‘contestatie’ kunnen vertalen.

Hegel’s naturalisme.

R. Serreau, *Hegel et l’ hégélianisme*, PUF, 1965, 26s., zegt het als volgt.

1. Het staat vast dat tenminste met de mond Hegel steeds het spiritualisme gehuldigd heeft. Telkens weer heeft hij het dan ook over ‘Gott’ en heet hij “die Idee” de kern zelf van zijn idealisme, ‘Geist’.

2.1. Maar het is volstrekt niet zeker dat hij de twee wezenlijke elementen van spiritualisme - het bestaan van een persoonlijke God en de persoonlijke onsterfelijkheid van de ziel - waarvan Kant nog de postulaten (vooropstellingen) van de praktische rede maakte, bewaard heeft.

2.2. Wat zeker is, is dat - behalve Kant, Spinoza en de min of meer met Wolff’s leer akkoord gaande Aufklärer (verlichte geesten) - Hegel zeer vroeg de Franse materialisten gekend heeft wier leer - althans buiten de universiteiten - in feite de XVIII-de eeuw beheerst heeft.

Victor Cousin: “Hegel stak zijn sympathie voor de filosofen van de XVIII-de eeuw niet weg,-- zelfs niet voor diegenen die het hevigst het christendom en de spiritualistische filosofie hadden bestreden”.

Besluit.-- Hegel was naturalistisch maar integreerde spiritualistische hoofdbegrippen in zijn systeem. Wat maakt dat men eigenlijk nooit goed weet hoe men hem vastheeft. In alle geval: hij is en blijft de bloem van het westerse rationalisme, -- nominalistisch maar met “heimwee naar de metafysiek”.

Steekproef 59.-- Rationalisme is industriële revolutie. – (168)

Rationaliseren is revolutioneren.-- Ook op technisch-industrieel en in het zog daarvan op sociaaleconomisch terrein.

A.-- De middeleeuwse industriële revolutie.

J. Gimpèl, La révolution industrielle au Moyen âge, Paris, 1975, zegt: “Van de XI - de tot de XIII-de eeuw (1000/1300) kende westelijk Europa een tijdvak van intense technologische activiteit. (...). Dit tijdvak had eigenlijk “de eerste industriële revolutie” moeten heten, was het niet dat de Engelse industriële revolutie van de XVIII-de eeuwen de XIX-de eeuw reeds met die naam wordt aangeduid”.

B.-- De ‘eerste’ industriële revolutie.

Bibl.st.: *W.W. Rostow, Les étapes de la croissance économique*, Paris, 1962.

In het zog van de ontdekkingsreizen en van de vakwetenschappelijke revolutie samen met de moderne technologische revoluties ontstaat - niet in Holland dat tot dan toe aan de spits stond op economisch terrein maar - in Engeland, dat er de nodige hulpbronnen (steenkolen b.v.), de nodige vloot, de nodige mentaliteit (de calvinistisch - puriteinse religie), de nodige politieke structuur toe had, de (eerste) industriële revolutie tussen 1780 en 1880. Katoenindustrie, steenkoolmijnen, staalnijverheid konden gebundeld worden. De stoommachine (energie-revolutie) kon gevaloriseerd worden. Zijn imperium kon een intense buitenlandse handel ontwikkelen.

C.-- De ‘tweede’, de informatie-revolutie.

De energie, geconcretiseerd in de (stoom)machine, stond centraal in de vorige revolutie.--

In de informatie-revolutie staat eveneens de machine centraal maar nu als informatieverwerkende machine.

Opm.-- De term ‘postindustriële’ voor deze revolutie is misleidend: de industrie is door en door gemoeid met de informatica!

J. Peperstraete, Werkgelegenheid in de informatiemaatschappij, in: *Onze Alma Mater*: 987: 2, 67/79, zegt dat de informatietheorie, de informatica en de micro-elektronica en de telecommunicatie de axioma’s zijn.

Maar de dag dat de chip werd uitgevonden, veranderde onze cultuur zeer grondig. De kennistechnologen vertegenwoordigen nu de moderne rede aan de spits van de cultuur-voorhoede, terwijl de rest riskeert in de kou te blijven staan,-- economisch en sociaal.

Steekproef 60.-- Rationalisme (169)

Wij staan eventjes stil bij wat *Peter Sloterdijk, Kritik der zynischen Vernunft*, Frankfurt a. M., 1983, ons leert.

Ziehier wat *G. Groot* terzake zegt in zijn artikel *Peter Sloterdijk, Cynicus*, in: *Streven* 1985: jan. 322/336.

(A) De verlichting.

Het rationalisme bereikt zijn hoogtepunt met I. Kant (*CF/CS 159*). Sloterdijk's titel herinnert overigens zeer duidelijk aan *Kant's Kritik der reinen Vernunft* (1781/1787) en zijn *Kritik der praktischen Vernunft* (1788). Op zijn beurt bekritiseert Sloterdijk de 'kritische' rede.

(B) De grote misrekening.

1. In zijn boek *Was ist Aufklärung?* riep Kant op tot 'kritisch' redeneren, d.i. autonoom (zelfstandig), zonder zich te laten begoochelen ('illusionslos'). "Sapere aude", durf het aan zelfstandig te denken.

In Kant's geest doorvorst de kritische rede onversaagd en 'gründlich' (grondig) alles in zichzelf en alles buiten zichzelf.

2. Maar het kan 'verkeren', d.i. in zijn tegendeel omslaan! De kantiaanse rede heeft in de tweehonderd jaren die ons van hem scheiden geleid tot het tegendeel van wat door de verlichte geesten beoogd werd, nl. een kritische cultuur 'funderen'.

De kritische cultuur is inderdaad aan 'Illusionslosigkeit' toe maar dan zo dat - als septische rede - zij enkel erkent wat brute feiten zijn. Met uitsluiting van al wat die brute feiten overschrijdt. "Al dat andere - aldus Groot - is romantische versluiering die zo snel mogelijk moet worden gedetmythologiseerd, gereduceerd tot "vulgaire realiteit die erachter schuilgaat". 'Nuchterheid', 'ontmaskering', 'ontheiliging' zijn de wachtwoorden van een rede die "tot de grond der dingen wil doordringen" en deze grond der dingen niet anders dan als machtsdrift en eigenbelang vermag te zien". (A.c., 324).

Cfr. *CF/CS 131 (Algehele verdachtmaking)*, *133 (De cynische noot)*, waar wij de cynische rede aan het werk zagen. Waarbij de drie "kritische materialisten"

K. Marx, Fr. Nietzsche en S. Freud - zoals P. Ricoeur ze heet, niet mogen vergeten worden, zoals *CF/CS 89* uiteengedaan werd.

Opm. -- *P. Diel, Psychologie curative et médecine*, Neuchatel, 1968, gaat zo ver het cynisme als een vorm van psychische afwijking te brandmerken maar die er niet het uitzicht van heeft psychische afwijking te zijn.

S. Kierkegaard over cynisme.

Kierkegaard (1813/1855) was de overtuigde tegenstander van het rationalisme in naam van een zeer gelovig protestantisme van de enkeling (*CF/CS 133*) als gelovig kristen die de ‘tijdgenoot’ van Christus wil zijn te midden van een almaar cynischer wordende wereld.

In zijn *Kritik der Gegenwart*, Basel, 1946; 21, typeert hij het cynisme als volgt.

“Het onderscheid tussen goed en kwaad wordt ontkracht door een lichtvaardige, ‘voornam’, theoretische kennis van al wat kwaad is,-- door een zelfingenomen schrandheid die vooropstelt dat in de wereld het goede niet geacht wordt en onbeloond blijft, zo zelfs dat het op korte termijn gezien op domheid neerkomt”.

Terloops: het werkje dateert van 1846.

Fr. Engels over cynisme.

In zijn *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*, I, typeert hij als volgt.

Zoals de burgerij door de grootindustrie, de concurrentie en de wereldmarkt alle stabiele, van oudsher geëerbiedigde instellingen praktisch ondermijnt, zo zet de dialectische filosofie alle voorstellingen van een definitieve, ‘absolute’ waarheid en de ‘absolute’ mensheidssituaties die daarop gesteund zijn, op losse schroeven: voor die filosofie bestaat er niets dat definitief, ‘absoluut’, heilig is.”

Marx en Engels over cynisme.

In 1848 verscheen van beider hand de tekst van het communistisch manifest te Londen. Decennia naeen steunden alle socialistische programma’s daarop.

Een uittreksel.- “De burgerij heeft in de geschiedenis een zeer hoge revolutionaire rol gespeeld.-- Waar zij aan de macht is gekomen, heeft zij alle middeleeuwse aartsvaderlijke, onschuldig - lieflijke verhoudingen verstoord. De burger heeft de veelkleurige banden die in de middeleeuwen de mens aan zijn natuurlijke opperhoofden verbonden, onbarmhartig verscheurd en geen andere band tussen mens en mens overgelaten dan het zuivere eigenbelang, dan de kille kontante betaling. Zij heeft de heilige ontroering van de vrome dweepzucht, van de ridderlijke geestdrift, van de kleinburgerlijke weemoed verdrongen in het ijsskoude water van de zelfzuchtige berekening. Zij heeft de persoonlijke waardigheid in de ruilwaarde doen verdwijnen en in de plaats van de talloze, gewaarborgde en moeitevol verkregen vrijheden de ene gewetenloze handelsvrijheid gesteld (...)”.

Steekproef 61.-- Rationalisme als materialisme. (171/174)

Bibl.st.:

-- F.A. Lange, *Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*, Leipzig, 1866;

-- Joh. Fischl, *Materialismus und Positivismus in der Gegenwart*, Graz/ Wien/ Altötting, 1953 (het werk behandelt het XIX-d' eeuwse en XX-st' eeuwse materialisme in zijn twee vormen, het mechanicistische en het dialectische);

-- O.Bloch, *Le matérialisme*, Paris, 1985 (waarin o.c., 59/61 (*Le mécanisme cartésien*));

-- J.K. Feibleman, *The New Materialism*, The Hague, 1970-- vooral R. Dasne, *Les matérialistes Français de 1750 à 1800*, Paris, 1965.

Opm. -- Volledigheidshalve zou b.v. J.J. Poortman, *Ochêma (Geschiedenis en zin van het hylisch pluralisme)*, Assen, 1954, en id., *Vehicles of Consciousness*, I-IV, Utrecht, 1978, moeten vermeld worden, want het materialisme staat niet altijd weigerig tegenover het begrip "fijn- of ijstoffelijkheid" (fluïdieke materie). Wel integendeel: zo namen een aantal sovjetgeleerden dergelijk begrip op in het dialectisch materialisme dat, voor de revolutie van Gorbatsjev, de officiële leer was.

Het kartesianisme als prematerialisme.

C. Forest, O.P., *Le cartésianisme et l'orientation de la science moderne*, Liège/ Paris, 1838, 3, zegt: "Het cartesianisme als systeem werd nogal vlug verlaten. Toch bleef Descartes daardoor niet minder én de moderne filosofieën én de moderne wetenschappen beïnvloeden".

(1) Descartes was én als gelovige én als denker door en door spiritualistisch (*CF/CS 161*).

(2) Tegelijk was hij de wegbereider van het Franse en westerse materialisme. Voltaire zegt dat hij "vele mensen - hij noemt ze op - gekend heeft die beweerden dat het cartesianisme hen ertoe gebracht heeft zelfs niet meer in God te geloven" (Cfr. Lange, o.c., I, 368).-- Descartes was dus duidelijk tweesnedig.

Uitleg.-- De nominalistische sfeer waarin Descartes denkt, is:

a. empirisch (zij noteert de indrukken van de materiële wereld of 'natuur' (die bovendien als een omvattende machine opgevat wordt (mechanicistische duiding)),

b. conceptueel (zij noteert "la vie intime", het innerlijke, bewuste leven (dat zij duidt als een soort engelachtigheid)). - Dit verklaart het fameuze cartesiaans dualisme dat de mens duidt als "een engel die een machine bewoont" of "een engel die een machine bestuurt".

Het begrip ‘mechanicisme’.

Zo-even werd beweerd dat, volgens Descartes, het menselijk lichaam “een toestel”, “een machine” is. Zoiets is ‘mechanicisme’ (soms: ‘mechanisme’). -- Dit is een duiding van de materiële natuur. De natuur als totaliteit bestaat uit op zich onveranderlijke onderdelen die tot “een machine” ineen gevoegd zijn. De natuur als proces verloopt in de vorm van louter plaatsveranderingen der onderdelen of een of ander geheel binnen de natuur maar dan zo dat uit (de kennis van) het voorteken (de kennis van) het vervolg volstrekt logisch afleidbaar en voorspelbaar is.

Descartes’ mechanicisme is niet zozeer een mechanica van de massa maar wel een meetkundige mechanica: een grensverschuiving lokt feilloos een oneindige kettingreactie uit.

Volgens Descartes zijn de planten en de dieren ‘automaten’. Nicole Malebranche (1638/1715; een der belangrijkste cartesianen) drukt dit herleiden van b.v. een dier tot een machine als volgt uit “Indien een dier huilt, dan is dit volgens “de wetten” die het ontsnappen van de lucht uit een lichaam waarin die lucht is opgesloten, beheersen: tussen een klok die weerklinkt, en een hond die blaft, is er geen verschil”. (Aangehaald door Forest, o.c., 5).

Opm. -- Dit is een vorm van ‘reductionisme’ of herleiding van het hogere tot het lagere: “Het hogere zoals b.v. een plant of een dier, is “in de grond” slechts een hoger vorm van het lagere”.

Tot materialisme in de mechanistische zin wordt mechanicisme indien ook de geestes-verrichtingen van de mens ‘herleid’ worden tot louter mechanische verrichtingen.

Sedert Hegel’s dialectiek ingang vond, bestaat er een dialectisch materialisme (in de Sovjet-Unie ‘Diamat’ geheten) dat het loutere mechanicisme verwerpt.

Materialisme.

In de algemeenste zin is ‘materialisme’ de mening dat al wat is, als voldoende reden of grond materie (stof) en materiële processen heeft. Daarbij worden de resultaten van de natuur- en scheikunde en, in de mate dat deze ‘herleidbaar’ (reductionisme) is tot de natuur- en scheikunde, die van de biologie als bewijsmaterialen benut.

‘Zijn’ is “materieel zijn”: het is een ontologie die het alomvattende zijns- of werkelijkheidsbegrip herleidt tot “materieel zijn”.

Soorten materialisme.

Men stelle zich niet voor dat het materialisme éénsoortig is. Verre van!

I.-- Methodisch materialisme.

Dit is louter methode in het leven of vooral in de wetenschappen: de blik van de waarneming, het denken en het experimenteren beperkt zich, welbewust van de grenzen ervan, tot het materiële aspect der dingen. De materie als werkelijkheid en haar processen: ziedaar de materialistische reductie.

II.-- Ontologisch materialisme.

Hier is er 'ideologie'!

1. -- Ethisch-politisch materialisme.

Men zou het ook "praktisch materialisme" kunnen heten. Men beperkt het leven tot wat "deze aarde" (zei Nietzsche niet: "Mijn broeders, blijft de aarde trouw!") en de louter stoffelijke kosmos als een soort alomvattende biotoop te bieden hebben. -- In de omgangstaal van religieuze mensen heeft de term 'materialisme' regelmatig deze 'praktische' betekenis.

2.-- Theoretisch (en praktisch) materialisme.

In de oudheid kwamen dergelijke materialismen voor maar binnen het kader van de toenmalige filosofieën.-- Zo zijn de atomisten (Leukippos (-490/-...) en vooral Demokritos van Abdera(-460/-370) materialisten in de strenge systematische zin.-- Zij inspireerden het atomisme en de 'moderne natuurwetenschappen en -filosofieën.

Later zijn het stoïcisme (Zenon van Kition (-336/-264)) en het epicurisme (Epikouros van Samos (-341/-271) religieuze materialismen. Inderdaad: de Stoa was zeer religieus en het epicurisme behield een minimum aan religieuze begrippen.

Het mechanicistisch materialisme.

Thomas Hobbes (1588/1679), cartesiaan, is de baanbreker.-- *Lametrie* (1709/1751; *L'homme machine* (1747)), *D'Holbach* (1723/1789; *Système de la nature* (1770)), het hoofdwerk van het Franse atheïstische materialisme) stichten het volle materialisme.

C. Vogt (+1895), J. Moleschott (+1893), *L. Büchner* (1824/ 1899; *Kraft und Stoff* (1855), basiswerk van het Duitse materialisme) vertegenwoordigen het volle materialisme in Duitsland.-- Br. Bauer en D.F. Strauss (1808/1874) zijn "linkse hegelianen" die materialisten worden.

Het materialisme in Descartes' werken samen met zijn mechanisme komen in de zo-even genoemden tot volle uitwerkingen allerhande.

Terloops: de oudheid heeft atheïsme en materialismen gekend maar deze verschillen zeer grondig van wat zo-even “het volle West-Europese materialisme” heet. Men houde dit goed voor de ogen.

Het mechanistisch materialisme uitgedaagd.

Het mechanisme is een enerzijds ‘sterke’ positie maar anderzijds onderhevig aan ‘sterke’ voorbehouden.

1.-- De dialectiek.

Cfr. *CF/CS 159*vv.. - De klassiek geworden vier axioma’s van de dialectiek zijn:

- a. de werkelijkheid, het ‘zijn’, is “totaliteit van onderling samenhangende en elkander beïnvloedende elementen;
- b. deze totaliteit is onophoudelijke verandering - ‘beweging’ geheten in de zeer brede zin van dat woord - ;
- c. deze bewegende totaliteit vertoont bij geleidelijke kwantitatieve veranderingen kwalitatieve sprongen die iets nieuws vertegenwoordigen (zoals b.v. water bij 0 graad C. verandert in ijs);
- d. diezelfde veranderende, kwalitatieve sprongen kennende totaliteit vertoont ‘contradicties’, d.i. innerlijke spanningen (*CF/CS 161*) die gebeurlijk tot verzoeningen leiden (thesis/ antithesis/ synthesis).

Het dialectisch materialisme past deze axiomata toe op de materie en haar processen die dus meer dan mechanisch zijn en anders van natuur.

2. -- De energetiek.

De techniek - denk aan de stoommachine en de steenkool - ontdekt het basisbegrip ‘energie’, dat zich aftekent tegen de materie als iets nieuws. Denken wij aan R. Mayer, Joule, Helmholtz:- “het axioma van het behoud der energie”. Het traditionele atomistische mechanische materialisme vooral had moeite om dit nieuwe begrip te integreren.

3.-- De informatieleer.

Materie, energie, ja, tot wanneer *Norbert Wiener* (1894/1964; *Cybernetics*, Paris, 1948) ontdekt dat materiële en energetische processen geïnformeerd verlopen. Dit binnen het kader van een algemene systemenleer (Ludwig von Bertalanffy).

Dit was een nieuwe uitdaging voor het traditionele materialisme dat tot de driedigtheid “materie/ energie/ informatie” moest komen, wilde het in een gedurig evoluerende wereld (‘dialectiek’) overleven.

4.-- Het Hylisch pluralisme.

New Age deed het aloude animisme vernieuwd herleven en dwong tot het integreren van fijnstoffelijkheid.

Steekproef 62.-- Rationalisme als libertinisme (vrijgeesterij). (175/177)

Bibl. st.:

-- A. Adam, *Les libertins eu XVIIe siècle*, Paris, 1964;

-- Cl. Reichler, *L'âge libertin*, Ed. de Minuit, 1987.

Middeleeuwse vrijgeesterij.

De moderniteit heeft meerdere wortels in de premoderniteit. -- Waartoe zouden sommige minnezangers, in de middeleeuwen, “de minne” veredeld hebben, indien er geen verloederende minne had bestaan? In 1938 verscheen van *Denis de Rougemont* (+1985) *Amour et occident* (over de troubadours in Zuid-Frankrijk). Wij verwijzen ernaar voor meer informatie terzake.

XVII - d' eeuws libertinisme.

Een *Théophile de Viau* (Adam, o.c.,7), een *Gaston d' Orléans* (o.c., 9), de schrijver van *Les quatrains du déiste* (o.c., 10) maken rond 1624 een echt verlicht rationalisme uit.

Beter gekend zijn vrijgeesters als La Mothe Le Vayer (1588/1672), een radicaal sceptieker-christen, de ‘précepteur’ (privé opvoeder) van Louis XIV (1661/1715), de zonnekoning die rond 1680+ verwickeld geraakte in een schandaal van zwarte magie maar n.a.v. die onverkwikkelijke geschiedenis “zich bekeerde”. Beter gekend is Gassendi (1592/1655), de rivaal van Descartes (o.c., 15), die rationalistisch gezien op zijn tijd ‘vooruit’ was.

Opm.-- J.-P. Dubost e.a., *L'Enfer de la Bibliothèque Nationale 7*, Paris, 1988, geeft *Œuvres érotiques du XVIIe siècle*. Daaruit blijkt dat het Franse libertinisme o.m. Italiaanse oorsprongen heeft. Zo *Pietri Aretino* (1492/1556), de wulpse schrijver van *Sonnetti lussuriosi* (1536) en *Ragionamenti* (1556).

Cl. Reichler.-- L'âge libertin bestrijkt zowat de periode van 1680/1789.

Axioma bij uitstek: de mens weet zich dermate ‘vrij(gevochten)’ dat hij/ zij zich uitleeft. Centraal staat daarbij de vrouw en vooral de vrouw als erotisch lichaam. Ook wat wij nu ‘seks’ heten, staat centraal.

De individuele axioma's worden dermate doorgedrukt dat de axioma's van de (gevestigde) samenleving afgebouwd worden tot ... ‘niets’ (nihilisme).

Drie types.

a. De dichter Th. Viau komt er openlijk voor uit met als gevolg dat hij, op koninklijk bevel, in de gevangenis terecht komt.

b. De denker-historicus *Pierre Bayle*, bekend om zijn *Dictionnaire historique et critique* (1696/1697), dat zowat de eerste moderne geschiedenis der wijsbegeerte is, ofschoon libertijn, gaat schuil achter het masker van “un honnête homme”, een eerbaar mens.

c. In de XVIII- de eeuw wordt het libertinisme ‘theatraal’.

Toch is de vrijgeesterij niet wat zij b.v. op onze dagen geworden is: behalve de uitwendige remmen, zoals de religie, de gevestigde zeden,-- het koninkdom, zijn er nog, in die tijd, de innerlijke remmen, want eeuwen ‘geremde’ cultuur legt men zo maar niet af.

A. Adam.-- *Les libertins au XVIIe siècle*, 7, zegt: “rond 1620 groeit de vrijgeesterij - “le libertinage” - uit tot een lopend vuur dat een goed deel van de jonge adel in Parijs meesleept”.

Noteren wij even: Galilei krijgt de eerste moeilijkheden inzake heliocentrisme rond 1610 en Descartes is vierentwintig. Tot daar een historiek.

Definitie.-- Welke zijn nu de axioma’s die het libertinisme definiëren? Wij hebben ze immers maar eventjes aangeduid.

A.I.-- traditiekritiek.

O.g.v. Scepticisme op nominalistische basis wordt de spiritualistische traditie (Kerk,-- christelijk platonisme;-- God en de ziel;-- de Bijbel inbegrepen) afgebouwd. “God is dood”.

Religiekritiek. Wat zijn de religies, vrijgeesterijgezind gezien? Het zijn o.m. vormen van politiek volksbedrog: machtigen - de politieke klasse - maken onmachtigen - het gewone ‘onverlichte’ volk - wijs dat een godheid, een zedenwet e.d. bestaat! Om de onmachtigen dezer aarde een valse moraal aan te pappen en ze zo ‘braaf’ te houden,- - moraal waarin de machtigen niet eens zelf geloven.

Opm.-- Sommige protosofisten hebben reeds in de oudheid een analoge leer verkondigd.

Rationalisme. De rationaliteit blijkt duidelijk.-- A. Adam, o.c., 12s., zegt: het libertinisme als vrijdenkerij is blijkaar ‘verlicht’, (‘illuminé’, ‘enlightened:’, ‘aufgeklärt’). Zo dat zij ‘kritisch’ afstand nemen van de dwalingen van “het gewone volk” dat prijsgegeven is aan de begoochelingen en het bedrog van “het gemene verstand”. Wat op een elitisme neerkomt in naam van “de rede” in haar vrijgeesterijvorm.

A.II.-- Eigen axiomatic.

Fatalisme (naturalisme).-- “Le destin”, het lot, beheerst als opperste wetmatigheid alles. Het heeft als “première puissance” (eerste macht, oermacht,-- die God vervangt zo dat de leemte die God nalaat, eens dat hij afgebouwd is, ‘opgevuld is), de natuur geordend en ordent ze doorlopend. Ook ons leven wordt erdoor geprogrammeerd.

Levende beginselen.

Het leven staat of valt met 'beginselen' die leven vertegenwoordigen. Blijkbaar vult dit de leemte op die de afbouw van het begrip 'ziel' behelst.-- Deze 'beginselen' verhuizen van de ene (levens)vorm naar de andere. In een eeuwige beweging. Zo dat de 'vormen' - planten, dieren, mensen - tot levende wezens gemaakt worden.

B.-- 'Materialisme'

Fr. Engels, Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie, Stuttgart, 1888, II, typeert het doorsnee begrip 'materialisme'-- "De Philister (*opm.*: bekrompen burger) verstaat onder 'materialisme'

- a. Vreten, zuipen,
- b. Gluren, vleselijke lust,
- c. Geldzucht, schraapzucht, hebzucht, jacht op profijt, beurzenzwendel en
- d. Hoogmoedig optreden. Kort gezegd: al die smerige eigenschappen waaraan hij zichzelf overlevert in het geheim".

Deze definitie weerspiegelt Platon's psychologie. Platon definieert de doorsnee mens:

- a. als op eten en drinken gericht ('diaita', levenspeil),
- b. seksueel aangelegd,
- c. tot arbeid in economisch verband verplicht,
- d. als eergevoelig.

Platon vermeldt dit onder een metafoor: het grote monster (diaita, geslachtelijk leven, economie), de minder grote leeuw (eergevoel), de kleine mens (de hogere geest). Men ziet dat Engels, bewust of onbewust, die platonische definitie gebruikt om de 'materialist(e)' in de ethisch-politische, praktische zin (*CF/CS 167*) te typeren. Op één punt na, nl. de kleine mens, d.i. de lage graad van geestesleven dat 'anagogisch', op het hogere (waarden, essenties) gericht, is.

Het is duidelijk dat libertinisme en materialisme in de zo-even omschreven zin gedeeltelijk samenvallen minstens.

A. Adam, o.c., zegt dat er, behalve wellustig-wrede libertijnen, ook koel-berekenende libertijnen zijn. Wanneer wij deze tweedeling vergelijken met de driedeling van Reichler (openlijke, bemaskerde en theatrale), dan merken wij op dat de éne naam 'libertijn' een meervoud van varianten aanduidt.

De libertijn "neemt waar"(empirisme), construeert begrippen (conceptualisme) en experimenteert (experimentalisme) op een eigen manier.

Steekproef 63.-- Het rationalisme van de Sade. (178/185)

Donatien Alphonse François, marquis de Sade (1740/1814), is één der zuiverste voorbeelden van rationalisme, ook al verwondert dit misschien.

Daarom staan wij er tamelijk uitvoerig bij stil.-- Om hem enigszins globaal en voorlopig te omschrijven: waar Rousseau sentimenteel is, daar is de Sade 'rauw'. Beiden voeren in het nominalisme een emotionele factor in maar met zeer verschillend accent.-
- Wij lichten dit even toe.

Men leze er een of ander werk over psychopathologie over na: 'algolagnie', d.i. het doorleven van seksuele wellust n.a.v. het veroorzaken (sadisme) of ondergaan (masochisme) van lichamelijke en/ of psychische pijniging, brengt de Sade en Rousseau dichtbij elkander! De Sade is gekend als prototype van sadisme dat ernaar genoemd wordt.

Rousseau dat is minder gekend (of misschien zelfs verzwegen) - is masochistisch aangelegd: "Zich aan de knieën van "une maîtresse impérieuse" (een domina) bevinden, aan haar bevelen gehoorzamen, haar moeten vergiffenis vragen, waren voor mij zeer aangename genietingen". Zo schrijft hij in zijn *Confessions*.

Daarmee bevinden wij ons in het gezelschap van twee rationalisten en naturalisten die op hun manier, elk, empirisch waarnamen, conceptueel begrippen construeerden en experimenteerden, d.i. nominalisten waren. En zo hebben wij meteen de sfeer waarin wij de Sade kunnen definiëren.

Actualiteit.

De seksuele revolutie die na WO I (1914/1918) - na 1920 zien wij vanuit de VSA de term 'sexappeal' opdagen als een gedesacraliseerd en gecommmercialiseerd massaproduct rond 'sterren' - geleidelijk van de grond komt en na 1955 zich doorzet o.m. in het planetaire porno-wezen, is het levend bewijs hoe geniaal juist de Sade de ontwikkeling van het gevoelsleven, vooral inzake 'sex' (een term die na 1955 uit dezelfde 'verlichte' VSA opdaagt om totale vrijheid inzake geslachtelijk leven uit te drukken), heeft voorvoeld. Seks is doorgedrongen - o.m. in al zijn psychopathologische vormen (seks met dieren inbegrepen) - in alle geledingen en lagen van onze huidige 'rationele' samenleving.

Dit alleen al verrechtvaardigt het feit dat wij wat grondiger ingaan op wat het rationalisme van "le divin marquis" eigenlijk inhoudt en als uitlopers kén hebben voor onze cultuur-in-crisis.

Karakteristiek.

Wij staan stil bij de ziel en haar gedrag.-- De Sade beschikte over een cynische zelfkennis: “Autoritair, opvliegend, zonder maat of doel. Wat betreft zedelijk gedrag: prijsgegeven aan een verwarde fantasie die haars gelijke niet heeft. Atheïst tot in het fanatieke.-- Kortom: zo ben ik! Doodt mij ofwel neemt mij zoals ik ben, want ik zal mijzelf toch niet veranderen”. (Aangehaald door *Simone de Beauvoir*, *Faut-il brûler Sade?*).

Enkele feiten.

(1) Zijn kapitein die hem in het leger als luitenant in Duitsland kent b.v., kenmerkt hem: “Fort dérangé mais fort brave”. Dit is: “Niet goed bij zijn verstand in een erge graad maar dapper”

Zijn familie wil hem “tot rede brengen” en lukt erin hem te doen trouwen op drieëntwintigjarige leeftijd. Maar het duurt niet lang of geruchten doen de ronde die de Sade lange jaren prangen tussen zijn schoonmoeder die hem in de gevangenis wil, en zijn vrouw die hemel en aarde verzet om hem eruit te houden.

(2) Volgens de notulen van de processen van Arcueil, april - juni 1768, heeft hij aldaar een leurster, Rose Keller, “aan erotiserende geselingen onderworpen”.

Hij werpt een groep prostituees aan om, met zijn kamerdienaar, deze vrouwen “aan een aantal perversiteiten te onderwerpen”. Wat leidt tot de processen van Marseille, juni - september 1772.

In zijn slot La Coste (Provence) stichtte de Sade een polygame seksgroep met homoseksuele verhoudingen,-- uitspattingen met minderjarigen inbegrepen.

Terloops: *H. Leyser, Sade oder der andere Florestan (Eine Skizze zur Tragikomödie der Intelligenz)*, in: *Antaios II* (1961): 6 (März) 515/526, ziet in de Sade “rationaliteit in een perverse graad. Van de afwijkingen die zo-even aangeduid werden, zegt Leyser dat zij maar kunnen begrepen worden “auf der Ebene des aufgeklärten Intellektualismus” (op het vlak van het verlichte intellectualisme).

Opm.-- Goed, maar dan het nominalistische intellectualisme dat empirisch seksueel-folterende indrukken opdoet, ze met theoretische concepten ‘verrechtvaardigt’ en in zo’n mentaliteit ‘experimenteert’ met eigen lijf en met de lichamen van medemensen.

Zoals de libertijnen - *CF/CS 171* - de levende wezens - planten, dieren, mensen - als ‘vormen’ duiden waarbij wat wij nu, sedert 1955, ‘seks’ heten, centraal staat.

Men herleze *CF/CS 148/150 (Nominalisme/ abstractionisme/ ideatie)* waar blijkt dat de nominalist de hogere ideeën (van God) of de essenties (zijnswijzen als hogere waarden inbegrepen) niet eens ziet, laat staan in zijn leven verwerkelijkt. Zo is seksualiteit, voor de radicaal nominalistische de Sade, totaal profaan, empirisch materiaal, volgens zijn eigenzinnige concepten interpreteerbaar en experimenteerbaar.

De Sade en de revolutie.

Goede vrijdag 1790: de revolutionairen verlenen “algemene amnestie”. De Sade wordt vrijgelaten.-- Met de naam ‘Brutus’ werd “le citoyen de Sade” lid van één van de vele revolutionaire clubs. Hij wordt er zelfs voorzitter. In de lente van 1793 wordt hij tot rechter benoemd.-- Maar, aangezien hij niets anders doet dan de aangeklaagden vrijspreken - zelfs zijn vroegere vijanden -, wordt hij van ‘moderantisme’ (een politieke houding die tegen fanatisme en extremisme in gematigdheid preekt) beschuldigd en meteen weerom aangehouden.

Levenseinde.

Onder Napoleon (1789/1821) wordt hij in een krankzinnigenasiel, Charenton, opgesloten tot aan zijn dood.

Een kijkje in de Sade’s bibliotheek.

Angela Carter, *La femme sadienne*, H. Veyrier, 1979 - een feministisch werk-, 65s., legt de nadruk op het rationalisme. Zo waren in zijn bibliotheek aantrefbaar

a. Romans, als *Miguel de Cervantes* (1547/1616), *Don Quichotte de la Manche* (1605-1 ; 1615-2) en *Madame de Lafayette* (1634/1693), *La princesse de Clèves* (1678),

b. Rationalistische werken als *Voltaire, Œuvres complètes* (85 delen) en *J.-J. Rousseau, Œuvres complètes*. Voltaire en Rousseau zijn topfiguren van de Franse Lumières (Verlichting).

Volgens Carter onderwerpt de Sade juist die wereld van ‘rationaliteit’ aan zijn libertijnse kritiek. Waarom hij ze inkleedt in pornografische werken.

Libertijnse pornografie.

Les 120 jours de Sodome (1787), *Justine ou les malheurs de la vertu* (1791), *La philosophie dans le boudoir* (1795) zijn pornowerken. *Le Petit Larousse* (1972) kenmerkt ze als volgt. “Romans waarin de helden/heldinnen bezeten zijn van de neiging om onschuldige zielen te folteren (sadisme). Maar belangrijk doordat zij “la révolte d’un homme libre contre Dieu et la société” uiteen doen.

Het sadiaanse systeem.

Ofschoon in de vorm van verhalen verwoord is de gedachte van de Sade logisch sluitend. Wij halen enkele axioma's aan.

A.I.-- basisaxioma.

Strikt nominalistisch rationalisme.

Sadekenners weten het uit de teksten. Zo b.v. "ik laat mij door geen ander 'licht' leiden dan het licht van mijn eigen rede" (zegt Juliette, de kille heldin (in de stijl van Voltaire's heldenfiguren b.v.)). Let op de metafoor 'licht' (Lumières = Verlichting). Maar let op het radicale individualisme: "enkel het licht van mijn eigen rede".

'Vrijheid'

Herlees *CF/CS* 87.-- Noch de negatieve vrijheid noch de positieve vrijheid volgens Isaiah Berlin komen voor de Sade in aanmerking. Hij wil "libertijnse vrijheid" die geen grenzen tenzij die van de noodzaak kent! A. Carter, o.c., 68: "De Sade blijft een monument van beschaafdheid, tegelijk monsterachtig en indrukwekkend.

Toch zou ik willen geloven dat hij de pornografie "in dienst van de vrouw" stelde. Of wellicht dat hij in de pornografie een ideologie te werk stelde die niet de tegenvoeter van de vrouwenbeweging als ontvoogdingsbeweging is.

Brengen wij, in die geest, maar hulde aan die ouwe duivel en beginnen wij met het aanhalen van volgend prettig stuk retoriek: "Bekoorlijk geslacht! Vrij zult gij zijn! Genot doorleven zult gij, - net als de mannen, in al uw wellustbelevingen die de natuur (*CF/CS* 171) u als plicht oplegt. Halt houden zult gij voor geen enkele wellust.-- Moet "het goddelijkste gedeelte van de mensheid" onvermijdelijk in de boeien geklonken worden door het andere gedeelte? Ach! Doet uw boeien stukspringen: de natuur wil het". -- Angela Carter spreekt hier als een libertijnse feministe, natuurlijk.

Bertrand d'Astorg, Introduction au monde de la terreur, Paris, 1945, 29, is heel wat minder geestdriftig: "De vrouw. -- Haar bestemming is "d' être comme la chienne, comme la louve: elle doit appartenir à tous ceux qui veulent d'elle" (zijn als de teef, als de wolvin: zij moet ter beschikking zijn van allen die haar begeren).

Ten andere: d'Astorg, o.c., 25/33, vergelijkt de Sade met .. Saint-Just (1767/1794; figuur der Franse revolutie die ijskoud te werk ging) en William Blake (1757/1827; schilder met occulte achtergronden) M.a.w. Carter ziet b.v. in de foltering om erotische redenen weliswaar een vernedering van de (masochistische) vrouw maar waardeert deze 'valorisering' als een gelijkstelling met de man die ze folterend 'verheft'.

Anarchisme.

Wellicht zou Nietzsche's term 'misarchie' (miseo; ik minacht; archè, al wat beheerst) de beste weergave zijn van het gronddogma van het anarchisme dat én de hogere ideeën, mèt de deze ideeën funderende God, én alle gezagdragers van traditionele aard 'minacht'. Op die wijze is anarchisme of 'libertarisme' een cultuurrevolutie.

Wie minacht, acht zichzelf hoger.

De Sade - dat zagen wij wanneer hij eist dat men hem aanvaardt zoals hij is - minacht de medemens en acht zich hoger.-- Zo iedere consequente individualist. Vergelijken wij met twee figuren.

1.-- J.-J. Rousseau: "Ik alleen. Ik voel mijn hart aan en ik ken de mensen: ik ben niet op deze wereld gekomen als al de anderen die erop leven. Ben ik niet meer waard, dan ben ik tenminste anders".

2.-- Goethe's Wilhelm Meister: "Mij ontplooiën zoals "de natuur" mij gemaakt heeft, was ergens vanaf mijn jeugd jaren mijn verlangen en mijn lotsbestemming".

Bibl. st.: H.Arvon, *L'anarchisme*, Paris,1951,

Wij weten wel dat "het anarchisme"-- algemeen gezien -- een 'sociale' beweging is en b.v. voor meer rechtvaardigheid vecht,-- vooral uitgaande van kleine gemeenschappen. Toch is er een individualistische en zelfs een libertijnse wezenskern in aanwezig. Het begrip 'vrijheid' dat in anarchistische middens gehanteerd wordt, situeert zich in die streek.

Simone de Beauvoir (1908/1986), bekend om haar indertijd ophefmakend werk, *Le deuxième sexe* (1949, schrijft: "De eigenlijke waarde van de Sade's model ligt daarin dat het ons verontrust. Hij dwingt er ons toe opnieuw de wezenlijke vraag te stellen die, op eigentijdse wijze, onze tijd tot nadenken noopt: "welke is de ware verhouding van de ene mens tot de andere?". Met deze prangende vraag beëindigt de Beauvoir haar studie over de Sade.

A.II.-- Basisaxioma.-- echt en radicaal nominalisme.

B. d'Astorg, o. c., 27, haalt de Sade aan: "Twijfel niet, Eugénie. De woorden 'deugd' en 'ondeugd' bedoelen slechts zuiver lokale (*opm.:* particuliere, individuele denkinhouden).

Er bestaat geen enkele daad - hoe uitzonderlijk gij ze u ook inbeeldt - die een echte misdaad is. Er bestaat ook geen enkele daad die men een echte deugd kan noemen".

Opn.-- De Sade wil daarmee zeggen dat ‘deugd’ en ondeugd’ enkel namen, Lat.: nomina, zijn.

Daaraan beantwoordt in de daden zelf niets (‘nihilisme’) dat het begrip “echte deugd” verrechtvaardigt. Gevolg:

- a. noch universeel geldend,
- b. noch met hogere waarde geladen.

“God (en zijn ideeën) zijn dood”, en dus is alles principieel (er zijn geen principes) toegelaten. Zoals Sartre zegt (*CF/CS 109*). ‘Principes’ zijn universeel geldend en met hogere waarden geladen. ‘Essenties’, zoals Sartre zegt.

B.I.a.-- *naturalisme/ materialisme.*

De term ‘natuur’ kwamen wij al geregeld tegen. Hij is de allesverklaarder! Vervangt God.

R. Dasne, Les matérialistes Français de 1750 à 1800, Paris, 1965, 88s.: La Durand, een materialiste, zegt tot haar vriendinnen: “Mijn vriendinnen - zo zegt ons La Durand -, hoe meer men de natuur bestudeert, des te meer steelt men haar geheimen,-- des te meer kent men haar energie”. -- Hier stoten wij op wellicht het basisbegrip bij uitsteking van de psychologie van de Sade.

Waaruit La Durand besluit: “Des te meer geraakt men overtuigd van de nutteloosheid van “een God”. De oprichting van dat afgodsbeeld is, onder alle hersenschimmen, de hatelijkste, de belachelijkste, de verachtelijkste. Deze walgelijke fabel, ontstaan in alle mensen die onder het gevoel van vrees gebukt gaan, is het uiterste wat de menselijke waanzin kan presteren.

Ik herhaal: de natuur een schepper toekennen is ze miskennen. Aannemen dat “cette première puissance”, deze eerste macht, deze oermacht, door een andere macht geleid wordt, komt erop neer dat men zich blindstaart op al wat deze oermacht, de natuur, kan uitwerken”.

Ziedaar het credo - want het klinkt als een met klem en rage uitgesproken geloofsbelijdenis van een predikante - van de vrije, atheïstisch ontvoogde vrouw.

B.I.b.-- *Energetische ethiek.*

D’Astorg, o.c., 30: “De term ‘energie’ heeft de Sade doorlopend gebruikt in de aller modernste zin van “*élan vital*” levensaandrift, d.i. het dynamisme dat de mensheid in de richting van zijn brutale zelfontplooiing en zelfovertreffing stuwt”.

Twee modellen van 'energie'.

De term 'energie' toont zich in wat volgt.

1.-- Permissieve ethiek.

De term 'permissief' (alles toelatend) staat tegenover 'repressief' (alles onderdrukkend).-- *Justine of de tegenspoed der deugdzaamheid*, Amsterdam, 1978-11, 318vv..

"Tegelijkertijd trok die libertijn mijn rokken omhoog" (o.c., 318).-- "Rochelend als een stervende stootte deze onverbeterlijke libertijn daarbij nog verschrikkelijke godslasteringen uit"(o.c., 321).

"Mijn billen doen voor sommigen dienst als wellustig schouwspel, voor anderen als mikpunt van hun wreedheid: onze twee libertijnen (...) trekken zich tenslotte terug (...)" (o.c., 323).

"De twee libertijnen grepen mij beet" (o.c., 326).

Men ziet dat sadiaanse ethiek libertijns is door en door. En wel als uitleving van 'energie'. Let op de twee kentrekken van sadisme: wellust en wreedheid.

2. Permissieve ethiek.

De diefstal.

Een diefstal - aldus de Sade - is één uiting van energie! "De mens die zo nalatig is dat hij / zij zich laat bestelen, zou men moeten bestraffen".

De liefdadigheid.

"Liefdadig zijn is te veroordelen want het went de arme aan een reeks hulpverleningen die zijn energie schaden". Als dat geen anarchisme of libertarisme is!

B.11.-- Maatschappijleer.

De ethiek fundeert de 'politiek', versta de maatschappijopvatting.

B.II.a.-- De wetten

D' Astorg, o.c., 23.- "De maatschappij - om haar broze heerschappij staande te houden - heeft er de wetgeving op uitgevonden. De wetten zijn dan ook in een eeuwigdurende contradictie met het individuele belang, dat welteverstaan altijd in tegenspraak is met "het algemene belang". De wetten die 'goed' zijn (voor de maatschappij, zijn "zeer slecht" (voor het individu dat er lid van is). De reden: voor die éne keer dat de wetten de enkeling beschermen, belemmeren zij hem,-- leggen hem aan banden gedurende de drie vierden van zijn leven". Aldus de Sade.-- Weerom: als dat geen anarchisme of libertarisme is!

B.II.b.-- De misdaad.

Les 120 journées de Sodome.-- "Al is het waar dat de misdaad niet de hoge adel die men in de deugd aantreft, bezit, is zij toch niet steeds het verhevenste?"

Vertoont de misdaad niet ononderbroken de kentering van het grootse ('grandeur') en van het verhevene ('sublimité')? Haalt zij het niet daardoor - en zal zij het niet altijd halen - op de eentonige en verwijfde ('efféminés') bekoorlijkheden van de deugd?"

Opm.-- De vrije, libertijns vrije mens verveelt zich dodelijk in het kader van een gewetensvolle samenleving en zoekt sensatie, orgasmische doorbrekingen! En wel van typisch mannelijke aard.

Opm.-- Volgens Ludwig Feuerbach (1804/1872; links hegeliaan) verwerpt de atheïst (cfr. *CF/CS 109: Frans radicalisme*) wel God als persoon maar behoudt hij de heiligheid (grootseheid, verhevenheid) van God. Dat is precies wat de Sade doet: de kenteringen die de grote theïstische traditie aan God als persoon toekent - grootseheid, verhevenheid -, kent hij toe aan de misdaad die zo gesacraliseerd wordt als "mysterium tremendum et fascinans". Wel gaat het daarbij enkel om het loutere gevoel van het grootse en het verhevene,-- niet om het grootse en verhevene zelf, op zich (die voor de nihilist de Sade op zich 'niets' zijn).

B.II.c.-- De moord.

R. Dasne, o.c., 237, haalt aan.-- "Nooit zal een 'wijze' natie op de gedachte komen moord als misdaad te veroordelen.

Opdat moord misdaad zou zijn, zou men vernietiging als iets mogelijks moeten vooropstellen. Welnu, zo-even Zagen wij dat deze stelling onaanvaardbaar is.-- Ik herhaal: moord is slechts een vormverandering waarbij noch de wetmatigheid, eigen aan de biologische rijken (planten, dieren, mensen) noch de wetmatigheid van de natuur ook maar iets verliezen. Integendeel: beide wetmatigheden winnen er enorm bij". Vgl. *CF/CS 171* (vorm), waar de term 'vormverandering' duidelijk wordt.

De Sade gaat door.

"Waarom dus een mens straffen enkel en alleen omdat hij/ zij wat vroeger een portie materie aan de natuurelementen teruggegeven heeft? Met name: door iemand te vermoorden vervoegt de misdadiger het verrottingsproces van diens lichaam.-- Materialistisch gezien is zelfs een mens - net als alle natuurlichamen - een portie materie. Meer niet.

Meer nog: het is zo dat die portie materie natuurnoodzakelijk tot de natuurelementen terugkeert. Deze elementen der natuur gebruiken, zodra zij tot hen teruggekeerd is, deze portie materie om er nieuwe vormen uit samen te stellen. Is een vlieg nu meer waard dan een pasja of een kapucijnermonnik?"

Opm.-- De levende beginselen verhuizen van de ene levensvorm naar de andere.

Opm.-- Zo beweerden XVIII- d' eeuwse Franse materialisten.

Steekproef 64.-- Scholieren en libertinisme. (186)

Bibl. st.: Claartje Hülsenbeck/ Jan Louman/ Anton Oskamp, *Het rode boekje voor scholieren*, Utrecht, 1970-1; 1971-8.

“Eigentijdse leraren - die zich ‘kritische’ leraren heten - in samenwerking met hun leerlingen” redeneren in het boekje zo dat hun nominalisme inzake deugd en ondeugd ‘gefundeerd’ wordt.

Basisaxioma is een vierledige kritiek die op de vraag naar “meer rechtvaardigheid” uitloopt;

1. de ouders manipuleren de kinderen;
2. de leerkrachten manipuleren de leerlingen;
3. de ‘bazen’ manipuleren de werknemenden;
4. de verzorg(st)ers manipuleren de bejaarden.

Waarbij stilzwijgend vooropgesteld wordt dat de ondergeschikten zo goed als volmaakt zijn en geen enkel probleem stellen.

In dat kader wordt o.m. de seksuele moraal ingeprent.-- Zo zou iedere ‘kritische’ school een klas voor seksspelletjes moeten hebben.

Wij staan stil bij één exemplaar.-- “Als er in de krant staat dat iemand een zedenmisdrijf gepleegd heeft, dan klinkt dat erger dan het is. Het gaat dan om iemand die “alleen maar” op een bepaalde, ongebruikelijke manier klaar kan komen”.

Men ziet het reductionisme: de seksuele gedragvormen worden herleid tot empirische feiten die met een constructionistische begripsvorming toegelicht worden en zo voor experimenteren vatbaar worden.

“1. Lees je dat iemand onzedelijk heeft gehandeld, dan heeft hij meestal zijn broek opgedaan en zijn penis laten zien. Hij ‘heet’ dan ‘exhibitionist’.

2. Lees je dat een man of een vrouw ontucht met minderjarigen bedreef, dan heeft deze gemasturbeerd waar kinderen bij waren.

3. Lees je over een voyeur (gluurder), dan gaat het over een man of een vrouw die graag kijkt hoe anderen het doen : deze bespiedt vrijende paren die denken dat ze alleen zijn.-- Eén enkele keer gebeurt het dat deze mensen in paniek worden gebracht. Dit komt door de manier waarop anderen reageren op hun gedrag. Zij weten dan niet meer wat zij doen en soms komt het tot geweld”. (O.c., 100).

Opm.-- M.a.w.: “de anderen” verkeren in de dwaling. De ‘afwijkenden’ zijn danig onschuldig. Om te zwijgen van de scheve weergave van de drie feiten zoals zij meermaals in werkelijkheid zijn.

Wat zou de Sade en de libertijnse rationalist jubelen bij zo’n maatschappijkritiek.

Steekproef 65.-- Politieke filosofie. (187).

Bibl. st.:

-- Cl. Lefort, *L'invention démocratique*, Paris, 1981;-- id., *Essais sur le politique (XIXe-XXe siècles)*, Paris, 1986;

-- A. Vandeputte, *Macht en maatschappij (Cl. Lefort over democratie en totalitarisme)* in: *Tijdschr. v. Filos.* 49 (1987), 395/433;

-- Ph. Van Haute, *Claude Lefort, De politieke betekenis van de mensenrechten*, in: *Streven*;

-- Alfr. Dufour, *Droits de l'homme, droit naturel et histoire*, PUF.

1.-- Het vorstelijk 'absolutisme'

Hoe despotisch dit systeem ook mag gehandeld hebben, de absolute vorst van voor de Franse revolutie stichtte niet het recht. Hij was slechts de menselijke tolk en uitvoerder van de idee 'recht' in Gods geest. Ging hij die rol te buiten, dan had het volk de plicht en dus het recht om tot "verrechtvaardigbare opstand" te besluiten.

Dufour zegt dat de school van het natuurrecht in de XVII-de eeuw (Grotius, Pufendorf) de rechten van de (individuele) mens vooropstelde.

2.1.-- De democratie.

De democratie staat of valt, althans in de huidige opvattingen, met "de mensenrechten" maar deze dan in een nominalistische zin. Met name de gemeenschap, volk en leiding, is autonoom. Eigenmachtig definieert zij wat recht en onrecht is.-- Daarbij speelt de "publieke opinie" een hoofdrol.

Arlette Farge, Dire et mal dire (L'opinion publique au XVIIIe siècle (Seuil), beweert zelfs dat wat de man van de straat zei, in de XVIII-de eeuw, politiek kon doorwegen. En J. Habermas, in 1962, toonde aan dat 'mening' in de XVII-de eeuw, de onzekere mening betekende, af te tekenen tegen de "eeuwige waarheden" - ideeën, essenties -, en dat 'mening', -- vooral "publieke mening", in de XVIII-de eeuw de nominalistische mening betekende: de autonome rede debatteerde 'vrij'.

In de huidige democratieën bezit niemand nog "de waarheid" en uit "de wil van het autonome volk" zich in eindeloze discussies die het regeren erg bemoeilijken zoals Lefort onderstreept.

2.2.-- De totalitaire staat.

Even autonoom meer anders gestructureerd: de misbruiken en uitwassen van de democratische discussies en 'invraagstellingen' lokken een dictatoriale reactie uit die van juist dezelfde groepsdynamica als die der democratie uitgaat maar via leiders de "ware mening" doordrukt. Zoals nazisme en communisme ons toonden.

Steekproef 66.-- Godsdienstonderricht. (188)

In 1922 schreef W.-E. Hocking (1873/1966; prof aan Harvard Univ.) dat de ‘meningen’ van zijn tijd inzake religie “een tegenstrijdigheid vertoonden: enerzijds kan het zonder religie niet; anderzijds weet men niet hoe ze in leven houden. Cfr. zijn *Les principes de la méthode en philosophie religieuse*, in: *Rev. d. Métaphysique et de Morale* 1922: 4, 431.

Heden vertoont de ‘godsdienstleer’, in onze katholieke scholen, drie types:

- a. de tanende traditionele stijl die dogma’s inprent en moraal aankweekt;
- b. de overheersende kritische strekking die ‘meningen’ ter sprake brengt;
- c. de hier en daar schuchter optredende ‘new-age-stijl’, die ervaringen tracht op te wekken.

Wij geven nu een tekst “Lezers schrijven”, zonder enige referentie om niemand in het gedrang te brengen en op het reine probleem in te doen gaan. Hij karakteriseert de kritische godsdienstleer.-- (...)

Wat de bisschop in uw krant aan vrijblijvende gemeenplaatsen heeft gedebiteerd tekent de malaise die zelfs tot in de hoogste regionen van de Kerk is doorgedrongen.

Vrijblijvendheid die tot niets verplicht en die vooral niet uitnodigt tot een gestructureerde aanpak waarin de bisschoppen het voortouw zouden moeten nemen.

Door hun houding die onduidelijk is, laten de bisschoppen echter de wegen open voor:

- a. experimenten,
- b. individuele invullingen, of
- c. zelfs ontkenning van geloofspunten in de ‘katholieke’ scholen.

Zij zouden eens ter plaatse moeten gaan kijker om met eigen ogen vast te stellen hoe het vak ‘godsdienst’ verworpen is tot gezellige babbeluurtjes, vol:

- a. persoonlijke getuigenissen en
- b. “ik vind” theorieën, die heel vaak de essentie zelf neerhalen: het geloof.
- c. Dan spreken wij nog niet over hoe het instituut ‘Kerk’ en zijn hoogste vertegenwoordiger (de Paus) bejegend worden door tal van horizontalistisch denkende leerkrachten. (...)

Men ziet het: het nominalisme dat louter empirisch waarneemt (en dus geen buiten- of bovennatuurlijke feiten ziet), constructionistische begrippen verwerkt (en dus religieuze basisbegrippen niet eens vat) en op die smalle, seculaire basis, experimenteert, tekent zich zeer duidelijk af in het beeld dat de traditioneel gelovige opvangt wanneer hij zijn kinderen thuis de denkbeelden -- meningen -- opgedaan tijdens de les ‘religie’ hoort vertellen.

Steekproef 67.-- De voldoende reden ter discussie (1). (189)

Wij knopen opnieuw rechtstreeks aan bij *CF/CS 93/95 (Beginsel van voldoende reden)*,-- *vrl. 94 (de onbewijsbaarheid)*. Maar wij gaan nu betrekkelijk gedetailleerd in op de redetwisten rond het beginsel dat de slagader van ieder rationalisme (*CF/CS 96: Rationalisme*) is samen met het beginsel of axioma van identiteit (*CF/CS 93; 148*).

Deze discussies zijn des te erger opgelaaid daar reeds *G.E. Moore* (1873/1958; Angelsaksisch taalanalytisch denker) - o.m. in zijn *The Nature end Reality of Perception* (1905) - het probleem stelde: "how do we know that p?".

'P' is een oordeel (propositie, zin, uitspraak). Niet de (psychologische en genetische) vraag "Hoe ontstaat in mijn geest p?" maar wel de epistemologisch-logische vraag "hoe weet/ bewijs ik dat p?" was het probleem dat Moore stelde.

M.a.w.: "welke voldoende reden of grond heeft p?". -- Meteen is indirect door Moore het probleem van het 'fundatio(na)lisme' (*CF/CS 97: Foundationisme/ fundamentalisme/ integrisme*) gesteld, nl. de vraag of wij, als rationele mensen, alles kunnen bewijzen of niet. Of wij, als op zoek zijnde wezens naar een voldoende grond voor onze uitspraken en ons gedrag ("in naam van" handelen), die voldoende grond ook daadwerkelijk vinden.

De nominalistische aanpak.

Nominalisme - onderscheiden van begripsrealisme (abstractief of ideatief) - beperkt zich tot empirische waarneming (*CF/CS 143*), conceptuele constructie (*CF/CS 145*), experimenteren op die tweeledige, smalle, 'aardse' en seculaire basis (*CF/CS 146*)

De slagader is de empirie, die sensualistisch is, d.i. zich beperkt tot wat onze doorsnee zintuigen van de werkelijkheid in ons en buiten ons snappen.

Deze empirie juist scheidt het nominalisme (conceptualisme, terminisme) af van de abstractie die steunt op een waarneming die het wezen zelf van het waargenomene vat, al is dat gedeeltelijk, er vooral van de ideatie die steunt op een waarneming van het wezen-én-van-de-hogere-idee-en-waarde in het gegeven aanwezig. Cfr *CF/CS 148 (Nominalisme/ abstractionisme/ ideeënleer)*, waar wij vooral de ideatie hebben eventjes toegelicht.

Terloops: *Karl Popper, Logik der Forschung* (1934), herneemt vanuit zijn standpunt de problematiek van Moore inzake 'justificeren', verantwoorden, 'bewijzen'.

Steekproef 68. -- De voldoende reden (2) (190/192)

Bibl. st.:

- E. Oger, *Literatuurstudie (Rationaliteit, haar grondslag en haar monsters)*, in: *Tijdschr.v.Filos.* 54 (1992): 1 (maart), 87/106;
- H. Parret, red., *In alle redelijkheid (Standpunten over het denken, spreken en handelen van de redelijke mens)*, Meppel/ Amsterdam, 1990 (over “de reden” van de rede);
- M. Fleischer, *Wahrheit und Wahrheitsgrund (Zum Wahrheitsproblem und zu seiner Geschichte)*, Berlin/ New York, 1984 (*correspondentietheorie*);
- *Forum Philosophie, Hamburg, Hrsg., Philosophie und Begründung*, Frankfurt a.M., 1987 (*tien schrijvers over verrechtvaardiging (voldoende reden)*).

Oger ziet in hoofdzaak vier stellingnamen. Wij overlopen ze even.

Het kritisch rationalisme.

Karl Popper (1902/1994). In zijn spoor W. W. Bartley, H. Albert, H. Lenk, G. Radnitzky, J. Watkins, die Poppers positie nuanceren.

Terloops: Popper situeert zich duidelijk in Kant's Aufklärung.

Overigens: J. Habermas, K.-O. Apel (over wie straks meer),-- M. Foucault (althans de latere Foucault), J. Derrida (over wie straks ook meer) zijn te verstaan in de lijn van het verlichte rationalisme maar met schakeringen, natuurlijk.

Noteren wij: J. Agassie/ I.C. Jarvin, *Rationality (The Critical View)*, Dordrecht, 1986, dat tracht te antwoorden op de vraag “is rationaliteit definieerbaar?”.

Daarbij gaat het over de rationaliteit van zowel de menswetenschappen als de natuurwetenschappen. Ook vragen zoals “rationalisme/ magie”, “rationalisme/ dogmatisme” en “rationalisme/ irrationalisme” komen ter sprake. Popper en diens leerlingen (W.W. Bartley) komen sterk door.

A.-- Het irrationalisme.

‘Irrationalisme’ is “opstandigheid tegen de rede” (K. Popper). Deze uitdrukking komt voor in *Popper, The Open Society and its Enemies*, 2 vol., London, 1945/1966. De oude Grieken zijn diegenen die wezenlijk ons het begrip “open samenleving” hebben bijgebracht: “from swords to words” (i.p.v. zwaarden om anderslevenden af te maken en uit te sluiten ga over naar woorden, d.i. discussie o.g.v. de kritische rede)! Het werk is gericht tegen de totalitaire systemen (nazisme, communisme) die een “gesloten samenleving” huldigen en door Popper als ‘irrationalismen’ afgedaan worden.

Popper en zijn denkgenoten zien in het huidige culturele leven “een wildgroei van irrationalisme”. - Wetenschapstheoretici als Thomas Kuhn en Paul Feyerabend, een (post)-structuralist als Michel Foucault, een deconstructionist als Jacques Derrida gelden in hun ogen als ‘irrationalisten’.

Men ziet dat Popper en de zijnen een traditioneler rationalisme huldigen, met een grote nadruk op wetenschappelijkheid in de zeer strenge - falsificationistische - zin.

B.-- *Het onkritische (justificationistische) rationalisme.*

Dit soort rationalisme stelt voorop als axioma: “Indien en alleen indien een oordeel (stelling) hetzij o.g.v. ervaringen (empirisme) hetzij o.g.v. redeneringen (conceptualisme) hetzij o.g.v. beide samen (o.m. experimenten) (experimentalisme) volstrekt gestaafd is, kan het “rationeel verantwoord” (verrechtvaardigd, gejustificeerd) heten”.

Poppers’ weerlegging.

1. Vooropstelling van alle rationalisme is dat “alle echt rationele beweringen een voldoende reden of grond veronderstellen”.

2. Welnu, die vooropstelling zelf heeft, logisch gesproken (in nominalistisch denkkader), geen voldoende reden.

Hoe immers bewijzen dat dit axioma juist is? Hoe weet men/ hoe bewijst men dat? Men zou moeten aantonen op streng bewezen gronden dat er volstrekt geen ‘irrationele’ (= zonder reden) feiten zijn! Wie kan dat? Niemand!

Meer nog: om dat axioma te ‘bewijzen’ in de strenge zin, moet men het als ‘bewezen’ vooropstellen! Zo kan men een eindeloze reeks vooropstellingen van het axioma beginnen maar nooit voleindigen. Uit voorzinnen die al bewezen zijn, het axioma als nazin afleiden is dus ondoenlijk.

Besluit.-- Popper verwerpt zo’n onkritisch rationalisme op radicale wijze: niet alles kan bewezen worden.

Popper’s fideïstisch decisionisme.

1. Wie wil bewijzen, heeft al als axioma het geloof (‘fides’ = geloof; *CF/CS 152*) in de rede vooropgesteld. Pas daarna kan er van “rationele bewijsvoering” sprake zijn.

2. Geloof is niet zozeer redelijk inzicht als wel beslissing (‘decision’).

Besluit.-- Een rationalistisch leven is afhankelijk van een daaraan voorafgaande ‘irrationele’ beslissing die erin gelooft. Dat is ‘kritisch’ (zich van zijn grenzen bewust) rationalisme.

Opm. -- Neo-protestantse theologen reageren: “Gij, rationalist, bewijst evenmin als wij, Bijbelgelovigen, alles. Ons geloof is dus even “kritisch rationeel”.

Ethische keuze.

Verlicht rationalisme is dus een beslissing erin te geloven. Het is ook een ethische keuze. Wij zagen al dat het een politieke keuze was (*CF/CS 184: "open samenleving"*).

Ook hier is Popper decisionist: "In tegenstelling, tot vragen over feiten is over vragen over waarden een 'rationele' discussie niet mogelijk. Argumenten op zich kunnen een fundamenteel zedelijke beslissing niet bepalen". (Oger, a.c., 91).

Opm.-- Voor gewetenszaken - en over het algemeen voor waardebepalingen allerhande - is geen dwingend logische bewijsvoering mogelijk. In het Duits: 'Sein' (versta: feitelijk zijn) en 'Sollen' (versta: behoren, als plicht hebben) zijn gescheiden. Cfr *CF 48 (Lotze's axiologie)*. Dat betekent dat, voor zover cultuur waarden behelst, zij logisch streng onbewijsbaar is en een keuze behelst.

Besluit.-- Rationele argumenten kunnen de rationalistische grondhouding niet bewijzen. Zij kunnen er wel toe helpen zonder rationeel af te dwingen.-- In tegenstelling tot het begripsrealisme dat de rede wel degelijk ertoe in staat acht 'rationeel' (= abstractief of ideatief) te funderen (wat metafysisch is), is de nominalistische rede o.g.v. het (seculaire en 'aardse') empirisme daartoe niet in staat.

Opm.-- Het constructivisme.

Deze naam slaat op de Erlanger Schule met als hoofdfiguur *P. Lorenzen*, bekend om zijn *Normative Logic and Ethics*, Mannheim/ Zürich, 1969. Hier situeert zich ook - maar op afstand - *F. Kambartel*, *Philosophie der humanen Welt (Abhandlungen)*, Frankfurt, 1989.

Oger, a.c., 91; 105.-- *P. Lorenzen* b.v. spreekt eveneens over "an act of faith" (een geloofsdaad) wanneer het gaat om de 'fundering' van ware oordelen. 'Geloof' in de zin van "het vooropstellen van iets waarvoor geen verrechtvaardiging ('justification') beschikbaar is". 'Geloof' heeft dus hier een typisch nominalistische betekenis.

Opm.-- In zijn *Objective Knowledge (An Evolutionary Approach)*, Oxford, 1972, huldigt *Popper* een soort 'evolutionisme' inzake objectieve kennis:

"De geschiktste theorie omtrent de feiten overleeft in de strijd der meningen". "Ons werk is feilbaar (fallibilisme).

Voortdurend begaan wij fouten en zijn er objectieve normen inzake waarheid, inhoud, geldigheid en zo die wij niet aankunnen". Dat is *Popper*.

Steekproef 69.-- De voldoende reden (3). (193)

Hersticht kritisch rationalisme. Een paar popperianen komen aan bod.

1.-- WW. Bartley.

O.m. in zijn *Rationality versus the Theory of Rationality*.-- Bartley noemt Popper's fideïsme niet verantwoordbaar. Hij radicaliseert dan ook Poppers' kritisch rationalisme. Tot een comprehensief (omvattend) rationalisme. Of tot - zoals hij later zegt - een pankritisch (algeheel kritisch) rationalisme. Met als axioma: "Indien en alleen indien een oordeel openstaat voor kritiek (versta: op de ene of andere manier 'weerlegbaar' (falsificeerbaar) is), is het rationeel".

J. Watkins en J. Post weerleggen dit: "Het axioma zo verwoorden klinkt zo dat het zelfs niet voor kritiek openstaat"! Wat op een dogma neerkomt dat boven alle kritiek staat.

2.-- H. Albert.

O.m. *Traktat über kritische Vernunft* (1969),-- *Die Wissenschaft und die Fehlbarkeit der Vernunft* (1982).

Het beginsel van voldoende reden rationeel bewijzen stelt een trilemma voorop.

1. Ofwel moet iedere voorzin op zijn beurt weer een voorzin hebben ("regressus in infinitum"). Wat een onuitvoerbare fundering is.

2. Ofwel moet iedere voorzin ofwel zichzelf als voorzin hebben ofwel een andere nog te funderen voorzin vooropstellen ("circulus vitiosus"). Wat een nulfundering is.

3. Ofwel stoot man in 1 en 2 hierboven op een onbetwifelbare intuïtie die als voorzin optreedt. Wat een willekeurige of zelfs 'dogmatische' fundering is.—

Besluit.-- driemaal irrationeel!

Albert's uitweg.

Een eigen axioma stelt hij voorop:

a. een verrechtvaardiging (justificatie) is overbodig;

b. een bekritiseerbaarheid (princiële weerlegbaarheid) volstaat.

M.a.w. "Indien en alleen indien een oordeel - het axioma zelf inbegrepen - 'bekritiseerbaar (falsificeerbaar, weerlegbaar) is, is het een rationeel oordeel". In omgangstaal: "in beginsel moet ieder oordeel kunnen getoetst worden met de bedoeling het te weerleggen, het beginsel zelf inbegrepen".

Opm.-- Ofwel stelt Albert dat het axioma intuïtief gevat wordt (*CF/CS 94*; Dilthey/Wundt) ofwel stelt hij dat het in voor- en nazinnen logisch bewezen wordt.

De intuïtie die, voor ieder redeneren in voor- en nazinnen, het axioma 'vat' als geldig, staat dicht bij het begripsrealisme (abstractief of ideatief).

Steekproef 70.-- De voldoende reden (4). (194)

Staan wij nu stil bij een taalgebonden rationalisme.

De significa van Lady Welby,-- de semiologie van de Saussure en de semiotiek van Peirce stellen de taaldaad, d.i. het handelen als sprekend, centraal.

1.-- “Het is vandaag zonnig” is een syntactisch goed geconstrueerde zin. De rededelen immers passen taalkundig goed in elkander.

2.-- “Het is vandaag zonnig” weerspiegelt het feit dat het inderdaad zonnig weertje is. De zin heeft semantisch ‘betekenis’.

3.-- “Het is vandaag zonnig” prikkelt mijn vrouw tot “er eens op uit trekken”. De zin heeft een pragmatische ‘betekenis’, want hij tracht verstandhouding te stichten rond een ‘project’ (een tripje).

Communicatie-en-interactie.

De traditionele retoriek hield zich bezig met het woord als pragmatisch middel.

De neo-retoriek herstichtte ze.-- Dat wordt soms aangeduid met de term “the linguistic turn”, het accent op het taalkundig of liever ‘talig’ aspect. En wel in het kader van onze rationele samenleving.

Ad -1.-- Wanneer is zeg “Het is vandaag zonnig”, heb ik daarvoor een reden of grond. Ik verwoord binnen het Nederlandse taalsysteem een zin die er de regels der syntaxis - spraakkundig en logisch - van eerbiedigt. De reden waarom ik de woorden zo orden, is de grammatica.

Ad 2.-- De zin “Het is vandaag zonnig” zeg ik uit als weergave van een gegeven of fenomeen. De reden of grond is dat het “zo is” (*CF/CS 94: Dilthey/ Wundt: “directe beleving”*) o.g.v. het identiteitsaxioma der traditionele en huidige geformaliseerde logica.

Ad 3.-- De zin “Het is vandaag zonnig” heeft een communicatieve en - interactieve reden of grond: ik weet b.v. dat mijn vrouw dan graag erop uittrekt. Ik zet ze ertoe aan.

Besluit.-- De tekens van onze significa of semiotiek (semiologie) zijn door en door gedragen door voldoende redenen of gronden. Daardoor zijn zij ‘rationeel’. Verantwoord of minstens verantwoordbaar. Gejustificeerd of justificeerbaar. Logisch, ja, maar ook ethisch.

Laat de drie types van reden of grond wegvallen: mijn taaldaad wordt gewetenloos: d.i. niet meer verantwoord(baar) in geweten. In dat geval spreek ik “tegen beter weten in”.

Steekproef 71. -- De voldoende reden (5). (195/197)

De kritische theorie.

De Frankfurter Schule werd gesticht door Th.W. Adorno (1903/1969) onder de naam "Institut für Sozialforschung" In 1923.

J. Habermas (1929) behoort tot "de tweede generatie". Hij is o. m. Bekend om zijn *Theorie des kommunikativen Handelns*, I (*Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*), II (*Zur Kritik der Funktionalistischen Vernunft*), 1981;-- zijn *Der philosophische Diskurs der Moderne (Zwölf Vorlesungen)*, Francf.a.M., 1985.

Karl-Otto Apel (1924), tweede figuur van de "Kritische Theorie": bekend o.m. om zijn *Sprachpragmatik und Philosophie*, Francf.a.M., 1976 (sterk onder invloed van Ch.S. Peirce's semiotiek).

Stelling.

Het menselijke communicatieve en interactieve handelen (kennis, taal, optreden) behelst in zijn praxis noodzakelijkerwijze rationaliteit.

a. De taaldaden waarover b.v. de semiotiek het heeft, veronderstellen reeds (het beginsel van) voldoende reden.

b. Maar de taal over de taaldaden (metataal) - wat de semiotiek (significa, semiologie) wezenlijk is - veronderstelt eveneens reeds (het beginsel van voldoende reden. Indien taaldaden en theorie over taaldaden rationeel willen zijn althans.-- Herlees hiervoor het vorig kapitteltje.

1. -- Jurgen Habermas. Hij stelt voorop.

a. Negatief.

Het axioma van voldoende reden is o.g.v. Louter logisch redeneren (voorzinnen/nazinnen) - zoals Popper en vooral Albert e.a. aantonen - onbewijsbaar.

b. Positief

De rationaliteit, d.i. het vooropstellen en waarnemend toepassen van het axioma in kwestie is in de praxis zelf van kennen, taal en (communicatief en interactief) handelen vooropgesteld.

Het is dus geen vrije keuze (zoals Popper en anderen decisionistisch willen staande houden). Oger, a.c., 95.-- "Vanaf de eerste woorden die wij als kind stamelend uitzeggen, begint de rede een onopvallende, taaie, niet op te heffen "dwangloze dwang" uit te oefenen. (...).

1. De rede oefent (...) een dwang uit doordat zij ons spreken en handelen onophoudelijk oriënteert.

2. Tevens is deze rede dwangloos daar zij geen uitwendige, aan ons vreemde en vervreemdende instantie is (...). Zij ligt geïmpliceerd in de pragmatiek van elke taaldaad".

Uitleg.-- Habermas gebruikt, om zijn prereflectieve (d.i. vóór iedere ‘reflectie’ of bewust denken gesitueerde) ‘keuze’, verricht door “de taal” een metafoor. Waarop komt die metafoor werkelijk neer?

Op het feit dat, voor zover ons taalgebruik en breder ons tekengebruik werkelijk rationeel, d.i. verantwoord(baar) is, dit taalgebruik het axioma van voldoende reden behelst. En wel meer dan louter pragmatisch, zoals wij *CF/CS 188*) uiteendeden: én syntactisch én semantisch én pragmatisch bestaat er een rationeel, van voldoende redenen voorzien, taalgebruik.

Dat “de taal als op resultaten gericht (= pragmatisch) handelen

a. voor ons kiest (d.i. in onze plaats kiest en

b. vóór ons kiest (d.i. voordat wij er bewust aan denken)” is en blijft een metafoor en dus overdrachtelijk taalgebruik in Habermas’ teksten.

De taal wordt daarbij als een verpersoonlijkte figuur met de trekken van een bewust persoon voorgedragen.

“Dat is het menselijke van de mens als rationeel wezen” zegt Habermas”. -- “Wij hebben de rationele keuze altijd al gemaakt”. De pragmatiek van “de taal” heeft bij wijze van spreken, d.i. als stijlfiguur, in een immemorabele tijd (opm.: wat is dat juist?) reeds in onze plaats beslist. Wat behelst dat de term ‘beslissen’ hier in een overdrachtelijke, oneigenlijke zin gebruikt wordt.-- Wat als ‘rationele’ bewijsvoering zwak is.

Toch heeft volgens Habermas Popper ergens gelijk.

a. Habermas verwijt Popper een “Angelsaksisch-liberaal taalgebruik”. Popper is liberaal. Habermas socialist. -- Inzake wetenschapsleer en kritiek der rede redeneert Popper - aldus Habermas - als een vrije burger die zich vóór vrije keuzen gesteld weet in een vrij land.-- Deze gedragvorm van politieke aard draagt Popper over op de vrije keuze tussen rationaliteit of irrationaliteit.

b. Habermas echter moet Popper ook gelijk geven. Want dikwijls poogt de feitelijke mens zich te onttrekken aan rationaliteit,-- aan wat zich toont (semantisch taalgebruik) - door te liegen b.v. - Want dikwijls koestert de feitelijke mens doeleinden - pragmatisch - die niet verantwoord of verantwoordbaar zijn.

Dat is dan een onredelijke en wat meer is onzedelijke, gewetenloze keuze, waarbij ‘keuze’ nu niet overdrachtelijk gebruikt wordt.

2.-- Karl-Otto Apel.

Leibniz voerde als eerste onder de modernen het axioma van voldoende reden in de 'logica' in.

Apel blijft leibniziaan: hij stelt het voorop als een evidentie waaraan echte, doorleefde twijfel onmogelijk is. Het is dus een grondslag.-- Maar hij situeert het in een taalpragmatiek (die hij 'transcendentiaal' (niet 'transcendenteel') heet doordat deze pragmatiek samengaat met het denkende en vooral pragmatisch handelende subject).(Het vooropstellen van) de voldoende reden is altijd al in al onze taaldaden vooropgesteld en wel als onloochenbaar. Maar die vooropstelling zelf is niet in iets anders 'gefundeerd'. Apel tracht dit aan de hand van een aantal redeneringen (Aristoteles, Descartes, Kant) aan te tonen. Cfr. *CF/CS 94 (Dilthey en Wundt)*.

Kritiek.

Cfr *CF/CS 187*: Watkins en Post weerleggen Bartley (het axioma zelf is buiten alle kritiek). Zo ook betwist Apel Albert (ibid.) die, volgens hem, niet alle justificationisme heeft vermeden!

Meer nog: Apel toont aan dat het "axioma van onbeperkte kritiek", zoals Albert het verwoordt, een paradox bevat. Volgens Oger, a.c.,93/94, een paradox dat sterk op de paradox van de leugenaar lijkt.

Opm. -- E.W. Beth, *De wijsbegeerte der wiskunde*, Antw./ Nijmeg.,1944, 78/92 (*Eristiek en scepisis*), zegt het als volgt.-- "Men vraagt iemand: "Als gij beweert dat gij liegt, liegt gij dan werkelijk of spreekt gij de waarheid?". Indien hij antwoordt: "Ik lieg", dan de ondervragende:

"Als gij beweert dat gij liegt en gij liegt werkelijk, dan spreekt gij de waarheid. Dus is uw antwoord onjuist. Indien hij antwoordt: "Ik spreek de waarheid", dan de ondervragende: "Als gij beweert dat gij liegt en gij spreekt de waarheid, dan liegt gij".

Opm. -- Indien gij dat beweert, dan volgt daaruit wat u weerlegt! Elk der beide antwoorden wordt "ad absurdum", het ongerijmde, gevoerd.

Volgens *I.M. Bochenski, *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./ Antw., 1961, 71v.*, is de taal van de leugenaar "semantische onzin". Wat duidelijk wordt, als men eraan denkt dat hij over zijn taal, in een metataal, spreekt op gewetenloze wijze.

Wanneer dus een aanhanger van onbeperkte bekritisbaarheid zegt dat hij dit axioma aanhangt, wat zegt hij dan over zijn eigen uitspraak? Want hij kan zijn eigen uitspraak niet in twijfel trekken.

Steekproef 72.-- De voldoende reden, (6). (198/199)

Het deconstructionisme.

Cfr. *CF 42/45 (De afbouwende duiding)*. *J. Derrida* (1930) heeft een werk geschreven dat wellicht zijn grondpositie uitspreekt, nl. *De la grammatologie*, Paris, 1967 (waarin beweerd wordt dat wij en alle medemensen ergens (hij zegt: “in ons bestaan zelf”) ‘geschreven’ worden).

Ter inleiding.

J. Derrida et autres, La faculté de juger, Paris, 1985, is een boek waarin zes schrijvers het hebben over ons vermogen te oordelen op wetenschappelijk, artistiek en esthetisch, ethisch en politiek terrein, binnen het kader van onze cultuur-in-crisis. In onze tijd zoekt men wanhopig naar “nieuwe waarden” waarvan en waarvoor allen leven kunnen. Maar daarbij valt op hoe niemand “de waarheid” met de eigen mening vereenzelvigt,-- waarheid waarop onze cultuur zou kunnen steunen als voldoende reden om een ‘verrechtvaardigbaar’ oordeel te vellen! M.a.w. grondslagen crisis. Cfr. *CF/CS 81/85*.

Heideggeriaan.

Derrida beweert dat zijn begrip ‘déconstruction’ aanknoopt aan *M. Heidegger, Der Satz vom Grund* (1957) en *Vom Wesen des Grundes* (1949), alsook aan het begrip ‘Destruktion’ van Heidegger.

“In het spoor van Fr. Nietzsche zien sommigen de hele westerse cultuur als een ononderbroken traditie die van bij de aanvang op een verkeerd spoor zat. Niet alleen de moderne fase maar reeds de ‘onto-theologische’ synthese van de klassieke Griekse denkers heeft de Europese cultuur op het dwaalspoor van een problematisch rationalisme gezet.

Martin Heidegger en, op onze dagen, Jacques Derrida en Richard Rorty delen met Nietzsche deze opvatting over het denken na Socrates”. (*G. Vanheeswijck, De vele gedaanten van de moderniteit*, in: *Streven* 61(1994): 11 (dec.), 1009v.).

M.a.w.: met Derrida zijn wij in gezelschap van het Postmodernisme, dat de hele rationalistische traditie, - de metafysische (oudheid/ middeleeuwen) en de nominalistische (moderniteit) aan een grondslagenonderzoek onderwerpt.

Logisch zouden de postmodernisten dus de slagader van het rationele leven, het axioma van voldoende reden, tot mikpunt van hun kritiek moeten maken. Met natuurlijk het gevaar dat hun eigen oordelen en inzonderheid hun kritiek op het axioma van voldoende reden (basis van ieder rationeel oordeel) ook op de helling komt! Wat een heruitgave van de paradox zou zijn.

1.-- Derrida t.o.v. Popper.

Zoals gezien *CF/CS 185* wijst Popper het 'justificationisme' af. Dat doet, gezien zijn bijdrage over de fundering van ieder oordeel waarover eventjes hierboven, Derrida ook. Maar grondig anders.

Het westen, vanaf Platon tot heden, is hem te 'logocentrisch', te veel hetzij de metafysische ideeën of abstracte begrippen het zij de nominalistische termen vooropstellend. Dat - die tradities - bouwt hij radicaal af, wel wetend dat hij er eigenlijk nooit van loskomt. De rede, in haar metafysische of nominalistische versies, zelf wegdenken blijkt een zakstraatje: Het axioma van voldoende reden blijft de grondslag.

Terloops: het is het wezen van onze hele cultuur, vooral op universitair niveau, zoals hij in zijn *Les pupilles de l'université (Le principe de raison et l'idée de l'université)* beweert.

2.-- Derrida en Albert.

CF/CS 187.-- H. Albert zag een trilemma (onuitvoerbaar bewijs/ nulbewijs/ 'dogmatisch' bewijs). Het onuitvoerbaar bewijs heet men wel 'afgrond'!

Derrida houdt het bij een dilemma. -- Ofwel een cirkelredenering (= nulbewijs) - het tweede geval bij Albert - ofwel een 'afgrond' - het eerste geval bij Albert (onuitvoerbaar bewijs).

In middeleeuws Latijn: ofwel "circulus vitiosus" ofwel "regressus in infinitum".

Het axioma van reden of grond

a. eist een grond voor alles (o.m. alle oordelen)

b. maar is zelf onbewijsbaar en in die zin ongrondbaar.

In de poëtiserende taal van Derrida : "Het is ongegrond en dus afgrondelijk".

(On)gehoorzaamheid.

a. Wij zijn niet 'on gehoorzaam' (nl. aan het axioma), want wij willen het niet 'ondermijnen'. Reden: wij zouden in irrationalisme terechtkomen!

b. Maar wij zijn ook niet slaafs gehoorzaam, want dan valt men in een of andere vorm van traditioneel rationalisme vervallen, dat 'logocentrisch' is!

Opm. -- De 'on gehoorzaamheid' is in feite "kritische houding". Wat dan toch 'rationalistisch' is en blijft.

Het axioma van voldoende reden is 'vanzelfsprekend'

(wat wijst op 'evidentie' (*CF/CS 187: Albert's onbetwifelbare intuïtie*). Maar niet de rede zelf kan het 'regelen' ('bewijzen'). Men moet buiten de rede treden om "de oorsprong" van het axioma te vinden.

Steekproef 73.-- de cultuurvoorhoede ('intelligentsia'). (200)

Popper, Bartley, Albert,-- Habermas, Apel,-- Derrida: zij zijn 'intellectuelen'. Zij maken mede met talloze anderen" de voorhoede" uit. Maar - zo zagen wij - "zij bedienen zich van de hun eigen rede ('dialectiek') om elkander voortdurend tegen te spreken en uiteen te trekken al wat hen benadert" (*Platon, De Staat vii: 539b*).

Th. Geiger, De creatieve voorhoede (Over de maatschappelijke functies van de intelligentsia), Rotterdam/ Antwerpen, 1970, 73: "De naam 'intelligentsia' zelf onderstreept de suprematie van de rationele geest in de cultuur van de moderne tijd, waarvoor de basis werd gelegd in het tijdperk van de barok (*opm.: XVII-de eeuw*). De naam 'intelligentsia' doelt duidelijk op de eerste plaats op hen die wetenschappelijk en technisch scheppend werk verrichten,-- omvat echter ook in ruimer verband de schone kunsten.

De rationele geest is dus naam-gevend voor de hele laag van creatieve geesten". -- Dit wordt bevestigd door b.v. *P. Rabinow, French Modern (Norms and Forms of the Social Environment)*, Cambridge (Mass.), 1989.

De "moderne rationaliteit" in Frankrijk, van Napoleon tot WO II (1939/1945), belichaamt zich niet enkel in kunstenaars en pure theoretici maar vooral in militairen, bouwkundigen, ingenieurs, sociale hervormers - 'planners' geheten - die de samenleving beheersen in naam van "de wetenschappen", "in naam van de technieken", "in naam van vooral hun eigen deskundigheid".

Terloops: zegt *Stephen Hawking*: "Het enige dat onbegrensd lijkt, is de macht van de rede" (in: *Het (on)begrensde universum*)!

Maar het kan verkeren.

G. Groot, Intellectuelen laten zich misleiden, zegt, n.a.v. *P. Hollander, Political Pilgrims (Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba 1928/1978)*, Oxford Univ. Press, New York/ Oxford, 1981: enerzijds waren vele intellectuelen uiterst kritisch ingesteld tegenover de eigen samenleving, anderzijds vervielen zij in "een kritiekloze verafgoding" t.o.v. de 'socialistische' samenlevingen (Sovjet-Unie, China, Cuba).

Het consistente en zelfs 'hardnekkige' overzicht van Hollander is - aldus Groot "hoogst verontrustend". Het is kennelijk tijd om de term 'intelligentsia' aan een radicale herwaardering te onderwerpen. Aldus Hollander.

Steekproef 74.-- postmoderniteit/ postmodernisme. (201/204)

1870: de salonschilder J. Watkins Chapman, in Engeland, wil met zijn denkgeloten 'postmodern' schilderen om de toenmalige impressionisten voorbij te streven.

1934 (F. de Oniz), 1942 (O.Fitts), 1947 (A.Toynbee (CF 10)),-- 1917 (*Rudolf Pannwitz, Die Krisis der europäischen Kultur*), waarin de "postmoderne mens" ter sprake komt,-- na al de verzwindende mensbeelden,-- in Nietzsche's spoor): telkens weer duikt de term 'postmodern' op.

Na WO II (1939/1945) wordt hij een gangbare term. -- In de filosofie duikt hij definitief op: 1979.-- Zo b.v. *J.-Fr.Lyotard, La condition postmoderne* (1979). Zo Julia Kristeva in 1980.

J. Derrida gebruikt de term 'a-modernisme' (deconstructionistisch). R. Rorty gebruikt de term 'sur-modernisme'. Telkens weer betekent de term "wat na het einde van de moderne tijd komt". M.a.w.: er is steeds een of andere vorm van - wat Amerikanen heten - 'endisme' aan het werk. Niet zonder "een radicalisering van de moderne cultuur".

Een definitie.

G. Vanheeswijck, De vele gedaanten van de moderniteit, in: *Streven* 61 (1994): 11 (dec.), 1009, omschrijft.

A.-- Modern

Modern is geloven in een alomvattend (ontologisch, metafysisch) weten - 'totalitair' weten geheten -, in een "groot verhaal" (*CF/CS 160: Hegel 's dialectisch vooruitgangsgeloof*), zoals b.v. de gewijde geschiedenis van de Bijbel maar rationeel geduid, in een rede die planetair ertoe in staat is via technieken allerhande de biotoop van de mens om te vormen, te 'moderniseren' (maakbaarheid van de wereld).

B. -- postmodern

is niet meer geloven in de modernisering. De postmodernist(e) ontmaskert de rationaliteit als alomvattend - en - meteen - geldig weten, als uitvindster van grote verhalen, als bron van grenzeloze maakbaarheid van mens en wereld.-- Vanheeswijck vermeldt nog één kentrek: de 'ander' als anders aanvaarden zou een kentrek zijn van postmoderniteit. Wat de moderniteit niet zou doen.

Hij onderscheidt twee types.

a. Nietzsche,-- Heidegger, Derrida, Rorty menen dat de moderne rationaliteit sedert Platon aanwezig is;

b. Hans Blumenberg, Eric Voegelin, Alasdair MacIntyre,-- Louis Dupré menen dat de moderne rationaliteit pas start sedert het humanisme (renaissance en zich doorzet halverwege de XVII-de eeuw. Dit laatste menen ook Milan Kundera en Stephen Toulmin.

Vanheeswijck onderstreept, i.v.m. de ontwikkeling van humanisme naar volle verlichting, de rol van het nominalisme.

Het nominalisme ondergraaft het begrip “God als tegelijk almachtig en wijs en in deze wereld aanwezig, d.i. toegankelijk via de natuurlijke (en buitennatuurlijke) rede (in de abstractere en ideatieve zin)”.

“Voortaan bevindt God zich in een bovennatuurlijke sfeer, duidelijk afgescheiden van de natuur”. In zo ‘n natuur wordt de mens, empirisch waarnemend, conceptueel construerend en binnen die enge - seculaire of ‘aardse’ - grenzen experimenterend, “de interpreterende instantie, de enige bron van waarden en betekenissen”. (A.c., 1011).

Wat wij in het spoor van *Otto Willmann*’s driedelige *Geschiede des Idealismus*, in al de vorige bladzijden hebben trachten aan te tonen. - Cfr. *CF/CS 108 (De dood van God)*.

Derrida’s postmodernisme.

Bibl. st.: *D. De Schutter, Derrida over het einde van de filosofie (De grens als opgave)*, in: *Streven* 60 (1993): 2 (feb.), 148/156.-- Het ‘logocentrisme’ dat volgens Derrida de filosofie eigen is, bestaat erin dat de cultuurgeschiedenis, uiteindelijk, de filosofiegeschiedenis is.

Dat is zeker hegeliaans. Maar of het de hele westerse filosofie kan toegeschreven worden, is zeer de vraag.

Hegel, zich steunend op dat zo geformuleerde logocentrisme, trachtte in zijn ‘systeem’ dat hij als ontologisch - alomvattend opvatte, alles, ethiek, politiek, kunst en religie en de hele rest van de cultuur, een plaats te geven binnen zijn ‘systeem’.

Waarop Derrida zo’n omvattend ‘systeem’ tracht af te knagen.

Hij wijst op het begrip ‘mimèsis’ (nabootsing), ‘chora’, dat in Platon’s taalgebruik zowel ‘ruimte’ als ‘scheiding’ betekent,-- de begrippen “het verhevene (sublieme)\’ en ‘parergon’ bij Kant,-- het begrip ‘Gedächtnis’ bij Hegel,--het begrip ‘schrift’ bij Rousseau, -- de begrippen ‘tympanum’ en “het kolossale” in de bouwkunde, -- om aan te tonen dat deze begrippen niet zonder meer in “de traditie” opneembaar blijken, d.i. een nauwkeurige plaats toegewezen kunnen krijgen in een alomvattend ‘systeem’.

Hij wijst op “vergeten tradities” (begrippen, stromingen in de loop van de geschiedenis) waaraan men niet (voldoende) gedacht heeft om ze “in te lijven” in “het systeem”. Zo de verhouding tussen de denkers voor Platon en diens metafysiek en zo.

“Op die manier zoekt Derrida naar domeinen die zich wezenlijk aan de filosofische rationaliteit onttrekken”. (a.c., 151).

Opm. -- Daarbij definieert Derrida het begrip “filosofische rationaliteit” eng genoeg zodat hij vergeten elementen kan vinden die erbuiten vallen! Cfr. *CF 11*, waar reeds Aristoteles, de grote vader der klassieke metafysiek, wijst op twee rationaliteiten:

- a. het omvattende maar vage zijnsbegrip, waaraan ook maar niets ontsnapt,
- b. de invullingen (duidingen, -- die in een engere zin van het woord, ‘metafysiek’ zijn) die minder of niet vaag zijn maar niet-alomvattend.

Zij zijn in feite subjectieve of objectieve inducties, d.i. steekproeven, o.g.v. axioma’s eigen aan een mens of een groep mensen of eigen aan een of ander gegeven. - Dat is vanaf Socrates en Platon zeer duidelijk. - Dit belet niet dat, vanuit die beperkte steekproeven, waarin de totaliteit van al wat was, is, zijn zal, zich afbeeldt tot op zekere hoogte, een beperkt zicht op de totaliteit van de werkelijkheid mogelijk blijkt.

Feministisch postmodernisme.

Het ‘postmodernisme’ is veelduidig. *Kristien Hemmerechts, Feminisme en literatuur (Vrouwen lezen de traditie)*, in: *Streven* 54 (1986): 12 (dec.), 237/246, zegt wat volgt.

Het Frans feminisme is het kind van mei 1968 (de *révolte* tegen het establishment en o.m. tegen het seksisme). – “Het bestaande bestel (...) wordt kritisch waargenomen en geanalyseerd. Of (...) gedeconstrueerd”. (A.c., 243).

De geschriften van de woordvoersters - Julia Kristeva, Hélène Cixous, Luce Irigaray, Monique Wittig, Annie Leclerc, Claudine Hermann e.e. - zijn doordrongen van Marx,-- Nietzsche, Heidegger, Derrida, -- Lacan, Macherey, Foucault.

Zo dat het Franse feminisme “politiek, radicaal en subversief” is.-- “Het liberaal humanistische ‘subject’, het individu dus, was altijd een man. (...). De vrouw wordt gedefinieerd “in-haar-relatie-tot-de-man” (...) waarbij de vrouwelijke pool altijd de ondergeschikte is”. (A.c., 244).

Opm. -- De vrouw als, met recht en (voldoende) reden, anders dan de man, kwam in de traditie niet of niet voldoende tot haar ‘recht’. Die traditie wordt dus als ‘seksistisch’ afgebouwd, ‘gedeconstrueerd’.

Wat inderdaad een variante van postmodernisme is. Maar dan een postmodernisme dat zich vastpint aan vooral één aspect van de traditionele rationaliteit, het seksisme.

Opm. -- Afbouwen is al bedenkelijk. Maar een Derrida heeft, door zijn onbehouwen radicalisme, een anarchistische duiding van zijn positie uitgelokt (waartegen hij zich overigens verzet). Het Franse feminisme heet zichzelf ‘subversief’ (opruierend).

Wat A. Finkielkraut, *De ondergang van het denken*, Amsterdam, 1990, doet besluiten dat het relativeren van “eeuwige waarheden” (metafysiek) behelst dat alle culturen zonder meer gelijkwaardig zijn,-- dat elk “heilig huisje” kan afgebroken worden,-- dat alles louter tijdgebonden is. In onze tijd neemt o.m. het postmodernisme - zo zegt Finkielkraut - die relativerende houding over.

Christelijk postmodernisme.

G. Vanheeswijck, *Girard bekent kleur*, in: *Streven*, trekt de aandacht op een andere variante van postmoderniteit.

René Girard (1923)-- *La violence et le sacré* (1972)-- is een postmodern steller die de moderne autonomie ondergraaft waardoor de mens “er alleen voor staat” (*CF/CS 110* (Sartre)) en ‘kwetsbaar’ wordt. Maar anders dan de meeste toonaangevende postmoderne denkers van vandaag gaat hij ervan uit dat “een betere wereld” zonder God - autonoom dus - gewoon onmogelijk, d.i. onverwezenlijkbaar, is.

“Daarin staat hij niet alleen. George Steiner, Leszek Kolakowski, Charles Taylor, Vaclav Havel zijn de meest bekende vertegenwoordigers van een stroming die ik “een alternatieve vorm van postmodernisme” zou noemen. Heel het menselijk denken over de diepere zin van het leven cirkelt rondom drie begrippen die men de “metafysische triniteit” genoemd heeft: God, mens en wereld”. (A”c., 397).

Vanheeswijck.-- “Het moderne westerse cultuurproject dat zich vanaf de XV-de eeuw geleidelijk heeft doorgezet, zorgde voor welomschreven definities

Opm. -- Axiomata - van deze drie begrippen: de mens is autonoom; de wereld is een ingewikkeld mechanisme (*CF/CS 166*: machine); God is een hypothese waaraan wij niet langer behoefte hebben (*CF/CS 109*: Morale laïque).

Wat men kan opmerken, is dat Vladimir Soloviev (1853/1900) en met hem de Russische “christelijk-realist” (die het nominalisme afweren) als F. Dostojevski, N. Berdiaëv, S.Boulgakov e.a., én postmodern én (platoniserend) gelovigen, ja, christenen zijn.

Steekproef 75.-- Het anarchisme (libertarisme). (205/206)

Reeds meer dan één keer kwam de term ter sprake. Het laatst n.a.v. Derrida (*CF/CS 178*) en een gedeelte van zijn denkgeloten. Te voren o.m. n.a.v. de Sade (*CF/CS 178*) en het libertinisme (*CF/CS 169*). Daarom een woordje apart daarover.

Bibl. st. *D. Guérin, Ni Dieu ni Maître (Anthologie de l' 'anarchisme), I (Les pionniers : Stirner/ Proudhon/ Bakounine)*, Paris, 1976;

-- *Un proscrit, L' inévitable révolution*, Paris, 1903 (vrl. o.c., 303/307: *Déclaration des anarchistes accusés devant le tribunal de Lyon* (1883));

-- *G. Sorman, Les vrais penseurs de notre temps*, Fayard, 1989 (o.c., 253/262: *Murray Rothbard (L'état, c'est le vol)*).

Historiek.

Guérin, o.c., 9, zegt dat hij begint met *Max Stirner* (1806/1856; *Der Einzige und sein Eigentum*), wiens libertaire werken dateren van 1842/1844,-- de tijd waarin *P. J. Proudhon* (1809/1865) zijn *Qu'est-ce que la propriété?* (1840) uitgaf.

Verder zijn te vernoemen: *M. A. Bakoenin* (1814/1876), *Peter Kropotkin* (1842/1921), *Elisée Reclus* (1830/1905). Bekend is ook *Sergei Netsjaiv* met zijn "*Revolutionaire Katechismus*", waarin hij "de propaganda van de daad" ("directe actie") of 'Pandestrukction' predikte en als denkgeloten de Russische nihilisten kweekte.

Definitie.

Anarchisme kan gelden als een soort socialisme met ultraliberale middelen. - Zij willen "volstreckte rechtvaardigheid" maar tegen iedere georganiseerde gezagsvorm in.

"De anarchisten zijn burgers die, in een eeuw waarin men overal de vrijheid van mening gepredikt, wordt, menen dat het hun plicht is de onbegrensde vrijheid voor te staan" (aldus de anarchisten te Lyon in 1883). Zij willen "de absolute vrijheid, niets dan de vrijheid, de algehele vrijheid", d.i. het vermogen van ieder mens "te doen wat hij/ zij goed vindt en niet te doen wat hij/ zij niet goedvindt". "De anarchisten gaan dus aan het volk leren zonder regering te leven zoals het reeds begint te leren zonder God leven. Het zal eveneens leren zonder eigenaars leven". (*Un proscrit*, o.c., 303;305)

Meer nog: "Het kwaad ligt niet in de ene of andere regering. Het kwaad ligt in de idee zelf 'regering' Het ligt in het beginsel 'gezag' dat moet vervangen worden door "le libre contrat", het vrij aangegane contract dat te allen tijde kan herzien en verbroken worden". (*ibid.*).

M.a.w.: zonder God, wat autonoom is, leidt tot zonder regering, zonder eigenaars, wat eveneens autonoom is. De moderne nominalistische basisgedachte! “Onbegrensde vrijheid”!

De huidige anarchistische sfeer.

Bibl. st.:

-- *J. Moulaert, Rood en Zwart (De anarchistische beweging in België 1880/ 1914)*, Leuven, 1995.

-- *J. De Maere, Anarchisme*, in: *Streven* 62 (1995): 10 (nov.), 937/940, wijdt aan Moulaert's werk een bespreking.

'Definitie'.

Met Proudhon definieert Moulaert 'anarchisme' als “de afwezigheid van alle gezag of regering”. Lösche definieert: “de vrijwillige vereniging van mondige, geëmancipeerde individuen”. Al wat 'hindert', -- staat, bureaucratie, partij, parlement, kerk, enz., moet afgebouwd. -- De anarchisten zelf weigeren iedere 'definitie' als een soort 'dwang' en gebondenheid die de absolute definievrijheid die het anarchisme voorstaat, belemmert!

“Ons antwoord moet zijn: een hardnekkige en onverzoenlijke strijd die niet eindigen kan tenzij met de gehele vernietiging der “vuile bende”, nl. troon, beurs en altaar”. (1887).

Men ziet dat godsdienst, ineenbegrepen met vorstendom en kapitalisme, er altijd bij is.

De sociaaldemocratie (het gewone socialisme,-- laat ons zeggen) vonden de libertairen niet radicaal genoeg. Ofschoon zij met die variante van socialisme heel wat gemeen hadden. Dit gemeenschappelijk blijkt uit het feit dat uiterst linkse sociaaldemocraten anarchistisch werden.-- Soms hadden de Belgische anarchisten 'bondgenoten': zo E. Reclus, een aardrijkskundige, die benoemd werd aan de Université Libre de Bruxelles, en de *Vlaamsgezinde jongeren* rond *Van Nu en Straks*.

Besluit-- “Impliciet toont Moulaert aan hoezeer het anarchisme leeft zonder dat zijn naam gebruikt wordt. In het postmodernisme dat alle hiërarchieën (*opm.:* gezagsvormen) afwijst en de “grote verhalen” (*CF/CS 160 (Hegel); 195*) heeft opgeborgen. In vele jongeren voor wie “ni Dieu ni Maître” een vanzelfsprekendheid is zonder dat zij er de historische wortels van kennen”. (A.c., 9 40).

J. De Maere, a.c., 937: “*Een spook waart door Europa: het spook van het anarchisme*”. Het anarchistische ideeëngoed is zeer levend als bewust antiautoritair en anti-organisatorisch,-- onvatbaar en spookachtig.

Studietoelichting. (207/218)

Louter wijsgerig, d.i. abstractie gemaakt van de cultuurfilosofie op zich, is blz. 148/150 (Nominalisme/ abstractionisme/ ideeënleer) - met blz. 196 (God/ natuur/ mens) en 198 (God / natuur / mens) - centraal. Want hier gaan de geesten uiteen in twee - drie basiskeuzen, die, terloops, wijzen op drie of minstens twee types van persoonlijkheid.

1. De nominalist (waarvan één model blz. 142 (Apostel's verlies van werkelijkheidsgevoel)) let slechts op wat deze aarde te zien en te beleven geeft. Zijn waarneming reikt immers niet verder.

2. De ideatief (aanhanger van de platonische of platoniserende ideeënleer die 'essenties' (waardegeladen begrippen) vooropstelt, 'ideeën' geheten) let én op deze aarde en wat zij te bieden heeft, én meteen, doorheen wat deze aarde blootgeeft, op wat ... voor de nominalist onzichtbaar, ontastbaar, onwerkelijk is maar voor hem, als ideatief, 'werkelijk' en dus reeds 'gegeven' is.

Zo de transcendentaliën (zijn(de), waarheid en voldoende reden, waarde, eenheid (= gelijkenis/ samenhang). Zo God en numineuze wezens (geesten, zielen). Zo paranormale gegevens (fluidum b.v., zoals blz. 168 ons duidelijk toont waar het nominalistische materialisme met "hylich pluralisme" geconfronteerd wordt). Dit is: zo goed als heel New Age.

3. Tussenin situeert zich de aristotelische abstractief.

Hij vat wel als 'werkelijk' de abstracte begrippen maar hij ziet ze niet als van iedere concrete verwezenlijking onafhankelijke ideeën of 'essenties' (hier in de zin van hogere want waardegeladen begrippen)

De transcendentaliën vormen voor de aristotelische abstractionist reeds een zware moeilijkheid: zij kunnen niet zomaar door vergelijking en laten wegvallen van individuele kentrekken 'geabstraheerd' worden uit onze zintuiglijke ervaringen! Toch worden zij vooropgesteld als een rest van platonische ideeënleer.

God en numineuze wezens, fijnstoffelijkheid, al wat nu New Age heet, blijft, in de grond, voor een aristotelisch abstractief "een tamelijk gesloten boek".

Historisch staat het vast dat, in de latere oudheid, de aristotelici, tamelijk sceptisch als zij waren, zeer secularistisch, naar deze aarde toe gericht, dachten en leefden.

Meteen wordt blz. 136/138 (*Constructionisme/ essentialisme*) overduidelijk! Deo trino et uno gratias maximas.

Studietoelichtingen.

01

01/03.-- Opgave/ oplossing.. - Informatie/ methode. - Gezond/ gemeen verstand. 04.--
Regulatief model: indien, dan. Applicatieve modellen.

05/09.-- directe kennis (ervaring) / indirecte kennis (redenering).

Wat zich onmiddellijk toont (= fenomeen), beschrijven.

Wat zich niet direct toont, door redenering aantonen,-- daartoe op weg gezet door tekens.-- Wat zich toont. is altijd het begin.

Opm. -- De fenomenologische methode is een beschrijvingsmethode: het pure fenomeen of direct gegevene (fenom. reductie) weergeven zo dat (vooral) de soortnaam (eidet. reductie) uitgewerkt wordt.

Appl. mod. M. Scheler's fenomenologie van het (katholiek doorleefde) berouw.

Opm. -- In de beschrijving is het gevraagde het gegeven als weer te geven. In de redenering verschilt het gegeven van het gevraagde.

10.-- Structuur van de traditionele logica.

Op grond van begrippen (begripsleer) in oordelen verwerkt (oordeelsleer verwoordt de redenering een indien, dan - zin. Zo goed mogelijk gedefinieerde begrippen staan centraal. Men spreekt dan ook van begripslogica, die in begripsleer, oordeelsleer, redeneringsleer vervalt.

A.-- de ontologie als basis.

Logica is ontologie verwoordt in indien-dan-zinnen. Met name : indien werkelijkheid **1** (= zijnde of iets 1), dan werkelijkheid **2** (= zijnde of iets 2). Het komt erop aan ontologisch het begrip 'werkelijkheid' te onderscheiden van een (soms zeer slordig) dagdagelijks of zelfs wetenschappelijk taalgebruik terzake.

'**werkelijkheid**' (= *zijnde, iets*).-- Indien men kan zeggen of iets is en wat het is, dan heeft men er de werkelijkheid van gedefinieerd. Bestaan er concentratiekampen en, indien deze bestaan, wat zijn concentratiekampen? Of: hoe werkelijk zijn concentratiekampen en hoe zijn zij werkelijk? In middeleeuws Latijn; existentie/ essentie. Let erop dat deze altijd samengaan.

Appl. modellen.-- Laat het dagelijks of zelfs wetenschappelijk taalgebruik maar zeggen dat een (dag- of nacht)droom, sciencefiction, lust gevoel, de tekens der logistiek en der wiskunde,-- worden e.d. "niet werkelijk" zijn, voor de ontologie en de traditionele logica zijn zij soorten of types werkelijkheid. Als iets maar 'iets: "niet - niets", is!

Opm. -- Hegeliaans begrip 'werkelijk'. -- 'Wirklich' bij Hegel betekent "al wat zijn problemen oplost". Een leerkracht die haar werk goed doet, heet Hegel 'werkelijk'. Een 'versleten' onderwijzer(es) wordt onwerkelijk.

Syntaxis Van tekens.-- Axiomatisch - deductieve redenering.-- Beide als modellen van 'werkelijkheden' en verbanden tussen werkelijkheden! Een teken is immers niet - niets, maar iets op zich. De wiskunde en de logistiek werken ermee op streng logische wijze. Was een teken algeheel onwerkelijk, dan zouden dergelijke bewerkingen zinloos zijn.

A.I .. -- De twee basisinzichten van de ontologie en dus van de logica.

1.-- De identiteitswet.

-- “Indien a, dan a”. De identiteit, ontologisch begrepen, is de existentie / essentie van a. En wel de totale identiteit van a met zichzelf. M.a.w.: iets valt totaal met zichzelf samen.

Contradictiebeginsel.-- Indien a, dan a en niet niet-a.

Beginsel van uitgesloten derde (gezegde).-- Indien. a, dan enkel a en niet niet - a: een derde gezegde is uitgesloten. Want het is ofwel a ofwel niet - a. Een derde mogelijke zin is er niet. Parmenides terzake.

2.-- De wet van noodzakelijke en/ of voldoende reden (grond).

Indien voldoende reden of grond, dan begrijpelijk, zinnig.-- M.a.w.: al wat is heeft ofwel in zich ofwel buiten zich een (voldoende) reden of grond. Thales, Anaximandros, Anaximines terzake.-- Dit alles 16/20.

A.II.-- De identitieve of ordenende (harmologische) ontologie. - (21/32).

Identiteitsleer.-- Deze uit zich in een basisdifferentiaal: totale identiteit van iets met zichzelf ($a=a$); deelidentiteit (=analogie) van iets met iets anders ($a =$ deelidentisch met b.v. b); totale niet-identiteit van iets met zijn tegengestelde ($a =$ contradictorisch met niet - a). Of: a en b zijn samen mogelijk maar a en niet - a zijn dit niet. -- Deze differentiaal beheerst de hele logica.

II.A.-- Topologie als toegepaste identitieve logica.

Een troep komt erop neer dat men zijnde (iets) met inbegrip van iets anders denkt en dat iets in termen van dat andere iets definieert en er dus overdrachtelijk over spreekt.

Overdrachtelijk spreken is maar mogelijk indien dat andere iets ofwel gelijk op het eerste iets ofwel samenhangt met het eerste iets.

Metafoor.-- Die vrouw is een riet.-- verzameling.-- Alle exemplaren van een verzameling gelijken op elkaar o.g.v. minstens één gemeenschappelijke eigenschap (hier: riet is plooibaar; de vrouw is op haar wijze plooibaar). Men spreekt over de vrouw in termen van riet.

Metonymie.-- Appels zijn gezond.-- stelsel of systeem.-- Alle onderdelen (aspecten) van een systeem hangen samen o.g.v. minstens één gemeenschappelijke eigenschap, nl. samen mak en zij éénzelfde geheel uit, (hier: appels veroorzaken gezondheid; gezondheid wordt door appels veroorzaakt). Men spreekt over appels in termen van gezondheid.

Metaforisch teken: de landkaart (gelijkt op).

Metonymisch teken: de wegwijzer (hangt samen met).

Toepassingen.

(1) De ontologische term ‘zijn’ drukt zowel metaforie (gelijkenis) als metonymie (samenhang) uit, d.i. deelidentiteit (analogie). Dezelfde ontologische term drukt meteen ook behelzing (indien, dan) of implicatie uit: “Indien die vrouw, dan riet” en “Indien appels, dan gezondheid”.

(2) Tropologisch psychologisch-sociologisch gedrag (Th. Ribot).

(3) modeltheorie.-- Heet ‘model’ al wat informatie verschaft omtrent iets, nl. het origineel. Verband “onderwerp (origineel)/ gezegde (model)”.

Studietoelichtingen.

03.

Het totale model ($a=a$) toont zich in de definitie. Het deelmodel is ofwel metaforisch model (indien Jantje, dan haantjevoor) ofwel metonymisch model (indien rook, dan vuur). Men zegt ook proportioneel model (haantjevoor) en attributief model (vuur).

II.B.-- Tropologie als toegepaste identitieve logica.

De synecdoche. -- Over één, exemplaar spreekt men *in termen van* de hele verzameling (en omgekeerd). Over één onderdeel spreekt men in termen van het hele systeem (en omgekeerd).-- Eén soldaat is alle soldaten. De drempel is het hele huis. “Eén soldaat” is metaforisch; “de drempel” is metonymisch.

Inductieleer.-- De traditionele inductieleer is afgebeeld in de synecdochen. -- Induceren is steekproeven nemen.

Veralgemening.-- Indien minstens één exemplaar, dan alle exemplaren.

Veralgeheling.-- Indien minstens één onderdeel, dan alle onderdelen.

Dit water kookt op 100° C.-- Deze steekproef verschaft informatie, - deelinformatie, over alle water.-- De Meir en de haven van Antwerpen als onderzocht.-- Deze tweeledige steekproef verschaft deelinformatie over heel Antwerpen.

B.-- Orde(nings)leer of betrekkingleer (harmologische ontologie). (28/32).

Al wat voorgaat inzake ontologie (wetten, identitieve aspecten) laat ons toe de gegevens te ordenen. Basis van juist of geldig redeneren.

28.-- Platon's stoicheiosis (ordeningsleer): letters ordenen.

29.-- Harmologische ontologie: combinatoriek (configuratieleer). Iets een plaats toekennen binnen een stel plaatsen (configuratie).

30. Toep.-- 27 x 35. -- Systechnie en differentiaal als stellen plaatsen of configuraties.

31.-- **Basisdifferentialen.**-- Totaalidentisch/ deelidentisch / contradictorisch.

Logisch vierkant (alle of sommige wel / alle of sommige niet). -- De middeleeuwen over het distributieve begrip (totum logicum), dat verzamelt, en het collectieve begrip (totum physicum), dat verstelselt.- M.a.w. : alle en geheel (= alle samen).-- J., Royce.

32.-- Eenheidsleer of henologie.-- Identiteit sticht, 'is', eenheid in een veelheid. O.g.v. gelijkenis of o.g.v. samenhang.

Tot daar het voetstuk der traditionele logica.

.....

Begripsleer.-- 33/55.

33/34.-- Definitie.-- Zijnde voor zover in onze geest. Termen (verschillend van woorden) als talige vorm van begrippen.

De begripsinhoud definieert (beeldt af, geeft weer, slaat op) de begripsomvang of -domein.-- “Al wat (iets) is”. -- ‘Iets’ is inhoud. “Al wat ...is” is omvang.-- Porfurios' boomdiagram.

35.-- Tekstuologie.- Een tekst is een uit vele woorden bestaande term. 36.-- omvangstypes.-- Singulier- distributief/ collectief-transcendenteel (= ontologisch) begrip.

37.-- **indeling: omvangstypes.**-- Indelen is opsommen van onderscheiden of gescheiden gegevens (distributief of collectief).

Studietoelichtingen

04.

38/39.-- **indeling/ definitie**: een tekst als model. 40.-- Kategorem (distributief).
Vijf in aantal.

41.-- Kategorieën (collectief). Tien in aantal.

42.-- Thematiek: een materieel object / meer dan een formeel object.--
het begrip ‘veelduidigheid’ (poly-interpretabiliteit).

43.-- Thematiek: woorden als thema’s (woord/ betrekking/ oordeel). 44/45.-- chreia,
een ontwikkelde en verantwoorde definitie. -- definitieleer.-- Volgt nu een typologie.

47.-- Gedeeltelijke (woordelijke) en algehele (zakelijke) definitie.

48.-- Semiotische en niet-semiotische definitie. --

49.-- Locke’s begripsnominalisme en Willmann’s begripsrealisme.

50.-- Definitie van ‘cultuur’ (existentiële definitie).

51.-- Praxeologische definitie: algoritme.

52.-- Keukendefinitie (algoritmisch).

53.-- Ophopende (cumulatieve) definitie: ‘schattenjacht!

54.-- Gerechtigheids definitie: verhalen en logica.

55.-- Definitie van het singuliere (idiografische definitie).

Oordeelsleer-- 56/68.

Let wel: traditionele logica werkt niet met begrippen maar met gedefinieerde
begrippen! Een oordeel dat met ongedefinieerde begrippen werkt weet niet wat het zegt!

56.-- Definitie: “Van iets (onderwerp (origineel)) iets beweren (gezegde (model)).

57.-- Kwantiteit (sing./ distrib.+ collect./ transcendentee) en kwaliteit (bevestigend
/ met voorbehoud (restrictief) / ontkennend) v.e. oordeel.

58: **de vergelijkende methode** (vergelijken/ vereenzelvigen), d.i. gelijkenis/
samenhang en verschil/ kloof nagaan.-- In- en uitw. en kwant. (meetmodel) en kwal.
Vergel.

59.-- Vergelijking als basis van een oordeel.

60.-- Ontkennend gezegde (‘niet’): correlatieve/ contraire / privatieve/
contradictorische tegenstelling.

61.-- Het **ongerijmde (absurde)** is volstrekt niets (vierkante cirkel).

62.-- Betrekkingaanduidend oordeel.-- De traditionele logica werkt niet met
woorden maar met termen (“groter dan”, “deel van”) want zij is begripslogica (en wel
van goed gedefinieerde begrippen).

63.-- De semiotische voldoende reden van een oordeel (Het is vandaag zonnig :
syntactisch, semantisch, pragmatisch).

64.-- Tekst en context van een oordeel: (het gezegde) (Hilde loopt).

65.-- De voldoende reden binnen het oordeel:

1. de crisis v/h modern rationalisme inzake het beginsel van voldoende reden (cfr
CS 56); 2. Leibniz: analytisch oordeel (ontleding van de definitie) en synthetisch oordeel
(toetsing aan de omvang, d.i. de gegevens).

66. - De voldoende reden v/e waardeoordeel (Indien iemand zich kan vergissen
inzake de waarde van iets, dan is deze waarde iets objectiefs en geen loutere schepping
van een subject) .

Studietoelichtingen.

05.

67.-- Onderwerp/ gezegde/ bepalingen (grammaticale modaliteiten als realis, potentialis, irrealis e.d.m. : “Er verschijnt een meisje op het strand”; alsook concessivus, dubitativus, conditionalis).

68.-- Exactheid, ja, maar ook akribie of gewone nauwkeurigheid.-- De term ‘zijn’ of ‘zijnde’ is niet veelzinnig doch identitief .

.....

Redeneringsleer.-- 69/92.

69.-- **De voorwaardelijke zin**,-- gebeurlijk kon- of disjuncte.-- indien, dan. Logica in de traditioneel strenge zin.

70.-- **Logische modaliteiten.-- noodzakelijk/ niet-noodzakelijk (mogelijk)/ noodzake-lijk niet (onmogelijk).** - Binnen het oordeel. Binnen de redenering.-- **Deductie**: indien A, dan B; welnu, A; dus noodzakelijk B.-- **Reductie**: indien A, dan B; welnu, B; dus mogelijk A.

A.-- De onmiddellijke afleiding.-- 71/77.-- Deze bestaat ogenschijnlijk uit twee zinnen (waarbij een axiomatische zin verzwegen, ongezegd, is).

71. -- Modellen: “Drie is groter dan twee. Dus twee is kleiner dan drie”. Of : “Ik denk. Dus ik ben” (Descartes’ basiszin).

Opm. -- De kleine term ‘dus’ vervangt hypotactisch “indien, dan”.

72.-- Wiskundige inductie (“Indien één getal, dan alle getallen”) en summatieve inductie (“indien ieder element afzonderlijk, dan alle gezamenlijk”-- wat samenvattende inductie is).

73.-- A-fortioriredenering.-- “Men zou al voor minder inzake voldoende reden). -- onder verstaan: “Des te meer voor groter”.

74.-- Analogische inductie.-- Van minder gelijkenis/ samenhang naar meer gelijkenis / samenhang : “De planeet Aarde heeft een dampkring. Dus de planeet Mars heeft ook een dampkring”. Vergelijkende wetensch.

75. -- Tegengesteld oordeel - - “Indien alle mensen die niet ‘denken’ bijgelovig zijn, dan zijn alle mensen die wel ‘denken’, niet bijgelovig”.

76.-- Omgewisseld oordeel.-- Regel: “Al mag men wel uit alle sommige afleiden, toch mag men uit sommige niet alle afleiden”.

B.-- De middellijke afleiding (sluitrede, syllogisme).-- 77/92.

77.-- Van “Ik denk; dus ik ben” naar “VZ 1. Al wat denkt, is. Welnu, VZ 2, ik denk. NZ Dus ik ben”. Dit is: van regulatief model naar applicatief model.-- twee basistypes (sedert Platon) : sunthesis (= deductie) en analisis (= reductie).

78.-- **Deductie** (Indien A, dan B. Welnu, A. Dus B), waarvan het bewijs uit het ongerijmde één vorm is (Platon).

Reductie (Indien A, dan B. Welnu, B. Dus A), waarvan het lemmatisch-analytisch bewijs één vorm is (Platon).

79.-- Begripsinhoud en begripsomvang afgebeeld binnen de redenering.- drie begrippen: deductief: Tyra Banks/ topmodel/ ster. Deductief: Tyra Banks/ ster / topmodel.

80.-- **twee types van reductie.**-- Het bonenvoorbeeld van Peirce.-- deductie.-- reductie: inductie (veralgemening (steekproeven) en hypothese (veralgeheling) .

Het ezels- of ezelinnebruggetje.-- 80.

1.-- Dankzij distributieve summatieve inductie vormen wij het begrip verzameling van exemplaren ('elementen').-- Indien A (verzameling), dan B(deelverzameling). Welnu, A (verzameling). Dus B (deelverzameling).

Deductie.-- Alle bonen uit deze zak zijn wit.

Welnu, deze bonen komen uit deze zak. Dus deze bonen zijn wit.

Van alle naar deze!-- Dit is een distributief - deductief syllogisme

Inductie.-- Deze bonen komen uit deze zak.

Welnu, deze bonen zijn wit.

Dus alle bonen uit deze zak zijn wit.

Van deze naar alle! Veralgemening.

II.-- Dankzij collectieve summatieve inductie vormen wij het begrip stelsel (systeem) van gedeelten.-- Indien A (systeem), dan B (deelsysteem of gedeelte). Welnu, B (deelsysteem). Dus A (systeem).

Hypothese.-- Alle bonen uit deze zak zijn wit.

Welnu, deze bonen zijn wit.

Dus deze bonen komen uit deze zak. (niet-noodzakelijk).

Van Deze (gedeelte) naar "deze zak", (systeem). Veralgeheling.

Opm. -- Peirce's modellen zijn niet heel en al klaar. De reden is dat één zin mankeert, nl. "Alle witte bonen komen uit deze zak". Want er mankeert het collectief - deductief syllogisme als b.v.

Deductie.-- Alle witte bonen komen uit deze zak.

Welnu, deze bonen zijn wit.

Dus deze bonen komen uit deze zak. (noodzakelijk).

Van alle witte (systeem) naar deze (gedeelte) veralgeheling.

81.-- De enkelvoudige sluitrede omvat drie termen.-- Kettingredenering (polysyllogisme) en ophoping (sorites) bevestigen deze regel. 82.-- $4 \times 64 = 256$ 'vormen' Van syllogisme, waarvan 19 geldig en 5 tot 6 gebruikelijk.

83.-- Euleriaanse meetkundige modellen als bewijs van de identitieve aard van iedere redenering.

85.-- **collectief syllogisme.**-- "Indien een driehoek twee gelijke zijden vertoont, dan vertoont hij noodzakelijk twee gelijke hoeken. De samenhang - niet de gelijkenis - telt. -- Hij is wetmatig. Hem als wetmatig zien is aristotelisch geduid) 'abstractie' of (platonisch geduid) 'ideatie'.

86/87.-- het gezagsargument,-- Deductief of Reductie.-- van de begripsinhoud (deskundigheid) naar de begripsomvang (gezagsdomein).

88.-- Epicheirèma (sluitrede met ingewerkte bewijzen).-- Wiskundig en juridisch model.

89. -- Dilemmatische sluitrede.-- Eenzelfde of tweeledige nazin.

90.-- **Bewijs uit het ongerijmde.** -- Indien het tegenmodel wordt beweerd, dan volgt daaruit wat dat tegenmodel weerlegt (absurd maakt).

Studietoelichtingen.

07.

91/92. -- Lemmatisch - analytische redenering. -- “Indien X (lemma), dan B. Welnu, B. Dus X”. “Kijk juffrouw. een pluimpje!”. Een collectief model: van een gedeelte (een pluimpje) naar de hele vogel. Het gevraagde is onbekend maar men voert een teken X in en kleeft het op het gevraagde alsof het reeds gekend was.- Vergelijk met Peirce’s hypothese.

.....

Toegepaste logica of methodeleer.-- In capita selecta.

I. **Wiskundig denken** (02/14).

II **logistisch denken** (15/17).

III **ervaringswetenschappelijk denken** (18/36),-- waarin de amplificatieve inductie (20/30).

IV. **Subjectief denken** (37/76).

V. **Retorisch denken** (77/80).

01 -- **methodologie**.-- Methode is toegepaste logica.-- wetenschapsleer of Epistemologie.

1.-- **Wiskundig denken** (02/14).-- Enkele kentrekken of steekproeven.

02.-- Kwantitatief (getal- en ruimtewiskundig aspect.

03.-- Verzamelingsleer als definitie van wiskunde.

04.-- Differentiëren: wiskundig en niet-wiskundig (sprongen).

05.-- Combinatorische aard van wiskundige bewerkingen.

07.-- Formalisme.-- Syntaxis: louter termen die door syntactische regels beheerst worden. Logische syntaxis.

08.-- Fr. Viète: analyse.-- Van (operatief maar niet-universeel) cijferrekenen naar (operatief maar universeel) letterrekenen als toepassing van de platonische lemmatisch - analytische methode.

10.-- Genetische” (= constructieve) definitie.-- “Van een bekend $1/5$ naar de onbekende $5/5$ redeneren”. Als definitie van een onbekende.

11.-- **Axiomatische definitie**.-- Oudere taal: algemeen axioma en particulier axioma of ‘postulaat!

12.-- **Axiomatische definitie van een begrip (positief geheel getal)**.- G.Peano.-- 5 axioma’s waarvan het laatste exclusief. Dit is het tweede ezels- of ezelinnebruggetje.

13.-- Axiomatiek is een collectief begrip.—

1. Ieder axioma is wel onderscheiden maar niet gescheiden van de rest.

2. De begripsinhoud ervan slaat op de gehele omvang der positieve gehele getallen en enkel op die gehele. Omvang.

14.-- Structuur van de axiomatiek.-- Zij is een systeem van een eindig aantal basisbegrippen en basisoordelen.

11.-- **Logistisch denken** (15/17).-- Een paar kentrekken.

15.-- J. Royce : logische algebra van handelingen (niets doen,-- iets doen en iets anders doen,-- implicaties).

16.-- de drie golven der geschiedenis der logica. Situering der logistiek daarin.

17.-- Logistiek is symbolische, wiskundige maar vooral geformaliseerde logica.-- Whitehead Russell, principia mathematica (1910/1913).

Studietoelichtingen.

08.

III.-- ervaringswetenschappelijk denken (18/36).-- Hoofdkentrekken.

18.-- Wiskundige (exacte) en niet-wiskundige (niet - exacte) bewijzen.

19.-- de empirische kringloop.-- 1. Waarneming.-- 2. Hypothese (lemma).

-- 4. Toetsing v/d hypothese.-- waardeoordeel.(analyse). Dit is het derde ezels- of ezelinnebruggetje. De amplificatieve inductie (20/30).-- De summatieve was samenvattend. De ze is kennisuitbreidend.

20.-- amplificatieve inductie.-- Van de getoetste (summatief samengevat naar de toetsbare exemplaren redeneren.

21.-- Inductie platonisch.-- naam / definitie/exemplaar ('beeld') als basis van 'kennis' die op de 'idee' ideatie) uitgeeft~ Aanschouwelijk onderwijs als toepassing ervan.

22.-- Universele en statistische inductie.-- universeel: 0% of 100%. De oorzakelijke inductie (23/26).-- Een dynamisch systeem op zijn causale samenhang onderzoeken.

23.-- Oorzakelijke inductie.-- Anaxagoras.-- Fr. Bacon's experimentalisme. Empirie en concept aan experimenten toetsen.

24.-- Oorzakelijke inductie.-- L. Pasteur: "Indien levende oorzaak, dan (ontstaan van) leven".

De experimenteerregels van Fr. Bacon en J. St. Mill "de Bijbel van de proefondervindelijke methode". Dit is het vierde ezels- of ezelinnebruggetje.

25.-- Oorzakelijke inductie vlg. J. st. Mill.-- gelijkenis / verschil en intensiteit.-- Precisering van het voorgaande.

26.-- De opeenvolging "voorteken (VT) / vervolg (VV)". -- Pas de noodzakelijke en voldoende voorwaarde is de oorzaak in haar volledigheid.--

De volgorde "dag / nacht".

27.-- de dialogische inductie.-- De antiek - Griekse democratische methode bij Herodotos, Socrates - Platon. Zij is veralgeheling.

28.-- De biologische inductie.-- "Van individuele levende wezens via analogische inductie naar types of soorten levende wezens redeneren.

De menswetenschappen (29/32).-- De mens is één type levend wezen.

29.-- menskundige inductie.-- W. Dilthey's hermeneutiek: "Van individuele mensen / culturen via analogische inductie naar types van mensen / culturen redeneren" dankzij de drieledigheid "doorleving, voor zover uitgedrukt in gedrag, 'verstaan' ('verstehen').

30.-- "Thesis / hypothesis" (J. of Salisbury).-- Situatief denken.-- "Is huwen 1. voor Anneke (individu), 2. voor "de mens" (soort) plicht?". Situatiemoraal.

31.-- de menswetenschappen.-- 1. Antiek: morele en sociale wetenschappen" 2.1. Modern: Hume. 2.2. Recent : 1950+ (gamma - wetenschappen: zie CS /63).

32.-- De menswetenschappen weerom ethisch - politisch (moreel - sociaal).- W.Lepenias: de crisis sedert 1989 (economie) in de gammawetenschappen.

Studietoelichtingen.

09.

33.-- “nieuwe filosofie”. -- ±. 1910: H. Bergson: “leven dat zich gaandeweg van zichzelf bewust wordt”. -- Maar reeds G. Hegel en Marx, S. Kierkegaard en Fr. Nietzsche liepen daarop vooruit.

34.-- Geschiedkundig redeneren.-- “Het moest ervan komen”. (Gemeen verstand). Thoukudides van Athene: “Indien de voortekens, dan de vervolgen (afleidbaar)”.

35.-- Hegeliaanse ‘deductie!-- “O.g.v. het begrip van het levend geheel (= al wat was, is, zal zijn) ieder feit zijn plaats en betekenis toekennen” is hegeliaanse combinatoriek.

36.-- Peirce’s “pragmatische regel”. -- “Aan hun vruchten zal men ze kennen” (Jezus). De toetsing van een begrip toont er de inhoud en omvang van dankzij de effecten die men vaststelt.

IV.--Subjectief denken.-- 37/76.-- Denken is altijd het denkleven van een persoon (in groep binnen een cultuur).

37.-- de identiteitswet - dankzij eergevoel, eerbied, geweten - door het subject, de mens, beaamd (of miskend).-- grondslag van de moraal.

38.-- zingeving = zinvatting of zinstichting.-- Hermeneutiek.-- De mens is een zingever / zingeefster.

39.-- intentionaliteit.-- De Scholastiek en in haar spoor Fr. Brentano stellen het bewustzijn als intentionaliteit centraal: ons bewustzijn “geeft uit op”, “is gericht naar”, gegevens.-- Zo: **1.** Begrip: iets wordt door iemand (subject) begrepen. **2.** Oordeel: van iets wordt door iemand iets beweerd. **3.** Redenering: over iets wordt door iemand geredeneerd.

Dit is het vijfde ezels- of ezelinnebruggetje.

40.-- Ellis Sagarin : gezond en neurotisch verstand.-- Indien A (teleurstellend feit) en B (gezond verstand), dan A “niet tragisch”. - Indien A (teleurstellend feit) en B (neurotisch verstand), dan A ‘tragisch’. De nazin vatten stellers samen met de letter C. Daarvandaan: de ABC - theorie der persoonlijkheid.

Kübler - Ross : ontkenning/woede/ dingen/ neerslachtigheid aanvaarding als toepassing van ABC - theorie n.a.v. de naderende dood.

41.-- methode en ideologie.-- A. Lange.-- Materialisme als methode, ja; materialisme als ideologie: nee! Eenzelfde materieel object (= gegeven) lokt meer dan één formeel object (duiding) uit.

42.-- axiomatische waarneming en oordeel.-- Method. materialisme: “Er zijn materiële vooropstellingen”. Ideologisch materialisme: “Er zijn uitsluitend materiële vooropstellingen”. Uitsluitingsaxioma.

43.-- axiomatische theorie of begrijpend helpen.-- A. stemmen horen, B. geduid door de gevestigde (rationalistische) psychologie, C. leidt tot onbegrip en hulpeloosheid. Maar A. stemmen horen, B. geduid door een aan de gegevens (A) nauw aansluitende psychologie, C. leidt tot begrip en helpvermogen.-- Pragmatische stelregel!

De vooroordelen van Galilei en Bekker.-:- Astrologie, ja, alle buitennatuurlijke feiten zijn, rationalistisch geduid, bijgeloof.

Studietoelichtingen.

10.

46.-- Galilei's ware verdiensten.-- "Al is de Schrift onfeilbaar, sommige duiders ervan zijn feilbaar". (Paus Joh.-Paulus). "Wetenschap en theologie moeten in de meest volledige autonomie optreden". (Id) -- Galilei bewees niet het heliocentrisme maar stichtte wel de dynamica, onderdeel van de natuurkunde. - Werd niet gefolterd.

47.-- Ch. Peirce.-- eigenzinnige/ rechtzinnige/ voorkeursgezinde en wetenschappelijke meningsvormingen.

48.-- Rechtzinnige methode: wraak als "heroïsche moraal".

49.-- Rechtzinnige methode: gevestigde wetenschappers verklaren revolutionaire collega's als heretic (BBC), ketter.

50.-- Wetenschapsgeschiedenis is lotsgeschiedenis en dus niettegenstaande het 'rationeel' (logisch) karakter der wetenschap onvoorspelbaar in welbepaalde mate.-- J. Zinck : "Ik denk dat gij ze suikerziekte hebt aangedaan".

51.-- Wetenschapsgeschiedenis, vlg. P. Feyerabend: "Alles kan", onderlinge onvertaalbaarheid, beperkte degelijkheid van wetenschap, beperkte geldigheid van "niet-wetenschappelijke denkwijzen".

52.-- Wetenschapsgeschiedenis : de blinde vlek van een psychologe.-- Torey Hayden, wereldbekende kinderpsychologe, bekent **1. Onwetendheid inzake satanisme, 2. Verblinding, 3. Exclusivisme, 4. Loopbaanzorgen.** Zij verwaarloost een deel van de feiten a-priori.

54.-- axiomatische inductie.-- Niemand beschikt over alle mogelijke axiomata zo dat hij / zij alle mogelijke feiten uit voorzinnen kan afleiden.-- Alle feitelijke axiomatieken vertonen een eindig aantal axioma's,-- met of zonder toegevoegd exclusief axioma. Zij maken slechts gedeelten van de totale werkelijkheid begrijpelijk.

Dit is het zesde ezels- of ezelinnebruggetje.

55.-- Het onbewezene alsof het bewezen was vooropstellen.-- *petitio principii* en *circulus vitiosus*-- Port-Royal : uit onjuiste (juiste) vooropstellingen juiste (onjuiste) gevolgtrekkingen afleiden. (Hyper)kritisch denken (56/60).

56.-- Rationalisme dat gebrek aan werkelijk voldoende reden vaststelt: H. Albert : "Een laatste voldoende reden is er niet. Dan maar voordoen met voorlopige voldoende redenen. Irrationale basis van zo'n rationalisme.

57.-- Gebrek aan werkelijk voldoende redenen.-- Zenon van Elea: eristiek (redenering, tegenredenering, tegenredenering). Gevolg: gij evenmin als ik (hebt een laatste voldoende reden).

58.-- De luchtbel van de ervaringsvreemde rede (constructionisme).

59.-- E.W. Beth : dogmatisch (iets positiefs) en sceptisch (kritiek en afbouw (deconstructionisme) redeneren.

60.-- Psychologische deconstructie van Platon.-- Psychoanalytici verklaren zijn denken vanuit het oedipuscomplex: Platon zou neurotiaker zijn en zijn logische methode slechts 'rationalisering' van zijn 'onverwerkte' storing.

Studietoelichtingen.

11.

61.-- onbeslisbaarheid.-- “Dat meisje daar”. -- De leugen is geen onzin maar een onbeslisbare uitspraak zolang men niet kan toetsen.

Alfa-. Beta-. Gamma - wetenschappen (62/70).

62.-- Alfa- en beta - wetenschappen.-- P.C. Snow, The Two Cultures (1959).

Humanities en Sciences “living together apart”.

63.-- Alfa- en gamma - wetenschappen.-- 1950+.-- Humanities/ Social sciences/ Sciences.-- Tp.-- De huidige chaologie: chaos, determinisme, voorspelbaarheid (kanstheorie),-- complexiteit, turbulentie en de misduidingen ervan in de alfa- en gamma - culturen.

Opn.-- Stuurkundig denken (67/70).

67.-- Stuurkundig denken in de alfa - cultuur.-- “Indien orde èn afwijking van die orde, dan herstel van die orde”. De antieke Grieken.

68.-- Stuurkunde in de alfa - cultuur.-- De Bijbel: “De wraak van God als herstel van geschonden orde”. Fr. Kafka: “De mysterieuze X, ‘odradeck’ de afwijking, achter onze cultuurwereld die (afgeweken) is”.

68.-- Stuurkunde in de beta- en gamma - wetenschappen.-- N. Wiener, Cybernetics, Paris, 1948.-- In zelfregelende systemen treedt doelgerichtheid/ afwijking/ terugkoppeling op.-- Regelaar,-- homeostase/ reflex,-- intentioneel gedrag als modellen en niveaus.

Opn.-- computerdenken (71/76).

71.-- definitie.-- Machine die informatie verwerkt op doelgerichte wijze (dynamisch systeem) d.m.v. algoritmisch denken.-- Apparatuur (hardware) en programmatuur (software) samen.

72.-- vergelijking.-- Automatische wasmachine (zeer voorgeprogrammeerd) en computer (veel minder voorgeprogrammeerd).

73.-- Computerdenken is toegepaste logica.-- Vijf inzichten.

74.-- Programmeren is logisch een algoritme construeren (iteratief, sequentieel, selectief).

75.-- Neuronennetwerk.-- Vrl. 1985+ : menselijke hersenen als model.

76.-- lhasa - computer.-- E. Corey (Nobelprijs 1990) : synthese, retrosynthese, totaalsynthese in scheikundige processen.

V.-- Retorisch denken (77/80).

77.-- Het enthymeem als retorische, d.i. overredende redenering.

78.-- Rhetorische filosofie.-- “Corporate philosophy” en raadgevingsfilosofie.

79.-- de wereld van sofie.-- Filosofie als opvoeding voor kinderen.-1974 : Matthew Lipman : filosoferen o.g.v. Verhalen die gelezen en samen besproken worden vanuit logisch standpunt.

80.-- Letterkundige retoriek.-- P. Mertens, Une paix royale (1995).-- Anonymous, Primary Colars (1996).-- de vrije meningsuiting permissief geduid maar betwist.

Opn.-- Men lette goed op de zes ezels- en ezelinnebruggetjes die voorname basisinzichten bergen.